

Varga Kinga Anikó

A FINNUGOR NÉPEK POLITIKAI HELYZETE

Budapest, 2010

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	4
Az uráli nyelvek családfája	4
A finnugor népek csoportosítása államformájuk és közigazgatásuk szerint	5
1. Független, államalkotó nemzetek	5
Magyarok	5
Finnek	6
Észtek	8
2. Az Oroszországi Föderáció területén élő finnugor népek	10
2.1. Az Oroszországi Föderáció területén élő, szubjektummal rendelkező népek	14
2.1.1. Köztársaságot alkotó népek	14
Karjalaiak vagy karélok	14
Létszám	14
Köztársaság	14
Karél önszerveződés – lehetőségek	15
Problémák	16
Mordvinok	17
Létszám	17
Köztársaság	17
Mordvin önszerveződés – lehetőségek	18
Problémák	19
Marik (cseremiszek)	21
Létszám	21
Köztársaság	21
Mari önszerveződés – lehetőségek	22
Problémák	24
Komik (zürjének)	26
Létszám	26
Köztársaság	26
Komi önszerveződés – lehetőségek	28
Problémák	30
Udmurtok (votjákok)	31
Létszám	31
Köztársaság	32
Udmurt önszerveződés – lehetőségek	33
2.1.2. Autonóm körzetet alkotó népek	35
Manysik (vogulok) és hantik (osztjákok)	35
Létszám	35
Autonóm Körzet	35
Hanti és manysi önszerveződés – lehetőségek	36
Problémák	37
2.2. Az Oroszországi Föderáció területén élő, autonómiával nem rendelkező népek ..	38
Vepszék	38
Létszám	38
Vepsze önszerveződés – lehetőségek	39
Izsórok (inkerik)	39
Vótok	40

Inkeri finnek	40
Létszám	40
Identitás és lehetőségek	41
3. Kisebbségben Lettorszáiban	42
Lívek	42
Lív autonómia, a Lív Partvidék	42
4. Kisebbségben négy országban	43
Számik (lappok)	43
Norvégiában	44
Svédországban	44
Finnországban	44
Az Oroszországi Föderáció területén	45
A Finnugor Világkongresszusok története	47
A kezdetek	48
A megerősítést adó folytatás	51
III. Finnugor Világkongresszus	53
IV. Finnugor Világkongresszus	53
V. Finnugor Világkongresszus	55
Összegzés	56
Irodalom	58
Internetről letöltött cikkek	60
Honlapok	61
Jogforrás	62

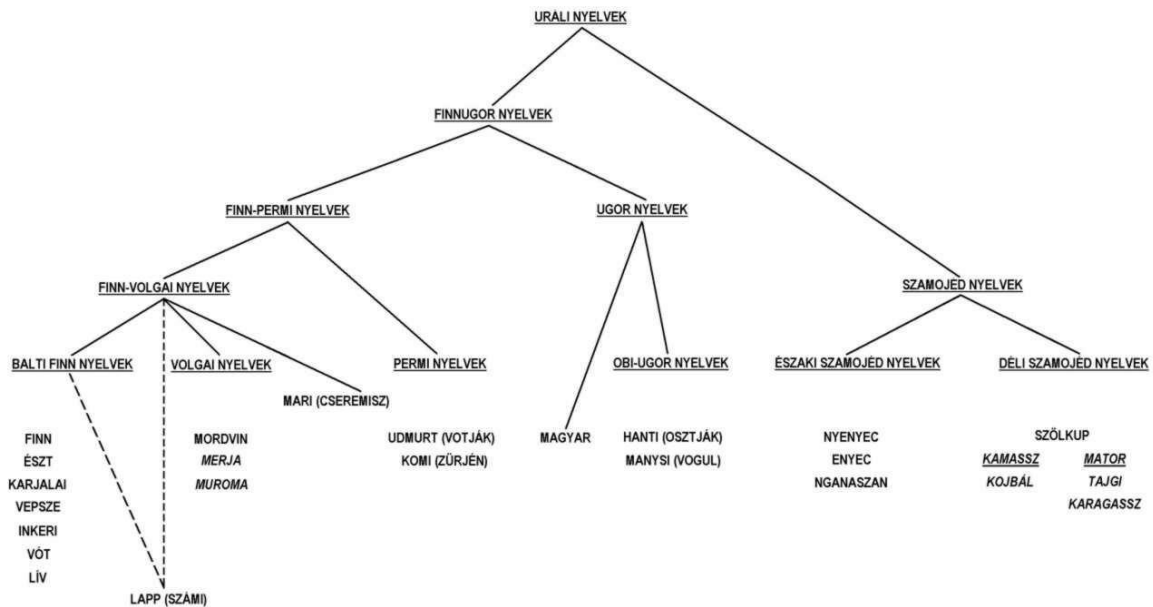
ELŐSZÓ

Ez a tanulmány a finnugor népek politikai helyzetével, berendezkedésével foglalkozik, a fő hangsúlyt a kisebbségben élő nyelvrokokra helyezve.¹ Azonban figyelmen kívül az államalkotó nemzeteket sem hagyhatja, hiszen a kis finnugor népeknek elengedhetetlen szükségük van Észtország, Finnország és Magyarország támogatására. Ezen országokról csak olyan alapadatok kerülnek említésre, amelyek a támogatáspolitiká miatt kézenfekvőek.

A népek életének természetes része az anyanyelvi oktatás, a saját nyelven való megszólalás joga és a nyelv megőrzésének lehetősége. Egy nép fennmaradásához azonban nem csak az anyanyelv használata és oktatása szükséges. Alapvető kérdés, hogy fennmaradásuk érdekében a különböző népeknek milyen politikai eszközök állnak rendelkezésükre, hogyan tudnak ezekkel élni, milyen módon használják fel továbbélésük biztosítására, és milyen fejlődési irányt jelölnek ki maguknak.

Az eseményeket 2010 márciusáig figyelemmel kíséző tanulmány két részből tevődik össze. Az első, nagyobbik hányad a népek egyenkénti bemutatásából áll, a második, rövidebb szakasz a finnugorság önszerveződését jelentő fórumának, a Finnugor Világkongresszusnak a vizsgálatából.

AZ URÁLI NYELVEK CSALÁDFÁJA

Megjegyzés: a DŐLT BETŰVEL írt nyelvek kihaltak

¹ A finnugor nyelvek a szamojédokkal együtt alkotják az uráli nyelvcsaládot, jelen dolgozat kizárólag a finnugor nyelvű népekkel foglalkozik. Az uráli nyelvekre és népekre vonatkozó alapvető információk több kézikönyvben is megtalálhatók, a legutóbb megjelent mű: NANOVFSZKY 2000.

A FINNUGOR NÉPEK CSOPORTOSÍTÁSA ÁLLAMFORMÁJUK ÉS KÖZIGAZGATÁSUK SZERINT

1. Független, államalkotó nemzetek

Magyarok

Magyarország parlamentáris köztársaság, területe 93 060 km². A törvényhozó hatalmat az egykamarás, 386 tagú parlament gyakorolja, a végrehajtó hatalmat pedig a neki felelős kormány. A köztársasági elnököt a parlament választja öt évre, hivatali ideje egyszer meghosszabbítható. 2004. május 1-je óta tagja az Európai Uniónak. A magyar zászló használata az 1847-es országgyűlési választások idején már általános volt. A 14 milliós létszám legnagyobb hányada, kb. 10 millió ember él a Magyar Köztársaság területén. Nagy létszámú őshonos magyarság él Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország, Szlovénia és Ausztria magyarlakta részein. Ezenkívül a magyar nyelvterületről elvándorolt kisebb létszámú csoportok élnek még a világ számos táján.

A finnugorság körében a legrégebbi múltra visszatekintő állam, és a legnagyobb létszámmal rendelkező nemzet. Ez egyértelmű kötelezettségekre predesztinálja a nyelvrokonokkal szemben. Hogy ennek mennyire próbál megfelelni, azt az alábbi adatok mutatják meg.⁵

Borisz Jelcin orosz elnök 1992-es magyarországi látogatásakor megszületett a Magyar Köztársaság és az Oroszországi Föderáció kisebbségvédelmi nyilatkozata, amely különösen hangsúlyozza Magyarországnak a finnugor népeket érintő támogatáspolitikáját.⁶ 1993. június 22. – július 1. között Göncz Árpád köztársasági elnök hivatalos látogatást tett a Mordvin, a Mari, az Udmurt, a Komi Köztársaság, valamint a Hanti–Manysi Autonóm Körzet területén.⁷ Ez kétoldalú megegyezéseket generált: a Művelődési és Közoktatási Minisztérium által kötött bilaterális szerződéseket a Mari és az Udmurt Köztársasággal, valamint hivatalos kulturális csereprogram létrehozását a Komi és a Mordvin Köztársasággal. Finnugor körökben a látogatás tényét máig kiemelt gesztusként kezelik. A régiók közötti kapcsolat a kezdetek óta fontosnak bizonyult, erre példa Zala megye és Szurgut városa, illetve a Szurguti Terület önkormányzata (a város és így nyilvánvalóan a hozzá tartozó terület is a Hanti-manysi Autonóm Körzetben található) között aláírt együttműködési megállapodás 1995. augusztus 13-án. Ilyen testvérvárosi kapcsolat áll fenn még Zalaegerszeg és Hanti-Manszijszk, Joskar-Ola (Mari El) és Szombathely, valamint Izsevszk (Udmurt Köztársaság) és Tatabánya között.⁸

A magyar állam az észti és a finn állammal együtt tagja az 1993 szeptemberében alakult *Finnugor népek Interparlamentáris Tanácsának*.⁹ 2000. augusztus 9-én a magyar kulturális és oktatási miniszter észti és finn kollégájával megegyezett abban, hogy a három ország

⁵ A finnugor világban – a Szovjetunió meggyengülése és szétesése okán – politikai természetű együttműködésről csak az 1980-as évek vége, az 1990-es évek eleje óta beszélhetünk.

⁶ SZÍJ, 1999, 46.

⁷ SZÍJ, 1999, 11.

⁸ SZÍJ, 1995, 52; SZEBELÉDI, 2006, 175.

⁹ Az 1889 óta létező, 130 résztvevőt számláló *Interparlamentáris Unió (IPU)* tagjaként hozta létre az észti, a finn és a magyar tagozat. SZÍJ, 1995, 45.

Moszkvába akkreditált aktuális nagykövete minden évben meglátogat egy-egy oroszországi finnugor köztársaságot. 2006-ig ellátogattak a mordvinokhoz, az udmurtokhoz, és a marikhoz.¹⁰ 2005. június 16-a óta az észtfinnmagyar interparlamentáris kapcsolathoz az orosz fél is csatlakozott, beleértve az Oroszországi Föderáció területén élő finnugor szubjektumok képviselői szerveit is. Magyarország és Észtország Európai Unió tagja által (2004. május 1.) ezen országok számára az Európa Tanácson kívül újabb lehetőség nyílt az észtfinnmagyar együttműködés nemzetközi szinten való megvalósulására.¹¹

1996. augusztus 16–21. között Budapesten került megrendezésre a *II. Finnugor Világkongresszus*. Az 1996-os esemény alkalmából alakult meg a *Finnugor Világszövetség Magyar Nemzeti Szervezete*, amely a mai napig kiemelkedő szerepet tölt be a magyarok finnugor világot érintő tevékenységében. A magyarok a finnek és az észtek mintájára rokonnép-programokat hoztak létre. A magyar állam hivatalos álláspontja tehát – amelyet Göncz Árpád, Mádl Ferenc és Sólyom László köztársasági elnökök szimbolikus magatartása is kifejez – egyértelműen a finnugor nyelvrokonnak iránti felelősségvállalás.

A 2008-as *V. Finnugor Világkongresszus* határozata szerint 2012-ben ismét Magyarország lesz a házigazda.

Finnek

Finnország parlamentáris köztársaság, területe 338 144 km². Törvényhozó szerve a parlament, melynek 200 képviselőjét négy évre választják, a végrehajtó hatalmat a neki felelős kormány birtokolja. A köztársasági elnök legitimációját közvetlenül a néptől kapja, amely hat évre szól, mandátuma egyszer meghosszabbítható.

A finnek jelentik a finnugorság második legnagyobb létszámú nemzetét. 5 100 000-en élnek az 5 351 400 fős lakosságú Finn Köztársaság területén, a határon kívül a legnagyobb létszámú finn nemzetiség Svédországban található 300 000 fővel, ezen kívül nagyobb létszámú finn közösségek élnek még az USA-ban (kb. 200 000-en) és Ausztráliában (kb. 10 000-en). A finnek hazájukat *Suominak*, önmagukat *suomalainen*nek nevezik.

1809-ig az ország területe svéd uralom alatt állt, majd az Orosz Birodalom részeként Finn Nagyhercegséggé alakult, amely nagyfokú autonómiával, saját alkotmánnyal, törvényekkel, közigazgatással és pénzzel rendelkezett. 1917. december 6-án önálló állammá vált, azóta köztársaság, élén köztársasági elnökkel. Az ország zászlaját 1918. május 29-én fogadták el. (Bár 1978-ban módosították annyiban, hogy a kereszt sötétebb kék árnyalatú lett.) 1939-ben a Téli Háború során területének 10%-át elvesztette, amelyet ekkor a Szovjetunióhoz csatoltak. 1955-től tagja az ENSZ-nek, 1995. január 1-jétől pedig az Európai Uniónak. 1919-ben elfogadott alkotmányát 1995-ben és 2000-ben is módosították. Az ország hivatalos nyelve a finn és a svéd. Minden állampolgárnak joga van az igazságszolgáltatásban és a hivatalos ügyek intézése során saját anyanyelvét használnia¹². 2000-től kezdve a parlament javára

¹⁰ SZEBELÉDI, 2006, 176–177; *III. World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001].

¹¹ SZEBELÉDI, 2006, 177.

¹² Finnországban jelentős számú svéd kisebbség él, 2007-es adatok szerint 289 596 fő, amely a lakosság 5,46%-

csökkentették az elnöki hatáskört. A 2000. év azért is érdekes a finn politikában, mert ekkor választották meg az ország első női elnökét, Tarja Halonent. Az ország fővárosa Helsinki. A részben Finnország területén élő, szintén a finnugor népek közé tartozó számikat (lappokat) őshonos közösségként tartják számon.¹³

A finn állam részt vesz az észtfinnmagyar kapcsolatokat átfogó interparlamentáris együttműködésben, a moszkvai követek közös látogatásain, illetve az Európai Unió és az Európa Tanács keretében működő összefogásokban. Az 1996-os Finnugor Világkongresszuson elhangzottak szerint Finnország és Oroszország között államközi egyezmény áll fenn, amelynek 10. cikkelye kimondja, hogy az Oroszországi Föderáció támogatja a finnek és nyelvrokonaik nyelvi, kulturális és történelmi emlékeinek fennmaradását. Szintén a felszólalásokból látható, hogy a finnországi finnugor tevékenységeket az 1990-ben létrejött *M. A. Castrén Társaság* koordinálja az 1944-es alapítású *Finn-Orosz Társasággal* együtt. 1994-től működik a *Rokon Népek Programja* a finn-orosz államközi kulturális egyezmény keretében. A gyakorlati kivitelezésért az *M. A. Castrén Társaság* felel, a támogatások elosztásáról pedig egy szakértő bizottság dönt. Így a 2000-es évek közepére az Oktatási Minisztérium évente több százezer euróval támogatta az oroszországi finnugor népeket a nyelvük és kultúrájuk megőrzésére irányuló erőfeszítéseikben.¹⁴

A *III. Finnugor Világkongresszusnak* (2000. december 11–13.) Helsinki adott otthont. Az 1992-ben Sziktivkarban megrendezett első Finnugor Világkongresszus határozatának megfelelően Helsinkiben működik a Világkongresszus koordinációs feladatait ellátó *Konzultatív Bizottság*.

A finn politika érzékeny a kisebbségi kérdések iránt. Amellett, hogy Finnország területén élnek más nemzetiségűek is, a finnek is megtalálhatók más országokban. A finn kormány az ország területén élő lappokat őshonos népként ismeri el, közülük az inari számikat, akik különösen veszélyeztetettek, külön is támogatja, megmaradásuk érdekében ún. fészekprogramot foganatosított.¹⁵ Mauno Koivisto, finn köztársasági elnök 1990. áprilisi bejelentése nyomán életbe lépett az a szabályozás, amelynek értelmében az Oroszországi Föderáció területén élő inkeri finneknek (más néven ingermanlandi finneknek) lehetőségük van Finnországba települni a finn állampolgárság automatikus elnyerésével együtt. A hazatérési mozgalom elnevezése finnül: *paluumuutto*.¹⁶

Svédországban kb. 446 ezren beszélnek finnül, ebből 200–250 ezren vallják magukat finn anyanyelvűnek. A svédországi finn nyelv 2000-ben hivatalos kisebbségi nyelvi státust kapott. Az 1970-es évek végétől a nyelvet heti két órában lehet tanulni, 1975-től létezik nyelvművelő bizottság, számos finn újság is megjelenik.

Két finn nyelvjárási/etnikai csoportról kell még említést tenni,¹⁷ amelyek Svédországban, illetve Norvégiában találhatók. A Tornio folyó völgyében élnek az ún. *meänkieli* vagy *meä* (jelentése: „a mi nyelvünk”) nevű közösség, Norvégia északi részén pedig az ún. *kvének*. A

át teszi ki (forrás: http://www.stat.fi/til/vaerak/2007/vaerak_2007_2008-03-28_tie_001_fi.html).

¹³ CSEPREGI, 2001, 157–161; http://www.euvonal.hu/index.php?op=mindennapok_tagallamok&id=12; DURAY, 2002; Frank HORN, *A kisebbségi jogok biztosítása Finnországban* (<http://209.85.135.132/search?q=cache:o6SpDSJjECMJ:www.hhrf.org/mk/709mk/709mk24.htm+1995-%C3%B6s+finn+alkotm%C3%A1ny&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>)

¹⁴ VENTO és HAKKARAINEN, 2000; BARCZA, 2003.

¹⁵ A fészekprogram lényege, hogy a gyerekek óvodás kortól kezdődően találkozhatnak az inari-számi nyelvvel. CSEPREGI, 2007.

¹⁶ SZÍJ, 1999, TAAGEPERA, 2000, 121.

¹⁷ M. BODROGI Enikő a svédországi és a norvégiai finn nyelvet tovább csoportosítja. E szerint Svédországban „erdei finnek” és „svédországi finnek”, Norvégiában „erdei finnek” és „norvégiai finnek” is élnek a Tornio-völgyiek, illetve a kvéneken kívül. Forrás: M. BODROGI 2006, 64–66.

meák nyelvét 2007 szeptemberében kb. 35–60 ezer ember beszélte, a kvénekét 2–8 ezer. Utóbbiak 1987 óta kulturális szövetséggel is rendelkeznek (*Kvén Szövetség*), melynek megalapításakor még 40–50 ezerre lehetett becsülni a kvének számát. Ezek a nyelvek mind a két országban törvény által elismert kisebbségi nyelvnek számítanak, s habár valójában finn nyelvjárásnak tekinthetők, 2007 szeptemberére egyaránt eljutottak a nyelvjárásból a nyelvvé válás döntő állapotába. A Finnugor Világkongresszus és a Konzultatív Bizottság munkájában részt vesznek a kvének, a kezdeti megfigyelőstátus után 2004 óta teljes jogú tagként.¹⁸

Észtek

Észtország szintén parlamentáris köztársaság, területe 45 226 km². A parlament 101 képviselőjét négy évre választják, a kormány a törvényhozásnak felelős. A köztársasági elnök felhatalmazását a parlamenttől kapja, hivatalának ideje 5 év. Az ország fővárosa Tallinn. 2000-es adat alapján az észtek legnagyobb arányban, az ország lakosságának 69%-át kitevé, 933 790-en, az Észt Köztársaság területén élnek. Ezenfelül 1995-ben Oroszországban 45 000 fős, Svédországban 25 500 fős, Kanadában pedig 20 500 fős észt kisebbséget tartottak számon. Lettorszáiban a 2000-es évek elején kb. 2650-en éltek az észtek, kétharmaduk az észt határnál, egyharmaduk Rigában, ahol 1992 óta észt iskola is működik, kb. 100 diákkal. A lettországiak 80%-a megőrizte második nyelvként az észtet. 1988-ban identitásmeghatározó szervezetet hoztak létre, kulturális autonómiával rendelkeznek, lehetőségük van az írott- és elektronikus média anyanyelvi használatára.

A független észt állam 1918. február 24-én alakult meg, az erről szóló megállapodást Szovjet-Oroszország 1920. február 2-án írta alá, ez a tartui béke. A II. világháború idején a szovjet hadsereg megszállta az országot, és csaknem ötven évre véget vetett Észtország függetlenségének. Ennek következtében 1940. augusztus 6-tól Észt Szovjet Szocialista Köztársaság néven lett része a Szovjetunióknak. 1988. november 16-án a Legfelsőbb Tanács kijelentette, hogy az észt törvények elsőbbséget élveznek a szovjet törvényekkel szemben. Az Észt Kongresszus 1990. május 8-án határozatot hozott az 1918-ban elfogadott nemzeti zászló ismételt bevezetéséről, 1991. augusztus 20-án Észtország helyreállította függetlenségét, amelyet szeptember 6-án a felbomlóban levő Szovjetunió is elismert. Észtország alkotmánya 1992 nyarán született meg.¹⁹ 2004. május 1-je óta tagja az Európai Unióknak.

A három államalkotó nemzet közül az észt nemzet sorsa fonódott össze leginkább a Szovjetunióéval. Észtország a szovjet szövetségi köztársaságként eltöltött 48 év után nyerte vissza függetlenségét. Ez a tény különös megértést eredményez a kisebbségben élő finnugor nyelvrokonok iránt. Ezzel magyarázható, hogy 1991-ben újraalapították az 1927 és 1940 között már működött *Finnugor (Finno-Ugria) Alapítványt*, és újra ünneplik a Pánfinnugor Napokat vagy Rokon Népek Napját. Az előbbi 50 észt szervezetet magába tömörítő szervezkedés, amely a finnugor kérdésekkel kapcsolatos ügyeket szervezi, intézi, így például összeállítja a Finnugor Világkongresszus delegáltjainak listáját, részt vesz a Konzultatív Bizottság munkájában stb. A Rokon Népek Napja egy 1931 óta megrendezésre kerülő

¹⁸ JÁVORSZKY, 1991, 53–79; CSÚCS, 2007.

¹⁹ CSEPREGI, 2001, 173–175; http://www.euvonal.hu/index.php?op=mindennapok_tagallamok&id=21

ünnepek(sorozat), melynek keretében minden év október harmadik szombatján a finnugorság megünnepli létezését. Mára az egynapos ünnep egész hétvégés programkínálattá alakult, melynek rendezvényein a három államalkotó finnugor nép fogadja nyelvrokonait. 1993-ban törvényt fogadtak el a kulturális autonómiáról. 1996-tól kezdve igyekeznek minden finnugor ünnepet megülni, 2000-ben 12 finnugor szervezetet tartanak számon. Az 1996-os Világkongresszuson büszkén hozták a jelenlevők tudomására, hogy öt év alatt szuverenitásuk teljes valóságában helyreállt. A szovjet idők négy könyvkiadójával szemben ekkor már 1000 kiadóval rendelkeztek. Felhasználva a lehetőséget, az évek során számos finnugor könyvet jelentettek meg. 2000-ben az észti parlamentben a finnugorok támogatására bizottságot hoztak létre, a 101 képviselő egyharmadának tagságával.

2000-ben, a 2000–2004-es időszakra Észtország is megalkotta a maga Rokon Népek Programját. Ennek célja az Oroszországi Föderáció és a Lett Köztársaság területén élő uráli (finnugor és szamojéd) népek nyelvi és kulturális támogatása. Ezenkívül a Skandinávia négy országában élő számi (lapp) néppel is együtt kívánnak működni. E programmal az ENSZ által meghirdetett, 1994–2004-ig tartó őshonos népek évtizedéhez kívántak hozzájárulni. Szomszédos Népek Programja címmel a 2005–2009-es időszakra újabb támogatóprogramot hirdettek meg. Az Oroszországi Föderáció területén élő finnugorok a kétoldalú szerződések alapján befolyó támogatások 33%-át kapják az észti államtól. Ezek szerint többek között egyetemi oktatókat küldenek finnugor intézményekbe, pl. a Mordvin Állami Egyetemre, illetve tanulókat, hallgatókat fogadnak észti iskolákba, egyetemekre. A Tartui Egyetemen minden finnugor nyelvet tanítanak, évtizedek óta lehet itt diplomázni és doktorálni. 1999 óta itt működik a *Finnugor Őshonos Népek Paul Ariste Centruma*. Az egyetem negyedévente adja ki a *Linguistica Uralicát*. Az országban középiskolásokat is szívesen fogadnak, de feltételül szabják, hogy az érettségi letétele után térjenek haza.

Észtországban kisebbségben élnek a *szetuk*. A *võrui*-val együtt az észti nyelv déli nyelvjárásairól van szó, amelyek rendelkeznek ugyan több évszázados írásbeliséggel, mégis az északi írásmódot vették át, amely megfelel a köznyelvnek. (Egyébként az egységes irodalmi nyelv az északi nyelvjáráson alapul.) A szetuk önálló népnek tekintik magukat, elkülönülésüket erősíti ortodox vallásuk. Az észti és az orosz határ mentén élnek, nagyobb részük Észtország területén, ma már főként városokban. Fennmaradásukért azzal is próbálnak harcolni, hogy a Finnugor Világkongresszusokon a kezdetektől képviseltetik magukat. Az 1996-os Kongresszus szabályzata megerősíti azt a máig is érvényben lévő határozatot, hogy ugyan a Fórumon külön delegációval rendelkeznek, de az észtekkel megosztottnak a szavazaton. Észtország támogatja őket, képviselhetik magukat az észti parlamentben, 2000-ig bezárólag háromszor tartottak kongresszust. Saját megállapításuk szerint kevesen vannak, de legalább léteznek.²⁰

Mindent összevetve elmondható, hogy az észtek tevékenyen hozzájárulnak a magyarok és finnek kapcsán már említett észti–finn–magyar együttműködéshez. A Finnugor Világkongresszuson 2000 óta (helyszín: Helsinki) vesznek részt észti köztársasági elnökök is, akiknek sorát az akkori elnök, Lennart Mari nyitotta meg. 2004. augusztus 15–19. között Tallinnban került sor a IV. Finnugor Világkongresszusra, melynek fővédnöke a köztársasági elnök, Arnold Rüütel volt. 2008-ban (helyszín: Hanti-Mansijszk) a Kongresszus addigi békés megvalósulásához képest éles politikai szökváltás zajlott le az egyik plenáris ülésen Toomas

²⁰ Az észtekhez felhasznált irodalom: SZÍJ, 1995; HEINAPUU, 2004; CSÚCS, 2007; *Észt támogatás a rokon népeknek*, Finnugor Világ, 2000. július, 10–14; III. *World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>; <http://www.estemb.hu/hu/esztorszag>

Hendrik Ilves észt köztársasági elnök és Konstantin Koszacsov, a Duma külügyi bizottságának elnöke között.²¹

2. Az Oroszországi Föderáció területén élő finnugor népek

Az Oroszországi Föderáció területén számos finnugor nép él. Ahhoz, hogy közelebb kerülhessünk a problémáikhoz, szükség van az Oroszországi Föderáció alkotmányos berendezkedésének rövid összefoglalására.

A Szovjetunió 1991-es megszűnését követően az újjáalakuló rendszer politikai alapjait az 1993. december 12-én népszavazással megerősített alkotmány fektette le.²³ Deklarációja²⁴ szerint az Oroszországi Föderáció szövetségi köztársaság, amelynek köztársasági elnöke 1991 júniusa óta – négyéves intervallumra, általános választójog alapján – közvetlenül a néptől kapja politikai felhatalmazását. A parlament kétkamarás, felsőházát a Föderációs Tanács, alsóházát a 450 tagú Állami Duma adja. Az állam területén különböző közigazgatási rendszerek működnek. Az Alkotmány 3. fejezetének 65. cikkelye szerint 1993-ban 21 köztársaság (республика), 6 határterület (край), 49 terület (область), 2 szövetségi jelentőségű (vagy szövetségi szintű) város (города федерального значения), Moszkva és Szentpétervár, egy autonóm terület (автономная область) és tíz autonóm körzet (автономный округ), összesen 89 szubjektum alkotta az államot. Ezek a Föderáció egyenrangú alanyai. Legfelsőbb szintű vezetőiket helyben választják, de kinevezésükhöz szükség van az Oroszországi Föderáció elnökének jóváhagyására. A Föderációs Tanácsba minden szubjektum két-két képviselőt küld, egyet a törvényhozó, egyet a végrehajtó hatalom képviselőjében.

A köztársaságok státusa az Oroszországi Föderáció és az adott köztársaság alkotmánya alapján meghatározott, míg a többi szubjektum státusa az Oroszországi Föderáció alkotmánya és az adott szubjektum alapító okirata szerint, amelyet az adott föderációs alany törvényhozó szerve fogadott el. Az autonóm körzet (a legalacsonyabb rangú szubjektum) és a határvidék, illetve terület kapcsolata vagy a szövetségi jog alapján, vagy a körzet és határvidék/terület szervei közötti szerződés által szabályozott (66. cikkely). A szubjektumok saját törvényhozó hatalommal rendelkeznek, de olyan törvényt nem hozhatnak, amely a szövetségi jogszabályokkal ellentétes (73. törvénycikk). A szövetségi törvények viszont nem lehetnek ellentétesek az Alkotmánnyal. A végrehajtó hatalom azonban nem ennyire szétválasztott, a szövetségi szervek létrehozhatnak területi szerveket, és kinevezhetnek megfelelő hivatalnokokat, akik a helyi hivatalnokokkal megegyezés szerint kötelesek együttműködni (78. cikkely).

A szubjektumok státusa (66. cikkely) és a köztük levő határok (67. cikkely) azonban a szövetségi és a helyi szint megegyezésével megváltoztathatók. Így azután 2008. március 1-jétől már csak 83 közigazgatási egységet különítenek el az Oroszországi Föderációban, a 6 határterület 9-re nőtt, a 49 terület 46-ra, a 10 autonóm körzet 4-re csökkent. Ennek a folyamatnak részeként szűnt meg, tulajdonképpen olvadt egybe a Permi területtel a Komi-permják Autonóm Körzet a 2003-tól 2005-ig terjedő időszakban. Az egyetlen finnugor többségű szubjektumban 2005-ben a lakosok népszavazással erősítették meg a döntést.²⁵

²¹ Részletesen lásd az V. Finnugor Világkongresszus tárgyalásánál.

²³ Szíj, 2000a, 427.

²⁴ Az Oroszországi Föderáció alkotmánya: <http://www.constitution.ru>

²⁵ PUSZTAY, 2006, 19;

http://hu.wikipedia.org/wiki/Oroszorsz%C3%A1g_k%C3%B6zigazgat%C3%A1si_feloszt%C3%A1sa

Egy 2003-as törvény értelmében 2006. január 1-jétől az önkormányzati szisztémát egységesítették, viszont a konkrét kidolgozást a 83 szubjektum hatáskörére bízták. Ennek alapján a föderációs alanyok önkormányzati területi egységekre oszlanak, amelyek lehetnek községek (falusi, illetve városi község), önkormányzati járások (több városi és falusi község együtt és településközi területek), valamint városi körzetek (olyan városi községek, amelyek nem tartoznak járáshoz). 2000-ben, pozíciója elfoglalása után, Putyin elnöki rendeletet adott ki, amely a szubjektumokat hét szövetségi körzetbe tagolja. Ez a felosztás nem tartozik bele a közigazgatási struktúrába, csupán az elnök személyes beleszólási lehetőségeit növeli, mivel a körzetek élén teljhatalmú elnöki megbízottak állnak.²⁶A finnugor szubjektumok háromba, az Uráli, a Volgai és az Északnyugati Föderációs körzetbe sorolódnak be. Az Uráli Föderációs Körzetbe tartozik a *Hanti-manysi Autonóm Körzet*, a Volgaiba a *Mordvin*, az *Udmurt*, a *Mari Köztársaság* és a *Permi terület* (ma Permi nagytáj = Permszkij kraj), az Északnyugatiba pedig a *Karél* és a *Komi Köztársaság*, valamint a *Murmanszki terület*, ahol a *kolai lappok*, továbbá a *Leningrádi terület*, ahol pedig a *vótok*, az *izsórok* és az *inkeri finnek* élnek.

Az Alkotmány 68. cikkelye megállapítja, hogy az orosz nyelv a Föderáció egész területén államnyelv, de a köztársaságoknak joguk van saját nyelvüket is államnyelvnek tekinteni a helyi parlamentben és kormányban, valamint az állami intézményekben. A 26. cikkely 2. bekezdése szerint minden polgárnak joga van anyanyelve használatához, az érintkezés, a nevelés, az oktatás és az alkotás nyelvének szabad megválasztásához függetlenül származásától, szociális és anyagi helyzetétől, faji és nemzeti hovatartozásától, nemétől, képzettségétől, vallási meggyőződésétől és lakóhelyétől. A 69. cikkely szerint pedig biztosítani kell az őshonos kis népeknek azokat az előnyöket és normákat, amelyek a nemzetközi jog alapján megilletik őket.

Az Oroszországi Föderáció területén számos egyéb, a témába vágó alacsonyabb szintű jogforrás is a rendelkezésünkre áll. 1991-ben született meg az Oroszországi Föderáció népeinek nyelveiről szóló törvény, amely szerint a Föderáció népei egyenjogúak, az anyanyelv szabad megválasztásához (oktatás és hivatalos ügyintézés nyelve), megőrzéséhez, fejlesztéséhez (saját írásbeliséget hozhatnak létre) és kapcsolattartásra való használatához azonos jogokkal rendelkeznek. Ezek megvalósulásához a központi állam az anyagi feltételeket biztosítani köteles. Az oktatásról szólva a rendelkezés már nem ilyen megengedő. Az 1992-es oktatási törvénnyel együtt mondta ki, hogy a nem orosz anyanyelvű oktatás csak az általános képzés alapszintjén biztosítható, tehát közép- és felsőszinten nem. Felsőoktatásban csak nemzeti tárgyak tanulhatók a tituláris nép (a szubjektumoknak nevet adó, őshonos népek) nyelvén. Ilyen az anyanyelv, az irodalom, a néprajz, a történelem és a filozófia is. 2003-ban az Oroszországi Föderáció Oktatási Minisztériumának javaslata alapján új oktatási-képzési standard készült el. E szerint a nemzeti-regionális komponens az óráknak csak 10-12%-át adhatja, amelynek keretébe tartozik a nyelv, a történelem, a földrajz és a régió kultúrája. 2006-ban új tanterv került bevezetésre az orosz közoktatásban. Ebben az órák 75%-át teszi ki a kötelező föderatív, 25%-át pedig a regionális komponens. A régió hatáskörébe tartozik annak eldöntése, hogy ez utóbbiból mennyit juttatnak a nyelvnek. Az anyanyelvet első osztályban heti két órában, a 2–4. osztályban három órában lehet tanulni. Felső tagozaton négy óra választható, a régiók döntenek arról, hogy ezt mi töltsse ki. Az orosz kormányzat a 2000-es évek elején vezette be az ún. etnokulturális komponens tartalmú iskolák fogalmát, ami aggályosnak tekinthető, mivel elmosza az anyanyelven oktató, az anyanyelvet választott nyelvként oktató iskolák és az anyanyelvi fakultatív foglalkoztatást biztosító iskolák közötti különbséget.²⁷

²⁶ SALÁNKI, 2008.

²⁷ PUSZTAY, 2006.

A finnugorok esetében az anyanyelvoktatás legnagyobb mértékben falusi, ún. nemzeti iskolákban zajlik. A fogalom megtévesztésre adhat okot, ezek az intézmények legjobb esetben is kétnyelvűek, ugyanis anyanyelven kizárólag maga a nyelv és az irodalom tanulható. Az előző 1–9., az utóbbi 1–11. osztályig, ami az oroszországi finnugoroknak kb. 50%-át érinti. Felsőoktatásban egyedül az anyanyelv irodalmát vagy nyelvészetét elsajátító hallgató részesül abban a kivételes helyzetben, hogy elkerülheti a kizárólagos orosz nyelvű tanulást, de a kétnyelvűség alól így sem mentesül, mivel a tankönyvek nagy része csak a többségi nemzet nyelvén érhető el.²⁸

1991. április 26-án – akkor még a Szovjetunióban – törvény született az elnyomott népek, 1991. október 18-án pedig a politikailag üldözött népek rehabilitációjáról. A szabályozások 1993. június 29-én léptek hatályba.²⁹ 1992-ben jogszabályt fogadtak el az őshonos kultúrákról, ezek szerint minden népnek joga van ősi területeihez. 1994-ben a finnugor népeket támogató és fejlesztő föderációs programot indítottak. 1995. május 26-án az Oroszországi Föderáció Dumája határozatot hozott az északi kis népek jogainak biztosításáról. 1999 áprilisában ezt megerősítették a jogi garanciák elfogadásával. Putyin 2000. március 24-én írta alá az ezt végrehajtó rendeletet, amely 45 őshonos nemzetet sorol fel. A 2000. június 7–20. között üléselő föderációs Alkotmánybíróság azt a döntést hozta, hogy védeni kell az őshonos népek lakóhelyét, földjeit. Az 1996-os Világkongresszuson a felszólalásokból kikövetkeztethető egy föderációs nemzetiségpolitikai törvény. 1996-ban törvény született a nemzeti-kulturális autonómiáról (NKA), amelyet 2001-ben módosítottak. A hangzása alapján a nemzetiségekre nézve kedvező csoportosulási formát 2002 elejére 30-nál több nemzetiség használta fel, főleg amelyek közigazgatási egységeken kívül élnek, vagy nincs semmilyen adminisztratív lehetőségük.³⁰ A mintegy 100 nemzeti kisebbséget felölelő Civil Szervezetek Kongresszusa mellett az Oroszországi Föderáció területén az elnöki rendelettel létrehozott, 120 népet reprezentáló Oroszországi Népek Közgyűlése is működik.³¹

Az Oroszországi Föderáció nemzetiségpolitikája önellentmondásokkal teli. A belső garanciák adottak, a legmagasabb szintű jogforrás, az alkotmány mintapéldánya lehetne bármelyik nyugat-európai államnak, ezen kívül létezik nemzetiségpolitikai és oktatási jogszabály, nyelvtörvény. Az Oroszországi Föderáció partnerségi viszonyt létesített az Európai Unióval, nemzetközi fórumokon vesz részt, 1996 óta tagja az Európa Tanácsnak, 1998-ban aláírta az Európa Tanács kisebbségvédelemről szóló keretegyezményét, csatlakozott a legnagyobb emberi jogokat védő nemzetközi egyezményekhez, a sallangok szintjén tehát minden egyes alkalommal támogatásáról biztosítja a nemzetiségeket, így a finnugor népeket is. Ehhez képest az 1990-től Állami Bizottság, majd minisztérium, 2001-től tárca nélküli miniszter formájában működő föderációs nemzetiségi politika 2004-ben megszűnt speciális főhatóság formájában működni, a Kulturális Minisztérium egyik főosztályának fennhatósága alá rendelték. 2004 októberében regionális oktatási minisztériumot állítottak fel, mely feladatul kapta a nemzetiségi ügyek intézését is.³² Az Európa Tanács 2002 szeptemberében és az ENSZ 2003 márciusában nemzetközi megfigyelők segítségével egyaránt megállapította, hogy összességében a kisebbségek nem tudják kellőképpen képviselni magukat politikai

²⁸ SALÁNKI, 2008.

²⁹ CSEPREGI, 1999, 187–188.

³⁰ PUSZTAY, 2006, 22.

³¹ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 9.

³² PUSZTAY, 2006, 25; *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 7. A nemzetiségi ügyekkel foglalkozó minisztérium felszámolása ellen a IV. Finnugor Világkongresszus záródokumentumában tiltakozott.

fórumokon, de a nyelvtanulás biztosított a számukra, habár csak a közoktatás legalacsonyabb szintjén.³³

A finnugor népek az Oroszországi Föderáció lakosságának (145 167 000) 1,9%-át adják, ez azt jelenti, hogy összlétszámuk 2 900 000 fő. Az itt élő kb. 170 nemzetiség közül a legnagyobb tíz között említhetők a mordvinok (977 000; 3,3%), a marik (679 000; 2,4%) és az udmurtok (636 900; 2,3%). A mordvin, az udmurt, a mari, a komi és a komi-permják a kis nyelvek közé tartozik, mert 100 000 és 1 millió között van beszélőinek száma. Az Oroszországi Föderációban megtalálható többi finnugor nyelv a veszélyeztetett nyelvek közé sorolható, mert 100 000-nél kevesebben beszélik őket. Az Oroszországi Föderáció területén élő finnugor népek úgy érzik, hogy orosz asszimilációs törekvések áldozatai. A róluk elnevezett szubjektumokban ugyanis az orosz lakosság alkot többséget, közülük pedig sokan a róluk elnevezett területeken kívül élnek, ami leginkább a marikra és a mordvinokra (erzákra és moksákra) jellemző.³⁴ 1993 végéig, az új alkotmány elfogadásáig, a szubjektumokban működő legfelső tanácsokban és körzeti tanácsokban az adott népek kevésbé voltak reprezentálva, mint az újonnan létrejött kormányzati szervekben.³⁵ Ez a tendencia később nem folytatódott, a 2000-es Finnugor Világkongresszuson kiderült, hogy az elmúlt években csökkent a hatalmi szervekbe megválasztott, bekerült finnugorok száma. A jogok érvényesítése szempontjából mérvadó, hogy az Oroszországi Föderáció területén fennálló öt finnugor köztársaság mindegyike rendelkezik helyi nyelvtörvénnyel, a Karél Köztársaság kivételével ráadásul a tituláris nép anyanyelve mindegyikben hivatalos nyelv.³⁶

Az 1996-os Finnugor Világkongresszus³⁷ felszólalásai alátámasztják az elégedetlenségről szóló írásokat. A finnugor köztársaságok képviselői az orosz alkotmányból hiányolják a köztársaságok szuverenitásának, önrendelkezésének fogalmát. Tisztában vannak a központi kormányzat szeparatizmustól való félelmével, de hangsúlyozzák – és nem csak itt –, hogy a finnugor népeket éppen azért kellene, hogy támogassa az Oroszországi Föderáció, mert lehetetlenségnek bizonyul, már csak a földrajzi elhelyezkedés miatt is, bármilyen valódi függetlenedési szándék. A központi kormány támogatása csak a nemzetiségi iránti elkötelezettségét támasztaná alá. A függetlenedési kérdés itt vázolt részletei finnugor fórumokon tehát oly sokat, és oly hangsúlyozottan képviselt nézetrendszert alkotnak, hogy az észt és orosz fél között a 2008-as Világkongresszuson kirobbant botrány méltón kavarkhatta fel a kedélyeket.³⁸

Annak ellenére, hogy az őshonos népek földjeit számos jogszabály védi, a kis népek úgy érzik, hogy földjüket veszély fenyegeti. A jogos félelemre okot ad például az az 1996. március 7-én született, az alkotmány végrehajtására vonatkozó elnöki rendelet, amely szerint árucseré alapja lehet a kisebbségi népek földbirtoka is.³⁹ Tartanak egyebek mellett az ipar nagyarányú privatizációjától (udmurtföldön az ipar 60%-val ez már megtörtént, a bevételekből csak 0,2% jutott vissza hozzájuk), a régiók és nagyobb városok, a központ és a köztársaságok közötti különbségek növekedésétől. Hiányolják, hogy az alkotmány nem biztosítja a kollektív jogokat. A jogi biztosítékokat túl általánosnak vélik, hiányolják a garanciákat.⁴⁰

³³ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 8–9.

³⁴ SZANUKOV, Kszenofont, 2000, 152–154.

³⁵ SZANUKOV, Kszenofont, 2000, 167–168.

³⁶ Ezek részletes elemzése alább következik.

³⁷ SZÍJ, 1999.

³⁸ A téma részletezését lásd az V. Finnugor Világkongresszus leírásánál.

³⁹ SZÍJ, 1999.

⁴⁰ Az Oroszországi Föderációt tárgyaló részhez felhasznált egyéb irodalom: *III World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>

2.1. Az Oroszországi Föderáció területén élő, szubjektummal rendelkező népek

2.1.1. Köztársaságot alkotó népek

Karjalaiak vagy karélok

*Létszám*⁴¹

Az 1989-es népszámláláson 131 000 karélt (124 921 fő⁴²) vettek számításba, amiből a Karjalai Köztársaságban 80 000-en (78 928 fő; a köztársaság lakóinak 10%-a), a Tveri területen 23 000-en (23 129 fő), a Leningrádi és a Murmanszki területen pedig 12 000-en (Szentpétervár városában 3607-en, a Murmanszki területen 3505-en) éltek. 2002-re 93 000-re csökkent a létszámuk, ebből a Karjalai Köztársaságban 65 651-en éltek. Ez az utóbbi adat 2009-re 63 550-re csökkent, ami a köztársaság lakosságának 9,2%-a.⁴³ 2002-ben a Tveri területen 14 633-an élnek még, és kb. 13 000-en elszórtan az Oroszországi Föderáció egyéb területein. A köztársaságban három finnugor nép él, a karélok, az inkeri finnek és a vepszék.

Köztársaság

18 500 km² területű, hivatalos nyelve az orosz, két őshonosnak elismert népe a *karél* és a *vepszé*, amely beszélt és írott nyelvvel egyaránt rendelkezik. (Írásbeliségük az 1930-as években született meg.) A Szovjetunió megalakulása után 1920-ban jött létre a Karél Autonóm Körzet, amely 1923-ban Karél Autonóm Szovjet Szocialista Köztársasággá alakult, majd 1940-ben Szövetségi Köztársasággá. Azonban 1956-ban visszaminősítették Autonóm Köztársasággá. 1991. november 13-a óta nevezik Karél Köztársaságnak, amely 16 megyei és két városi területre oszlik, fővárosa Petrozavodszk. Az ország zászlaját 1993. február 16-a óta használják. A Karél Köztársaság 2010-ben ünnepelte 90. születésnapját.

A köztársaság élén 1993 előtt egy 120 tagú Legfelsőbb Tanács állt, ekkor azonban népszavazás révén új alkotmány született, amely kétkamarás, négy évre választott parlamentet hozott létre. A 25 tagú Köztársasági Kamara állandóan működött, a 36 tagú Képviselői Kamara évente egyszer-kétszer ülésezett. A Köztársasági Kamarába mind a 18 körzet egy-egy képviselőt küldött, a főváros hetet. A vepszék és a karélok egy-egy képviselőt tudtak kiállítani, a vepszék nemzeti körzetük jóvoltából, a karélok az Olonyec (Aunus) körzetben való többségi lakásuk okán. A Képviselői Kamara csak adótörvényt és költségvetést szavazott meg. E szerint a szabályzat szerint a kormányelnököt népszavazással választották, akinek feladatkörébe tartozott a kabinet tagjainak kinevezése, a kormányülés napirendjének

⁴¹ Az 1989-es és a 2002-es orosz népszámlálás adatainak forrása minden egyes népnél: CSEPREGI, 2001 és SIPŐCZ, 2005, valamint a *Finnugor népek világkongresszusa*, A Komi Köztársaság kiadványa (Goszkomsztat Reszpubliki Komi), Sziktivkar, 1992, XII. 1–3. Az ellentmondások külön jelölésre kerülnek

⁴² A zárójeles adatok forrása: *Finnugor népek világkongresszusa*, A Komi Köztársaság kiadványa (Goszkomsztat Reszpubliki Komi), Sziktivkar, 1992, XII. 1–3. alapján szerepelnek.

⁴³ A Komi Köztársaság hivatalos honlapja: <http://www.rkomi.ru/en>

előterjesztése, részt vett a parlament munkájában, valamint képviselte a köztársaságot az Oroszországi Föderációban és külföldön. 2001. február 12-én a köztársaság parlamentje új alkotmányt fogadott el. Azóta a karjalai Törvényhozó Gyűlés egykamarás, 50 képviselővel, akiket 5 évre választanak, a szubjektum élén a köztársasági elnök áll. A köztársaságnak van kormánya és bírósága. Az elnök 2002 és 2010 között Szergej Katanandov volt, őt 2010. július 21-től Andrej Nelidov váltotta föl.

2004 márciusában nyelvtörvényt fogadtak el, az Oroszországi Föderáció finnugor köztársaságai közül utoljára, amely védelmezi a karél, a vepsze és az inkeri finn nyelv használatát. Ezek szerint a közigazgatásban köztársasági szinten és a helyi önkormányzatok szintjén a hivatalos ügyek intézésekor latba vethető az ezeken a nyelveken felhalmozott ismeret csakúgy, mint az oktatás, a kultúra és a tömegtájékoztatás színterein, a karél nyelv pedig az orosz mellett államnyelvvé válik. Az 1991-es föderációs nyelvtörvény azonban megakadályozta hatályba lépését, ugyanis ahhoz, hogy egy nyelv hivatalos legyen egy köztársaságban, cirill betűs írásának kell lennie, ami a karélnak nincsen. Habár használhatnak a népek bármilyen írásmódot, nyelvük államnyelvvé csak cirill betűs írással válhat. Ez a passzus azonban a nyelvtörvény egészét likvidálta. Ebből következik, hogy a karél nyelv nem kötelező tantárgy és nemzeti nyelvű feliratok még a karél többségű falvakban sincsenek.

A Karél Köztársaság időről időre támogatásáról biztosítja a területén élő három finnugor népet. Az 1990-es évek elején a karél, a vepsze és az inkeri finn nyelv és kultúra újjászületésének elősegítésére létrejött program ugyan 2000-ben megszűnt, de 2000 és 2004 között a köztársaság elfogadott egy törvényt a karél, a vepsze és az inkeri finn nyelv állami támogatásáról, ezen kívül pedig jelenleg is tart⁴⁴ – legalábbis a 2006–2010-es intervallumban biztosan – a karél, a vepsze és az inkeri finn nyelvek ún. állami támogatásának programja. A *Karélok Uniója*, a *Vepsze Nemzeti Társaság* és a *Karéliai Finnek Ingermanlandi Uniója* tevékeny részt vállal a lebonyolításban, nyelvfejlesztő programokat, konferenciákat tart. Ami a politikai érvényesülést illeti, 2000 és 2004 között létrejött egy olyan tanácsadó testület, mely a köztársaságban élő karélokat, vepszéket és inkeri finneket képviseli a közigazgatás részeként. A Minisztertanács mellett működik a Nemzetiségi Politika Állami Bizottsága (régebbi nevén a Nemzeti Politika és a Nemzetközi Kapcsolatok Bizottsága).

Karél önszerveződés – lehetőségek

1989-ben összeült a Karélok Konferenciája, amely után megalakul a *Karjalai Kulturális Társaság* (*Karjalan Kulttuuriseura*). Ezt később *Karjalai Népi Szövetségre* (vagy *Karjalai Kulturális Szövetség*; *Karjalan Rahvahan Liitto*) keresztelték. A szövetség kulturális és politikai szerepet is betölt. 1990-től a szövetség saját újságot jelentet meg *A mi földünk* címen (*Oma Mua*). 1991-ben a petrozavodszki egyetemen, 1992-ben a tanárképző főiskolán hoztak létre karél és vepsze nyelvi tanszékeket. A petrozavodszki egyetemen később ebből jött létre a finn tanszékekkel együtt a balti finn filológia és kultúra kara. 1989-ben megalakult a *Vepsze Kulturális Egyesület* és a *Karjalai Finnek Inkeri Szövetsége* (*Karjalan suomalaisten Inkeri Liitto*). 1992-ben Karél, Inkeri Finn és Vepsze Nemzeti Kongresszust hívtak össze, ahol többek között felmerült az a kérdés, hogy miként tudnának nagyobb képviselethez jutni a köztársaság parlamentjében.

⁴⁴ *Karelia is implementing the program of state support of Karelian, Veppsian and Finnish languages* (<http://mariuveren.wordpress.com/2010/01/14/karelia-is-implementing-the-program-of-state-support-of-karelian-veppsian-and-finnish-languages/>), 2010. január.

1991. november 22-én a Karél Köztársaságban törvény született a nemzeti kerületek, nemzeti városok és vidéki tanácsok létrehozásáról, ahol az ott élőknek pénzügyi, gazdasági és közigazgatási önrendelkezésre is lehetőségük nyílik (ennek alapján jött létre 1993-ban a Vepsze Nemzeti Körzet). 1994. szeptember 1-jén Petrozavodszkban finnugor nemzeti iskola nyílt, program született a karél, a vepsze és az inkeri finn nyelv feltámasztására. Az 1991–1994 közötti időszakban az *Oma mua* karél nyelvű újság mellett a *Kodima (Szülőföld)* című vepsze és orosz nyelvű újság is útjára indult, valamint megalakult a *Periodika* kiadó, a karél, a vepsze és az inkeri finn nyelvű kiadványok terjesztője. 2005-ben kiadásra kerültek a karél nyelvű *Vienan Karjala* és a finn nyelvű *Karjalan Sanomat (Karjalai Újság)* című lapok is, amelyek közül az utóbbi társadalmi-politikai jelentőségű. A karéloknek saját nemzeti színházuk van, léteznek karél nyelvű óvodák, iskolák, rádió- és tévéadások (2004-ben havi 4 órás tévé- és 28 órás rádióadás). 1994 óta a karél nyelvet 2500-an tanulják, a vepszét pedig 4 iskolában 200-an.

A karélok legmagasabb szintű önszerveződő fóruma – az amúgy a nagyobb finnugor népekre általában jellemző – kongresszus először 1991. június 29-én ült össze. Ezekre a rendezvényekre az Oroszországi Föderáció minden pontjáról érkeznek a nemzetiséghez tartozók. Az első eseményen létrehozta egy 50 fős végrehajtó bizottságot, amely a kongresszusok szünetében is működik. 2001-ben került sor a negyedik, 2005-ben az ötödik,⁴⁵ 2010-ben pedig a hatodik karél kongresszusra.

A Karjalai Köztársaságon kívül karélok a legtöbben a Tveri területen (az egykori Kalinyini területen) élnek. 1930 körül még 150 000-en, 1937-ben már csak 50 000-en voltak, 1989-re 23 169-re, 2002-re 14 633-ra csökkent a számuk. 1939-ig létezett Karjalai Nemzetiségi Körzet a Tveri területen belül, 2000-re két helyi szintű közösség érte el azt, hogy nemzeti és kulturális autonómiával rendelkezzen. 1990-ben saját kulturális társaságot hoztak létre, amely azóta is működik. Nyelvüket tanítják iskolákban, középiskolákban és a Tveri Egyetemen is. Folyóirataik, könyveik jelennek meg, televízió- és rádióműsorok is rendelkezésükre állnak anyanyelvükön. Azonban elégedetlenségüknek is hangot adnak: 2005-ben hiányolták anyanyelvük kötelező tanegységként való számontartását, panaszolták a *Tveri Karélia* című, 1990 óta sugárzott rádióműsoruk és *Oma Randa* című tévéműsoruk megszüntetését, a nekik juttatott anyagi támogatás csökkentését, a finnugor népeket támogató, 1994 óta működő föderációs program berekesztését, az őshonos népek listáján való meg nem jelenésüket, a „Tveri falu jövője” program meg nem valósulását.⁴⁶

A Finnugor Világkongresszusok alkalmával külön delegációt küldenek, de a köztársaságbeli karélokkal osztoznak a szavazaton.

Problémák

A karélok a 2000-es Finnugor Világkongresszuson tartott beszámolójuk szerint három nagy problémával küzdenek. Az első a földdel kapcsolatos, ugyanis a hagyományos lakóhelyek folyamatosan tűnnek el. A második demográfiai és egészségügyi kérdéskör – a karélok létszáma ugyanis csökken, küzdenek az alkoholizmussal. A harmadik pedig, hogy kevés a megfelelő szintű oktatási lehetőség, kevés a karél nyelvű kiadvány, a karél nyelvnek nincs

⁴⁵ Az V. Karél Kongresszus 2005. július 9-én Petrozavodszkban, a Karél Nemzeti Színházban került megrendezésre. A 79 delegáltból 72-en vettek részt az eseményen. Alexander Bogdanovot újraválasztották a Végrehajtó Bizottság fejének újabb négyéves időszakra. Szergej Katanandov köztársasági elnök támogatásáról biztosította a karélokat. Forrás: *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 22–24.

⁴⁶ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 20–21.

hivatalos státusa. A 2000–2004-es időszakban a karjalai alkotmányból törölték azt a passzust, amely a Vepsze Nemzetiségi Körzetet sajátos szavazási körzetnek titulálta.⁴⁷

2007. január 1-jén Petrozavodszkban karél és vepsze társadalmi szervezetek vezetői találkoztak Szergej Katanandov köztársasági elnökkel, hogy kifejezésre juttassák a köztársaság finnugorjainak alacsony politikai részvétele, a nyelvek tanításának csökkenése, és az iskolák bezárása miatt érzett aggodalmaikat. Az elnök együttműködéséről biztosította őket, az iskolabezárásokat a gyereklétszám alacsony fokával magyarázta.⁴⁸

Mordvinok

Létszám

Az 1989-es népszámlálás szerint 1 153 987 (1 154 000) mordvin él, de közülük csak 770 000-en beszélik a nyelvet, 520 000-en az erzát, 250 000-en a moksát. A Mordvin Köztársaság lakossága 963 504 fő, ebből 313 420-an mordvinok. Létezik olyan adat is, amely szerint 1989-ben a mordvinok 1 072 939-en voltak, ebből a Szamarai területen 116 475-en, az Orenburgi területen 68 879-en és az Uljanovszki területen 61 061-en.⁴⁹ 2002-ben a mordvinok 977 381-en voltak, közülük 49 624-en moksának, 84 407-en erzának vallották magukat. A mordvin népnek 2002-ben csak mintegy 28%-a élt a köztársaság területén belül, 78%-a Oroszország-szerte sokfelé (Csuvas Köztársaság (16 000), Orenburgi terület (52 500), Penzai Terület (70 700), Szamarai terület (86 000), Uljanovszki terület (50 200), és további 400 000-en az Oroszországi Föderáció szerte máshol, összesen 45 területen). A Mordvin Köztársaság összlakossága 2002-ben 888 766 fő volt, ebből 31,9% (283 861 fő) mordvin, 60,8% (540 717 fő) orosz.

Köztársaság

A köztársaság területe 26 200 km², 20 járásra oszlik, van parlamentje és kormánya, elnöke 1998 óta Nyikolaj Merkusin, a köztársaság fővárosa Szaranszk. Fontos ipari-agrár központ. 1928-ban alakult meg a Mordvin Autonóm Körzet, 1930-ban Mordvin Autonóm Területté, 1934-ben Mordvin Autonóm Szovjet Szocialista Köztársasággá szervezték át. 1990-ben a neve Mordvin Szovjet Szocialista Köztársaság lett, csak 1994. január 25-én alakult át Mordvin Köztársasággá. A zászlót 1995. március 30-án, a köztársaság alkotmányát 1995. szeptember 21-én fogadták el. Az alkotmány értelmében az erza, a moksa és az orosz egyaránt államnyelvnek minősül. Ezt az 1998-as nyelvtörvény is megerősítette. Az oktatásról külön törvény rendelkezik. Ez utóbbi jogszabály szimbolikusan minősül, a szöveg ugyanis

⁴⁷ A karélokhoz felhasznált egyéb irodalom: PUSZTAY, 2006, 99–100, 162–165; 102; 116; CSEPREGI, 2001, 197–206; TAAGEPERA, 2000, 120–121; HEINAPUU, 2004; *III. World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>

⁴⁸ *State Power and the Authorities Do Not Speak in Karelian and Vepsian* (<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/01/01.html>)

⁴⁹ *A Finnugor Népek Világkongresszusa*, Sziktivkar, 1992. XII. 1–3.

hiába biztosítja az anyanyelven folyó képzést, valójában sok kibúvóra ad lehetőséget, általánosan fogalmaz. A nyelvtörvény de jure hiába van lefektetve, de facto nem érvényesül, nincs végrehajtási programja. A személynevek, településnevek, intézménynevek és utcanevek egy-két kivételtől eltekintve oroszul fordulnak elő, többségi nyelven folyik a vallás gyakorlása, a jogi procedúra és a közigazgatási eljárás. A médiarészesedés nem a lakosság arányában illeti meg az erzákat és moksákat, ahogy az okmányok anyanyelven történő kiállítására sem. 1998. május 6-án újabb alkotmány lépett hatályba.

Az 1990-es évek elején, a köztársaság szovjet időkből megmaradt képviselői szervében, a Legfelsőbb Tanácsban a mordvinok még a lakossági arányukhoz képest többségben voltak, 75 mandátumból 30-cal rendelkeztek, a kormányban 50%-os aránnyal képviseltették magukat. A 2000-es évek második felére ez a tendencia nem maradt meg, 2006-ban a helyi Állami Duma (a parlament) 48 tagjából mindössze 10 a mordvin, a kormány 37 tagjából pedig 15. 1996-ban az Állami Dumát és magát a köztársaságot is moksa vezette.

A köztársaság időről időre kisebbségvédelmi intézkedéseket fogantat. 1997 óta a nemzetiségi politikára vonatkozóan külön program működik, 1996 és 2000 között külön állami bizottság foglakozott a finnugorokkal. 2004–2008 között Szaranszkban finnugor kulturális centrum működött. A köztársaság Finnországgal, Észtországgal, Magyarországgal (Göncz Árpád látogatása után), a Komi, a Karjalai és a Mari Köztársasággal kulturális és gazdasági kapcsolatot tart fenn.

Mordvin önszerveződés – lehetőségek

Az 1990-es évek elején a mordvinok is létrehozták a maguk nemzetiségi társaságait. 1989-ben alakult a *Maszorava (Földanya)*, amelynek célja a köztársaságon belül és kívül élő mordvinok egyesítése, és 1991-ben jött létre a *Vajgelj (Hang)*, amely más oroszországi finnugor népekkel létesített kapcsolatokat, nyelvészeti kutatásokat folytatott és támogatta az oktatást. Ez utóbbinál a múlt idő az anyagi okokból történő felszámolódást jelenti, amivel az egyetlen, a *moksa* és *erza* ellenségeskedésektől mentes nemzetiségi szervezet szűnt meg. 1992 márciusában került megrendezésre a Mordvin Nép Első Kongresszusa, amelyen a diaszpóra képviselői is reprezentálták magukat. Ekkor létrehozták a *Mordvin Nép Újjászületésének Bizottságát*, hogy a jövőben összehívni kívánt kongresszusok közötti időben működjön egy operatív szerv, amely képviseli az érdekeiket, együttműködik a köztársaság politikai szerveivel, részt vesz a dokumentumok előkészítésében. A kongresszus azt a határozatot hozta, hogy az erzák és a moksák is hivatalos állami nyelvnek kell tekinteni az orosz mellett, és hogy a diaszpóra területein is létre kell hozni a nemzeti kulturális autonómiák rendszerét. A kongresszuson kiéleződött az erzák és a moksák közötti ellentét, az erzák el is hagyták azt, és saját bizottságot hoztak létre. Az erzák és moksák elkülönülési törekvéseit mutatja a külön-külön létrehozott szervezetek sokasága. Erzáknál: *Rjabov Alapítvány az Erza Nyelv megmentéséért* (1993), *Erzaföld (Erziany Maszor)*; 1994), *Erza anya (Erzava)*; nőmozgalom; 1993. december); moksáknál: *Mordvin Polgári Kongresszus* (1993), *Novaja Mordovija (Új Mordvinföld)*; 1995. február), *Jurtava (Tűzhelyanya)*; nőmozgalom; 1995).

Az 1992-es első után 1995 márciusában került sor a Mordvin Nép Második Kongresszusára, ahol a 271 küldöttből 157 fő (58%) erzaként, 35 fő (13%) moksaként, 70 fő pedig (26%) mordvinként regisztrálta önmagát. Az első összmordvin találkozó tapasztalata megismétlődött akkor, amikor 87-en az erzák közül (55%-a a küldötteiknek) kiváltak, és létrehozták saját szerveződésüket, az *Oroszországi Föderáció Erza Nemzeti Kongresszus-át*. A Mordvin Nép Harmadik kongresszusát 1999. október 7–8. között tartották Szaranszkban.

234 delegált vett rajta részt. A kongresszus előtt írta alá Merkusin köztársasági elnök a Mordvin Köztársaság alkotmányának módosítását, amely által a mordvin nép kongresszusa a jövőben bekapcsolódhat a törvényhozásba.⁵⁰

Egy 1996. május 22-én elfogadott törvény értelmében lehetővé vált Szaranszk központtal nemzeti autonómiák létrehozása. Ezek szerint szövetségi hatalmi szervek segítségével a köztársaságon belüli és a tömbszerű diaszpórában élő mordvinok között kulturális, tudományos kapcsolat jöhet létre.

1958-59 óta a Mordvin Köztársaság területén az első négy osztályban anyanyelvi oktatás folyt, azonban ez 1970-től orosz nyelvűvé alakult, és csak 1988-ban nyílt lehetőség arra, hogy újra mordvin nyelvű alsó tagozatos osztályok induljanak. 1996-ban már biztosan működtek nemzeti iskolák, nemzeti gimnáziumok. A 2000-es évek közepén 2500-an tanultak mordvin nyelvet vagy minden tantárgyat mordvinul a tanulók közül, ami kiemelkedően jó arány az Oroszországi Föderáció finnugorjainak körében. Mordvin tanszékek a három állami egyetemen (és a főiskolákon is) folyamatosan működnek, 1996-ban elindult a nemzeti kultúra fakultása, ahol mordvin népi koreográfusokat, karvezetőket, karmestereket és könyvtárosokat képeznek azzal a céllal, hogy nemzeti értelmiséget teremtsenek. 2000-ben újabb finnugor érdekeltségű fakultáció jött létre.

A mordvin rádió és televízió erza, illetőleg moksa nyelvű adást is sugároz, habár a műsorok 85%-a orosz. Ez 1990-ben heti kétszer kétórás tévéadást és napi 15 perces rádióadást jelentett. 2004-ben a mordvin nyelvű sugárzás lakosságárányosan a helyi műsoridő 33%-át tette ki. Ami az újságkiadást illeti, 2005-ös adatok szerint az *Erzań Pravda* (*Erza Igazság*) és *Mokšeň Pravda* (*Moksa Igazság*) erza, illetve moksa nyelvű társadalmi-politikai napilap, *Šatko* (*Szikra; erza*) és a *Mokša* (*Moksa*) erza és moksa nyelvű irodalmi-művészeti folyóirat, a *Mastorava* (*Földanya*) erza és orosz nyelvű lap, illetve az *Erzań Mastor*⁵¹ (*Erza Föld*) erza nyelvű társadalmi-politikai kétheti lap jelenik meg a köztársaság területén. Ezekre a szolgáltatásokra a költségvetés biztosít ugyan apanázst, de a gyakorlatban ez nemigen jut el hozzájuk. Problémát jelent még, hogy a hírügynökségektől nem kapnak elég információt. Az erza és moksa nyelvű újságok, rádió- és tévéadások leginkább a köztársaság területén élőknek hozzáférhetőek, a diaszpóra lakosainak nem igazán.

Problémák

Az erzák és a moksák 2003 szeptemberében egy szaranszki nagygyűlés eredményeképpen a mordvin állami vezetőknek nyilatkozatot írtak, amelyben sérelmeket soroltak fel. E szerint a köztársaságon belül és kívül az erza és moksa nyelv vagy egyáltalán nem vagy csak formálisan tanulható. Szaranszk 66 óvodájából csak 3-4-ben ismertetik meg a gyerekekkel nemzeti nyelvüket. Kisebb városok, falvak iskoláiban egyáltalán nem oktatják ezeket, az Oroszországi Föderáción belül az erzák és moksák csupán 10%-ának van lehetősége megismerkednie vele, amiért a helyi Oktatási Minisztériumot tették felelőssé. A Mordóviai Állami Szerkesztőségnek 1992 óta működő *Szizjazzsar* nevű egységét megszüntették, amely

⁵⁰ *Finno-Ugric Bulletin*, Yoskar-Ola, 1999, 6–7.

⁵¹ 2007 augusztusában mordvin újságírók nyílt levélben fordultak Vlagyimir Putyinhoz, amiért a helyi ügyészség szélsőséges erza propaganda terjesztésével vádolja az 1994 óta működő, a nyelv támogatásáért és identitásának megőrzéséért küzdelmet folytató *Erza Földet*, betiltását is kezdeményezve. Forrás: Valeri KALABUGIN, *Persecuted by Authorities, the Last Independent Newspaper in the Erzya Language Faces Closure*, 2007. augusztus 24. (<http://erzianj-jurnal.livejournal.com/62561.html>); *Mordovian authorities attack opposition newspaper* (<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/08/01.html>)

erza és moksa nyelvű riportokat, kerekasztal-beszélgetéseket, helyszíni közvetítéseket készített. A televízióban és a rádióban most már csak rövid hírösszefoglalókat sugároztak kedvezőtlen, délutáni időben. A több évtizede fennálló erza és moksa kulturális központot is megszüntették. A városi utcák nevei kizárólag oroszul olvashatók. Ezért sürgették a helyi parlament és a választási törvény megreformálását. A fenti sérelmekre 11 pontban követeltek orvoslátot. Ügyészségi vizsgálatot is kezdeményeztek a nyelvi alapú diszkrimináció és az emberi jogok megsértése miatt.⁵²

2008 májusában Grigorij Muszalev, az *Erza Nyelv Megmentéséért Mozgalom* vezetője egy mordvin újságban nyílt levéllel fordult Dmitrij Medvegyev, orosz elnökhöz a finnugor népek elnyomása miatt. Ebben megjegyezte, hogy egyedül náluk, a Mordvin Köztársaságban finnugor az elnök,⁵³ akit azonban ez a tény nem akadályoz meg abban, hogy figyelmen kívül hagyja a kisebbségi népek érdekeit. A kisebbségi nyelvek művelésére és tanítására, tanárok képzésére nem fordítanak elegendő támogatást. Sérelmezte, hogy egy 2007-es, a köztársaság vezetőségének címzett, a problémák megbeszélését kezdeményező javaslatukra még választ sem kaptak.⁵⁴ Medvegyevnek javasolta, hogy az orosz politika hagyjon fel az oroszosítással.

2008-ban, az V. Finnugor Világkongresszus előkészületei során erza aktivisták nyílt levelet küldtek a Világkongresszusnak azzal a panasszal, hogy a Mordvin Köztársaság vezetői nem a mordvin nép igazi képviselőit, vagyis erzákat és moksákat delegálnak a Világkongresszusra, hanem saját embereiket. A négyévente ismétlődő eseményt a Kreml kirakatjátékának titulálták.⁵⁵

Az erzák és moksák között ellentét feszül. Ez a kérdéskör rendkívül összetett, nyelvészeti és politikai tényezőkből is áll. A probléma alapját az a dilemma adja, hogy vajon két nyelvjárást beszélő egyetlen népről, avagy két különálló népről beszélünk-e.⁵⁶ Az erzák radikálisabban gondolkoznak, szerintük a *mordvin* kifejezés is hibás, csak erzák és moksák léteznek. A moksák ebben a kérdésben is engedékenyebbek. Az erzák szerint a pénzügyi hatalom a moksáké, a politikai pedig az oroszoké, őket pedig kiszorítják az érvényesülési lehetőségekből.⁵⁷ Nyikolaj Butilov mordvin nyelvész szerint azonban az erzák és moksák többsége, akik főként falvakban élnek, egységes mordvin identitástudattal rendelkeznek, számukra elsődleges a mordvinsághoz, és csak másodlagos az erzákhoz vagy moksákhoz való tartozás érzése, és nem osztják az erza vezetők által mondottakat.⁵⁸ Sokan, például Pusztay János is, azt hangsúlyozzák, hogy a legnagyobb számú oroszországi finnugor népnek nem szabad felaprózni magát.⁵⁹

⁵² VADAS, 2003.

⁵³ Merkusinra, a most is regnáló köztársasági elnökre gondolt. Azóta ez változott, ugyanis 2010. január 15-e óta a Komi Köztársaság elnöke is a tituláris nép tagjai közül való.

⁵⁴ *Russia's Finno-Ugrics tell Medvedev They'd Be Happy to Have Half the Rights of Ethnic Russians in Estonia* (<http://mariuver.info/eng/articles/soc/2008/05/04.html>)

⁵⁵ *Erzyan activists bemoan "Finno-Ugric show"* (<http://mariuver.info/eng/news/soc/2008/06/02.html>)

⁵⁶ SZANUKOV, Kszenofont, 2000, 152–154.

⁵⁷ TÓTH, 2004.

⁵⁸ ZAICZ, 2001.

⁵⁹ HEINAPUU, 2004, 56. A mordvinokhoz felhasznált egyéb irodalom: TAAGEPERA, 2000, 175; PUSZTAY, 2006 102–104, 165–168. CSEPREGI, 2001, 140–149; NAGY, 2000;. Kszenofont SZANUKOV, 2000, 152–154. <http://www.absoluteastronomy.com/topics/Mordovia>; <http://www.kommersant.com> HEINAPUU, 2004; *III. World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>

Marik (cseremiszek)*Létszám*

Az 1989-es népszámlálás adatait egymástól eltérően idézik. A marik számát néhol 643 698-ra-ra,⁶⁰ néhol 670 868-re becsülik.⁶¹ Abban már megegyeznek a számok, hogy a Mari Köztársaságban 324 349-en, a Baskír Köztársaságban 105 768-an, a Kirovi területen 44 496-an, a Szverdlovszki területen 31 297-en, a Tatár Köztársaságban 19 446-an élnek. 2002-re a számuk 678 932-re emelkedett, amiből 18 515-en nevezik magukat hegyi marinak, 56 119-en pedig erdei marinak, a többiek nem tesznek különbséget. 2002-ben a Mari Köztársaság lakosságának száma 760 000 fő (728 000⁶²), amiből a marik 43,3 %-ot (312 178), az oroszok 47,5 %-ot (346 000) tesznek ki, az itt élők többi része kb. 60 népből tevődik össze. A marik létszáma 2002-ben a Baskír Köztársaságban 105 829 fő⁶³ (2004-es adat szerint 117 ezer fő⁶⁴), a Kirovi területen 38 930 fő, további 200 000 fő a Tatár Köztársaságban, a Szverdlovszki területen és egyéb szórványban él.

Köztársaság

A köztársaság területe 23 000 km². 14 körzetre oszlik, 4 városa és 19 városi jellegű nagyközsége van, fővárosa *Joskar-Ola*. 1920-ban alakult meg a Mari Autonóm Terület, 1936-ban a Mari Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság, 1990. október 22-én a Mari Szovjet Szocialista Köztársaság. Mai elnevezése, a Mari El Köztársaság 1992. július 8-a óta érvényes. Az 1995. június 23–24-én a köztársaság parlamentje⁶⁵ és 1995. július 25-én⁶⁶ a Mari Köztársaság Alkotmányozó Gyűlése által elfogadott alkotmánya szerint berendezkedése demokratikus jogállam az Oroszországi Föderáción belül. Kormánya a „hatalom korlátozásáról” szóló egyezmény alapján működik. A zászlót 1992. szeptember 3-án vették használatba. Az 1993-as parlamenti választások alkalmával (tehát a Szovjetunió megszűnése után, viszont a helyi alkotmány megszületése előtt) új, 30 fős képviselőtestület rekrutálódott, amelyben a marik 43%-os képviselői arányt szereztek. Ez nagyjából megfelelt a népességarányuknak. A későbbi választások során ez az arány folyamatosan csökkent 30, 25, majd 21,2%-ra úgy, hogy közben a marik a Köztársaság lakosságának végig kb. 43%-át adták. Jelenleg a helyi parlament 67 képviselőjét 5 évre választják (közülük 50-en egyéni körzet, 17-en listás jelölés révén jutnak mandátumhoz). Választást legutóbb 2009-ben

⁶⁰ *A Finnugor Népek Világkongresszusa*, Sziktivkar, 1992. XII. 1–3.

⁶¹ SIPÓCZ, 2005.

⁶² *A Finnugor Népek Világkongresszusa*, Sziktivkar, 1992. XII. 1–3.

⁶³ SIPÓCZ, 2005.

⁶⁴ TÓTH, 2004.

⁶⁵ TAAGEPERA, 2000, 221.

⁶⁶ CSEPREGI, 2001, 119.

tartottak. A köztársaság elnöke, aki az alkotmány értelmében egyben miniszterelnök is, 2001 óta Leonyid Markelov.⁶⁷

Az 1995-ös nyelvtörvény már kimondta azt,⁶⁸ amit az alkotmány 15. pontja megerősít: hivatalos államnyelvnek minősül a hegyi és a mezei mari, valamint az orosz nyelv⁶⁹ (a hegyi és a mezei mari között éppen olyan típusú feszültség áll fenn, mint az erzák és a moksák között, legalábbis egyes vélemények szerint⁷⁰). Más forrás⁷¹ a nyelvtörvényhez az 1995. október 26-i dátumot kapcsolja, amelyet a köztársasági elnök, *Zotyin*, ekkor fogadott el. Az alaptörvény a mari nyelv ismeretét a köztársasági elnök számára kötelezőnek mondta ki, azonban *Zotyin* 1996-os leköszönése után ez többet nem valósult meg. Az őt követő, mariul nem tudó orosz elnök poszton maradása érdekében ugyanis az Oroszországi Föderáció Legfelsőbb Bírósága törölte az ide vonatkozó alkotmányi passzust.⁷²

A nyelvtörvényben kimondottak végrehajtása nem probléma nélküli. Habár Joskar-Olában az utcatáblák, a fontosabb hivatalok és intézmények nevei oroszul és mariul is olvashatók, a hegyi és a mezei mari a kereskedelemben, a termelésben, rendezvényeken, a politikai és a gazdasági életben alig használatos. 80%-ban oroszul zajlik a mindennapi kommunikáció. A köztársaságon belül nem csak a nyelvtörvény ad lehetőségeket a mari nyelvnek, kultúrának. Az állami nemzeti(ségi) politika koncepciója, a mari oktatási intézményrendszer állami koncepciója, és a Mari Köztársaság törvénye a Mari El területén folyó oktatás viszonyainak szabályozásáról egyaránt vonatkozik a mari kultúra, a mari nyelv(ek) fejlesztésére, a tömegtájékoztatásban betöltött szerepük növelésére. A 2004-es kormányprogram (2004–2008) a Mari Köztársaság etnokulturális és interetnikus viszonyainak fejlesztéséről is szólt.⁷³ A Mari El barátsági együttműködést tart fenn azokkal a területekkel, ahol a mariok tömbszerűen, csoportosan élnek, így a Tatár és az Udmurt Köztársasággal, a Kirovi, a Szverdlovski és a Nyizsnij Novgorodi területekkel, és jó kapcsolat jellemzi Magyarországgal, Észtországgal, Finnországgal és a Karél Köztársasággal is. Ezek szerint a Mari Köztársaság felelősséget érez az anyanyelv, a kultúra, a szokások és tradíciók megőrzése és fejlesztése iránt.⁷⁴

Mari önszerveződés – lehetőségek

1989-ben jött létre az *U Vij (Új erő)* ifjúsági szervezet, amely folyóiratot is megjelentetett, *Szolman (A korszak)* címen. Az *Új erő* szervezte meg az *Első Finnugor Ifjúsági Fórumot* (1990, Joskar-Ola), ahol kezdeményezték a MAFUN (*Finnugor Népek Ifjúsági Szervezete*) megalakulását. Kulturális szervezetként 1990. április 7–8-án újjáalakult a *Mari Szövetség (Mari Usem)* interregionális társadalmi szervezet, amelyből később radikálisok váltak ki, és

⁶⁷ SZÍJ, 2000a, 432; CSEPREGI, 2001; 115–125; POMOZI, 2000; <http://www.kommersant.com>; PUSZTAY, 2006, 249.

⁶⁸ TAAGEPERA, 2000, 221.

⁶⁹ A cirill betűs mari nyelv(ek) az oroszhoz képest öt plusz betűt tartalmaznak. A Windows alkalmazásakor ez sok nehézséget jelent számukra a mindennapokban, aminek megszüntetésére 2008 elején Bill Gates segítségét kérték. Forrás: Paul GOBLE, *Will Bill Gates Save a Small Finno-Ugric People* (<http://mariuver.info/eng/articles/polit/2008/03/02.html>)

⁷⁰ SZANUKOV, Ksenofont, 2000, 152–154.

⁷¹ SZÍJ, 2000a, 432.

⁷² TAAGEPERA, 2000, 222. A mari nyelv kötelezővé tétele a köztársasági elnök számára már az 1991-es elnökválasztáson is nagy vitákat kavart. *Zotyin*, a végül megválasztott hegyi mari is tiltakozott ellene. (1991–1996-ig töltötte be a posztot, mari létére koncentrált a hatalmat.) Forrás: TAAGEPERA, 2000, 214–215.

⁷³ PUSZTAY, 2006, 106–107.

⁷⁴ *Finno-Ugric Bulletin*, Yoskar-Ola 2000, 3–10.

megalapították a *Kugeze Mlandét (Ősi Föld)*.⁷⁵ A *Mari Szövetség Mari Harang* címmel ad ki lapot. A marik kezdetttől fogva aktívak a finnugor világ eseményeinek megszervezésében, Joskar-Olában külön *Finnugor Alapítványt* is működtetnek. A 2000-es évek közepétől érdekeiket képviseli a *Mari Usem*-en kívül az *Összmari Tanács/Mari Társadalmi Tanács (Mari Mer Kan(g)as)*, a *Tugan tel* tatár társadalmi mozgalom és a *Mari Nemzeti Kongresszus*.⁷⁶

Joskar-Olában 1972 óta működik a Mari Állami Egyetem, 1990-től lehet mariul tanulni, és itt található meg az Oroszországi Finnugor Népek igazgatósága is. Mari nyelvű rádióadást 1933 óta, televízióadást pedig 1960 óta sugároznak. 1996-ban sok problémával kellett szembenézniük, ugyanis ekkortájt a kiadott könyvek, folyóiratok és újságok száma csökkent, ami a finnugor köztársaságok közül a legkevésbé független sajtó meglétével párosult. A marik pogány hagyományokra épülő animista vallásának gyakorlása sokszor akadályba ütközött. Mindezek ellenére 2000-re a mari nyelv tanulása iránti érdeklődés felélénkült, a marik 80%-a tanulta anyanyelvét⁷⁷, a mari nyelv iránti elsajátítási kedv még az orosz lakosság körében is terjedt.⁷⁸ Ekkor a mari sajtó és média állami támogatást kapott a mari államtól. Ez egy 1997–2000 közötti program keretében valósult meg, amiből a mari TV-t és rádiót is fejlesztették.⁷⁹ 2000 óta december 10-e, a mari nyelv megszületését éltető, hivatalos állami ünnepé változott. A marik másik nagy ünnepe április 26-a, a Mari Hős Napja. A marik megőrizték régi, animista vallásukat. 520 szent ligetet tartanak számon, egyházi szervezetük élén vezető áll.⁸⁰ Egy 2002-es helyi felmérés szerint pedig a nemzeti öntudatosság, az anyanyelv, a nemzeti történelem és a kultúra iránti elkötelezettség emelkedik a köztársaság lakosai körében.⁸¹ Az Európa Tanács megfigyelői által készített 2002-es jelentés nem ilyen felhőtlen, ezek szerint a mari állam a kívánatosnál kevesebbet fordít a kisebbségi kultúrára és csökkenti az anyanyelv oktatását.⁸²

A diaszpórában élő marik közül a *baskíriaiak* a legnagyobb létszámúak a maguk több mint 100 000-es látszámával. Öntudatosak, fontosnak tartják az önmeghatározást, Baskíriában önálló etnikumként kívánnak létezni. Azokon a területeken, ahol másokkal keverednek, elnyomottak. Egy 2004-es megállapítás szerint nem kell félniük attól, hogy eltűnnének. A marit tanítják iskolákban, van folyóiratuk, nincs nemzetiségi konfliktus a köztársaságban, Baskíria pedig jobban támogatja őket, mint a Mari El.⁸³

Az 1990-es évek elején egymás után kerültek megrendezésre a Mari Nemzeti Kongresszusok. 1993-ban a *III. Mari Nemzeti Kongresszus* programot fogadott el az anyanyelvi oktatás újraélesztéséről az óvodától az egyetemig, ami hatékonyan is működött: az azt követő években az iskolákban fokozatosan vezették be a mari nyelvet. A kongresszus célul tűzte ki azt is, hogy a mari nép szétszóródott tagjait visszahívják a köztársaság területére. 1996-ban Joskar-Olában, a fővárosban került sor a *IV. Mari Kongresszus* megrendezésére. Jelentőségét emelte a *Mari Mer Kangas (Mari Társadalmi Tanácsa)* ezen az eseményen történő létrehozása (a két legnagyobb társadalmi szervezet egyesülésével). Ez a

⁷⁵ TAAGEPERA, 2000, 212–213.

⁷⁶ PUSZTAY, 2006, 250.

⁷⁷ *Finno-Ugric Bulletin*, Yoskar-Ola 2000, 3–10.

⁷⁸ TÓTH, 2004.

⁷⁹ *Finno-Ugric Bulletin*, Yoskar-Ola 2000, 3–10.

⁸⁰ 2008 februárjában az egyik szent helyen vandálok fákat vágtak ki és rongáltak meg, az állami vezetés pedig olyan gyárlétesítési szándékot nyilvánított ki, amely érintené egyik szentélyüket. Forrás: Paul GOBLE, *Mari Pagans Go Online to Defend Their Holy Places*, (<http://mariuver.info/eng/news/soc/2008/03/02.html>)

⁸¹ *Finno-Ugric Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2003, 8.

⁸² *Finno-Ugric Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 8.

⁸³ TÓTH, 2004.

szervezet politikai, szociális-gazdasági, oktatási és kulturális kérdésekkel egyaránt foglalkozik. Az V. *Mari Kongresszusra* 1999 nyarán került sor. A legutóbbi, 2008-as VIII. *Mari Kongresszus* azonban véget vetett mindenféle illúzióknak (2008. április 16–19.).⁸⁵ A kongresszus működését a szovjet időkből ismert eszközökkel lehetetlenítették el a moszkvai és helyi oroszok. A pozíciók elosztásakor bürokratikus fortélyokat latba vetve elérték, hogy saját embereik kapják meg a vezető posztokat, majd semmitmondó határozatokat hoztak. Az egyik mari megfogalmazása szerint hét valós kongresszus után ez a mostani még színjátéknak is pocséknak bizonyult. Ezek után a mariknak más önszerveződő formáció után érdemes nézniük. Ráadásul *Valerij Mocsajevet*, az egyik mari mérsékelt aktivistát, április 18-án éjjel, a kongresszus időtartama alatt, különös kegyetlenséggel fejbe verték, olyannyira, hogy ennek következtében kómába esett.⁸⁶

Problémák

Hiába a számos, elvi síkon megfogalmazott támogató szöveg, ha a gyakorlat mást mutat. A marik számára elkeserítő időszakot nyitott meg a 2000-es esztendő, amikor Leonyid Markelov megkezdte köztársasági elnöki működését. *Vlagyimir Kozlov*, a *Mari Közgyűlés (Összmari Tanács)* elnökének elmondása szerint⁸⁷ rövid idő leforgása alatt megvalósult a helyi oktatási minisztérium fenyegetése, hogy a nyelvet csak fakultatív formában lehet tanulni, több iskolában pedig eltörölték a mari nyelv tanulási lehetőségét.⁸⁸ Megszűnt a *Mari Nemzeti Színház*, épületében más társulat működik. Az elnök leváltotta a Mari Könyvkiadó vezetőjét. Kozlov lapját, a *Kudo+Kodu*-t megpróbálják ellehetetleníteni, mivel az ellenzéki lapokat minden módon akadályozzák. 2004 óta a TV-ben csak tízperces híradók láthatók mariul, a többi mari nemzetiségi műsor eltűnt. A rádióban kicsit jobb a helyzet. 2002 februárjában tüntetés formájában tiltakoztak mari szervezetek, amelyen kb. 1000-en vettek részt. Kozlov véleménye szerint a legnagyobb probléma Markelovval, az elnökkel az, hogy Moszkvából érkezett, nem helyi orosz, amilyen az előző elnök, *Kiszlicin* volt, aki legalább közvetlen módon nem ártott a mariknak. Ráadásul 2002-ben a Föderációs Tanácsba a mari parlament és a mari kormány képviselőit is moszkvait küldtek, a 2003-as alsóházi dumaválasztások eredményeképp is moszkvai ember szerzett mandátumot. Tehát a mari érdekek föderációs és regionális szinten moszkvaiak kezében összpontosulnak. Pusztay János⁸⁹ kiegészíti a sérelmek felsorolását: 2004-re a mari nyelv oktatása csupán néhány vidéki általános iskolában maradt meg (30-ból 6-ban⁹⁰), nemzeti iskolákat zártak be, a tankönyvek írása és kiadása szünetel. A gyerekek 30%-a oroszul beszél otthon, és nem érdeklődik az anyanyelv, a kultúra iránt. 2001-ben mind a mari nyelvet tanítók, mind a marit tanulók száma rendkívüli módon lecsökkent. Középiskolában és egyéb felsőbb tanulmányoknál a marik 74,7%-a oroszul kommunikál, csak 15,5%-uk használja a marit.

⁸⁵ *How the Russian Bureaucracy Worked to Capture, then Close Down the Mari 'Theme'* (<http://mariuver.info/eng/articles/soc/2008/05/03.html>)

⁸⁶ *Another Mari activist beaten* (<http://mariuver.info/eng/news/soc/2008/04/01.html>)

⁸⁷ TÓTH, 2004.

⁸⁸ Míg 2001-ben 55 iskolában 1049 gyerek tanulta a mari nyelvet, addig 2002-ben már csak 43 iskolában 752. A hatóság hivatalos álláspontja szerint ez a köztársaság népességsökkenésének általános tendenciájába illik bele, nem a marik ellen irányul. Sőt a köztársaság minisztere állítja, hogy 2004-ben 3,5-ször többet fordítottak a kisebbségekre, mint 2002-ben. Forrás: *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 12.

⁸⁹ PUSZTAY, 2006, 104–108, 117, 136–142.

⁹⁰ ZAICZ, 2005.

2004 decemberében második ciklusra is megválasztották *Leonyid Markelov* elnököt, aki 2005 januárjában lépett hivatalba. Még decemberben, megválasztása után Putyin kezdeményezésére a népek közötti barátság és együttműködés megteremtéséért kitüntetésben részesült. A *Mari Közgyűlés* választási csalásokra hivatkozva ülést hívott össze. Putyinhoz, a Finnugor Világszövetség Konzultatív Bizottságához és az Európa Tanácshoz fordultak panasszal az eredmény törvénytelenységének hangsúlyozásával. Hatalmi erők a közgyűlést feloszlatták. Kozlovot világos nappal megtámadták (vasrúddal verték fejbe⁹¹), Jelena Rogacseva újságírónt, aki a választások körülményeit vizsgálta, januárban szintén bántalmazták. Ekkor még érvényben volt az Oroszországi Föderáció és Finnország között kötött szerződés, amely az Oroszországi Föderáció finnugor népeinek jogot biztosít nyelvükhöz, kulturális örökségükhöz. 2005 februárjában a mari kisebbséget érintő tömeges elbocsátások történtek.⁹² Markelov a 2005 során Joskar-Olában megrendezésre kerülő X. Nemzetközi Finnugor Kongresszust kizárólag oroszul volt hajlandó megnyitni, ahol azt állította, hogy az oroszok és marik közötti viszonyban minden a legnagyobb rendben van.

2005 márciusában észt, finn és magyar kezdeményezésre az Európai Parlamentet tájékoztató nyilatkozat készült a Mari Köztársaságban dúló áldatlan állapotokról. A nyilatkozat 2005. május 12-én az Európai Parlament napirendjére került, az ügyben határozat⁹³ is született. A dokumentum felsorolja a média és a sajtószabadság ellen elkövetett jogsértéseket, a 2001-ben meggyilkolt három újságíró és a 2005 márciusában súlyosan bántalmazott Kozlov ügyét. Említi a 2004 decemberében tapasztalt választási visszaosságokat is, ahol az ellenzék akadályoztatását állapítja meg. A *Nemzetközi Helsinki Szövetség az Emberi Jogokért (IHF)* és a *Moszkva Helsinki Csoport (MHG)* 2006. február 1-jén 57 oldalas riportot adott ki a marik helyzetéről, melyben fel kívánták hívni a világ figyelmét a fent említett eseményekre. Megállapításuk szerint a jogi lehetőségek megvannak a mari nép védelmére, de Markelov és politikusai ellehetetlenítik a megvalósulásukat.⁹⁴ 2006 áprilisában egy észt és egy finn újságban publikálták azt a 11 000 aláírást, melyeknek tulajdonosai a világhálón keresztül tiltakoztak a mariknál történtek ellen.⁹⁵ Mindezek ellenére a támadások nem fejeződtek be. 2006 nyarán–telén a *Mari Usem* társadalmi szervezetet a bíróság által, hatóságilag próbálták megszüntetni.⁹⁶ 2007 januárjában gázzal elkábították és fejbe verték *Galina Kozlovát*, a Mari Usem tagját, Vladimir Kozlov feleségét. 2008 januárjában Vaszilij Nyikolaevnek, a Tallinnban élő, orosz állampolgársággal nem rendelkező MariUver hírportál főszerkesztőjének nem adtak beutazási engedélyt *Mari El*-be.⁹⁷ Az atrocitások közé

⁹¹ Az incidens 2005 februárjában történt. 2006 májusában elkobozták az útlevelét, megakadályozva abban, hogy Finnországba utazzon egy finnugor konferenciára. Ugyanekkor egyébként Vaszilij Petrovnak (a MAFUN elnökének), egy másik mari aktivistának egy joskar-olai találkozón tervezett felszólalását lehetetlenítették el. Forrás: *Ethnic rights activist severely beaten in Russia's Mari Republic* (<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/01/03.html>); Paul GOBLE, *Window on Eurasia: Russians Tighten Information Blockade Against Mari Activists* (<http://mariuver.info/eng/articles/polit/2006/05/02.html>)

⁹² LEHTINEN, 2005.

⁹³ SZEBELÉDI, 2006.

⁹⁴ *Russian Federation: The Mari minority of the Republic of Mari El is politically disempowered and culturally vulnerable* (<http://mariuver.info/eng/news/soc/2006/02/01.htm>)

⁹⁵ *Appeal on Behalf of the Mari People Collected Eleven Thousand Signatures*, 2006. április 26. (<http://www.suri.ee/>).

⁹⁶ Erik YIVAN, *Can Mari Ushem Continue Its Existence in Mari El?*

(<http://mariuver.info/eng/news/polit/2006/11/02.html>); *Mari Ushem's chairwoman cleared of charges*, ford, Kerkko PAANANEN (<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/03/02.html>).

⁹⁷ *Mari El: Authorities Playing Hide and Seek* (<http://mariuver.info/eng/news/polit/2008/02/01.html>), 2008. január. A marikhoz felhasznált egyéb irodalom: A Mari Köztársaság honlapja: <http://gov.mari.ru>; HEINAPUU

sorolhatók a 2008. áprilisi VIII. Mari Kongresszuson történtek is. A marik az Európai Parlamenten keresztül üzentek az orosz hatóságoknak, hogy indítsanak nyomozást az említett ügyekben, mivel ezeket az eseményeket nem lehet szankció nélkül hagyni.⁹⁸

Komik (zürjének)

Létszám

Az 1989-es népszámlálás szerint 1989-ben 496 579 komi (komi-zürjén és komi-permják) élt a Szovjetunió területén, 291 542-en a Komi Köztársaságban, 10 912-en a Tyumenyi területen, 7256-an az Arhangelszki területen, 5234-en a Nyenyec Autonóm Körzetben, 5746-an a Jamal–nyenyec Autonóm Körzetben és 2208-an a Leningrádi területen. A 123 371 komi-permják a Permi területen (ma Permszkij kraj = Permi nagytáj) él. 2002-re 434 248-ra csökkent a komik száma. Közülük 125 235-en komi-permjáknak, 15 607-en izsmai kominak tartják magukat. A Komi Köztársaság területén 256 464-en élnek, ez a szubjektum lakosságának (1 018 675 fő) 25,2%-a. A népesség 59,6%-a orosz. A két legnagyobb etnikai csoporton kívül a többiek ukránok, beloruszok, németek, tatárok, de még kb. 300 kárpátaljai magyar is lakik itt. Komik élnek még a Nyenyec Autonóm Körzetben 4510-en, a Jamal–nyenyec Autonóm Körzetben 6177-en, továbbá 41 860 komi lakik az Oroszországi Föderáció egyéb területén. A Permi területen a komi-permjákok száma 103 505-re csökkent.

Köztársaság

A Komi Köztársaság 416 800 km² területű, fővárosa Sziktivkar. 1921. augusztus 22-én Komi Autonóm Területként jött létre, 1936-ban Komi Autonóm Szovjet Szocialista Köztársasággá alakult. 1990. augusztus 29-én kapta meg a nagyobb önállósággal járó Komi Szocialista Köztársaság elnevezést, amelyből a „szocialista” jelző 1992. május 26-a óta hiányzik (Komi Köztársaság). Zászlaját 1991. november 27-én vette használatba. 1992. május 28-án született meg a nyelvtörvény, amelyik a komi nyelvnek az oroszsal egyenlő státust biztosított. Ugyanebben az évben ünnepelték meg a 620 éves komi írásbeliséget. 1994 januárjában elkészült a nyelvtörvény végrehajtási utasítása. 1994. február 17-én elfogadásra került az új alkotmány. Ennek alapján a parlament egykamarás, 50 képviselővel rendelkezik, amelyből 30-at egyénileg, 20-at közös listán választanak meg. Minden 21. életévét betöltött lakos választhat és választható. (2006-ban a parlament – az Államtanács – 29 fős, amiből négy a komi képviselő. 2010-re a parlament létszáma 25 főre csökkent.) 1994. május 8-án dönthetett

2004; *III World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>; POMOZI, 2000

⁹⁸ *Attack on Galina Kozlova and oppression of Mari minority in Russia condemned* (<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/03/03.html>) A marikhoz felhasznált egyéb irodalom: a Mari Köztársaság honlapja: <http://gov.mari.ru>; HEINAPUU, 2004; *III World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>

először a nép szabadon és közvetlenül az államfő személyéről, aki egyben a kormányt is vezeti, valamint a Föderációban és külföldön képviseli az országot.

Az Oroszországi Föderáció területén megtalálható finnugor köztársaságok nyelvtörvényei közül a komi sorolja föl taxatívén a legtöbb jogosultságot.⁹⁹ A törvény kimondja, hogy közigazgatási ügyintézéskor, a köztársaság államhatalmi és államigazgatási szerveiben, intézményeiben, a szolgáltató ágazatban és kereskedelemben, az összes szervezetben, amellyel a természetes személy kapcsolatban áll, a komi és az orosz nyelv egyaránt használható. Senkire nem lehet más nyelvet ráerőltetni vagy az általa választott nyelv használatában megakadályozni. Az államhatalmi szervek tanácskozásai és az azokról megjelent dokumentumok kétnyelvűek. A bírósági eljárások, a közjegyzői ügyintéзések, a választások, népszavazások, társadalmi rendezvények, a köztársaságban megjelenő újságok és folyóiratok, televízió- és rádióműsorok, az utca- és helységnévtáblák szintén mindkét hivatalos nyelven olvashatók. Kereszt-, apai és családnév adásánál a hagyományos írásmódot veszik alapul, hivatalos dokumentumokban a hagyományos komi nevek írásmódját követik. A munkaválasztásban nem lehet akadály valamelyik nyelv nem ismerete, a nevelés és oktatás nyelve szabadon megválasztható. Az állami nyelvek oktatását a köztársaság összes általános iskolájában biztosítani kell, még hozzá oly módon, hogy a komi irodalom, történelem, földrajz és országismeret kötelező tantárgyként szerepeljenek. Érettségi és felvételi alkalmával a vizsga nyelve megválasztható. Kikötésként meghagyja a törvény, hogy külső érintkezés esetén a köztársaság az oroszot használja.

Az 1994-es végrehajtási rendelet alapján létrehozták a Nemzetiségügyi Minisztériumot, melynek egyik feladata a nyelvtörvény megvalósítása volt. 1995-ben ún. Információs-fordítói Központot alakítottak ki, hogy megkezdhessék a törvények, rendeletek, úrlapok, pecsétek, hivatalos tájékoztató anyagok, választási anyagok, utcanévtáblák stb. kétnyelvű megjelenítését. A kezdeti lelkesedés azonban nem tartott sokáig. Amellett, hogy megszüntették a Komi Köztársaság szuverenitásáról szóló 1990-es deklarációt és a „Komi nép kongresszusa” státusáról szóló 1992-es törvényt hatályon kívül helyezték, az 1994 és 2002 közötti kilenc alkotmánymódosítással, a Nemzetiségügyi és a Kulturális Minisztérium összeolvasztásával (2002. február), valamint a nyelvtörvény módosításával (2002. június 26.) a szerteágazó jogosultságok lehetőségét rendkívüli módon leszűkítették. Az alkotmányban most már csak annyi szerepel, hogy az állam kapcsolatban áll az őshonos komi néppel, holott az eredeti megfogalmazás még a köztársaság államiségának forrásaként jelölte meg őket. A nyelvtörvényben pedig kifejezésre jut, hogy az államhatalmi szervek ülései oroszul történnek, és a helyi közigazgatásban az orosz mellett a komi csak használható, holott eredetileg az ülések kétnyelvűek voltak. Előrelépést jelent viszont, hogy az 1995–2002-es időszak után 2008. január 1-jétől a Nemzetiségügyi Minisztérium újból önállóan működik.¹⁰⁰

2005–2008 között zajlott a nyelvtörvény megvalósításának III. fázisa. A gyakorlatba való teljes átültetéshez nem biztosítottak elegendő anyagi támogatást, az államigazgatásban tehát nehéz foganatosítani a kitételeket, ezért a nyelvtörvény megmaradt paragrafusai egészében nem valósultak meg. A kétnyelvű feliratok esetlegesek, a Komi Köztársaság Elnökének kiírása csak oroszul jelenik meg, az újévi köszöntő mindig csak oroszul hangzik el. A közoktatásban a komi nyelv bevezetésének megvalósulása szakaszos. 2004-től nem lehet heti húsz óránál többet tanítani az iskolákban az új egészségügyi normák miatt, ami a komi nyelv

⁹⁹ *A Komi Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának rendelete „A Komi Köztársaság állami nyelveiről*, szerk. NANOVSZKY, 1996, 154–158.

¹⁰⁰ Paul GOBLE, *Komis get a nationality ministry again but will it save them?* (<http://mariuver.info/eng/articles/polit/2008/01/01.html>)

tanításának csökkenésével is jár.¹⁰¹ Előrelépést mutat azonban, hogy 2002 februárjában a Komi Köztársaság, 2004 novemberében pedig a föderációs Alkotmánybíróság hozott határozatot a köztársasági iskolák nemzetiségi nyelvei kötelezővé tételének előirányozásáról.¹⁰² A kormány és a törvényhozás szerveiben csak írásban lehet alkalmazni a komi nyelvet, a bíróságokon, a helyi önkormányzatokban, a termelésben, a szolgáltatásban, a kereskedelemben ritkán szóban is. Az elmúlt húsz év előrelépésének számít azonban, hogy az államhatalom és a kormányzati szervek dokumentumait lefordították komi nyelvre, hogy az államtanács rendeleteit, az alkotmánybíróság határozatait, a minisztériumok dokumentumait, a szerződéseket mindkét hivatalos nyelven publikálják, hogy a választások, a társadalmi és politikai események előkészítésekor két nyelvet használnak, hogy a Nemzetiségügyi Minisztérium nemzetiségi politikai főosztályán belül működik az államnyelvek osztálya, hogy a komi–oroszl irodalom klasszikusait kiadják. A nyelvtörvényről mindent összevetve elmondható, hogy inkább deklaratív-szimbolikus, mint normatív-kötelező.¹⁰³ A köztársaságban olyan törvény is hatályban van, amely a kisebbségeket pozitív diszkriminációs intézkedésekkel próbálja meg bejuttatni a parlamentbe. Ezt érvényesítik.

A 2002–2010-es időszakban *Vlagyimir Alexandrovics Torlopov* töltötte be a köztársasági elnöki funkciót. 2010. január 15-én járt le elnöki ideje. Medvegyev már előtte is rebesgette, hogy nem fogja újra kinevezni, amit meg is valósított, ugyanis *Vjacseszlav Gaizer* javasolta kormányzónak, a helyi pénzügyminiszter. Ezt január 15-én a helyi parlament, az Államtanács 25 tagja egyhangúan hagyta jóvá. Gaizer önmaga is komi, a Komi Köztársaságban született, ami azt jelenti, hogy a mordvin elnökkel, Merkusinnal együtt most már két finnugor köztársasági elnök regnál az Oroszországi Föderáción belül.¹⁰⁴ Gaizer felajánlotta Torlopovnak a szenátusi pozíciót, vagyis a kormány képviselőjében tagja lehet a Föderációs Tanácsnak (az orosz felsőházak), ahol minden szubjektumnak két képviselője van, egy a parlament és egy a kormány kinevezésével.¹⁰⁵

Az 1990-es évek eleje-közepe óta a köztársaság gazdasági és kulturális kapcsolatokat tart fenn a három államalkotó rokonnal. Magyarországgal a kötelék Göncz Árpád 1993-as körútja után alakult ki. Észtországgal 1995-ben kötöttek kulturális megállapodást, a finn–oroszl gazdasági bizottság keretein belül pedig 1996-ra finn–komi munkacsoport alakult ki.

Komi önszerveződés – lehetőségek

1989-ben létrejött a *Komi kotir*, a komik reformista szövetsége. A moszkvai komik saját egyesületet és folyóiratot hoztak létre, *Parma (Erdő)* címmel. A *Komi kotir* szervezésének köszönhetően 1990 januárjában megvalósult az *Első Komi Nemzeti Kongresszus*, ahol olyan problémákról beszéltek, mint a nemzeti nyelv használata, az anyanyelvi oktatás fejlesztése, az önkormányzatok szerepe, a nemzeti tankönyvek kiadása. A komi kongresszus a komi nemzet legfelsőbb törvényhozó szerve, státusáról törvényt fogadtak el, amely törvényjavaslattal élhet.

Az *Első Komi Nemzeti Kongresszus* munkájában 481 küldött vett részt a legkülönbözőbb komi területekről, beleértve a Komi-permják Autonóm Körzetet is. A kongresszus választotta meg az állandó jellegű *Komi Nemzeti Megújulási Bizottságot* (1998-tól *Végrehajtó Bizottság*),

¹⁰¹ TÓTH, 2004.

¹⁰² *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 14–15.

¹⁰³ FEJES, 2003; PUSZTAY, 2006, 108–111.

¹⁰⁴ *New Komi Governor sworn in* (<http://mariuveren.wordpress.com/2010/01/15/new-komi-governor-sworn->)

¹⁰⁵ *Komi ex-governor offered post of senator* (<http://mariuveren.wordpress.com/2010/01/18/komi-ex-governor-offered-post-of-senator/>)

azt a folyamatosan működő operatív szervezet, amely a kongresszusokat legalább négyévente összehívja, és amelynek tagjait (egy elnök, egy titkár és 37 tag) a kongresszusok során választják meg. Az Oroszországi Föderáció városaiban és kerületeiben irodái vannak. A bizottság az egyetlen társadalmi szervezet, amely a kongresszusról szóló törvény szerint törvényjavaslattal élhet a köztársaságban. A kongresszusi delegáltakat két lépcsőben választják meg. Először a városi vagy kerületi konferenciák delegáltjai felől döntenek a társaságok, falvak, települések és közösségek, második lépésben a városi/kerületi konferenciák választják meg a kongresszus résztvevőit. A kerületi/városi konferenciák 1998 óta évenként kerülnek megrendezésre. Városi és önkormányzati rendeleteket fogadnak el, az események listáját hagyják jóvá.¹⁰⁶ 1990 novemberében ülésezett a *Második Komi Nemzeti Kongresszus*, amely kétkamarás parlamentet javasolt, ahol a két házra elosztva egyenlő számban lennének az orosz és a komi képviselők. 2000-ben zajlott le a VI. Komi Kongresszus, a IX. pedig 2008. február 8–9-én, 155 delegálttal.

A kongresszusnak van befolyásolási lehetősége, munkáját össze tudja hangolni a köztársaság vezetésével. Végrehajtói képviseletének részvételével fogadták el a Komi Köztársaság állami nyelveiről, az oktatásról és a kultúráról szóló törvényeket, ráadásul előkészületek zajlanak az állampolgárságról és a Komi partvidékről szóló jogszabályokról is, tagjai harcolnak az őshonos népek földtulajdonlásáért. A kongresszus nemzetközi kapcsolatokat is keres.

Az 1930-as, 1950-es és 1970-es évek intézkedései következtében a nemzeti iskolák számára nem képeztek komi tanárokat és tankönyveket sem adtak ki. Így a tanulás nyelve az orosz lett, és csak második nyelvként lehetett elsajátítani a komit. Még 1990-ben is csak idegen nyelvként lehetett tanulni, sőt, Sziktivkarban, a fővárosban, ahol 80 000 komi élt, még így sem. Az 1990-es évek közepére javult a helyzet. 1992-től kialakították a nemzeti iskola koncepcióját, érvénybe lépett az oktatási és a nyelvtörvény, s habár az anyagi támogatás nem volt elegendő, a falusi iskolákban, nemzeti osztályokban azért tanították a komi nyelvet, a fővárosban egy nemzeti gimnázium is működött és tankönyveket is kiadtak. A tendencia folytatódását jelzi, hogy míg az 1990/91-es tanévben csak 21 518-an, addig a 2002/03-as tanévben már 46 511-en tanultak komiul heti két-három órában. A komi nyelv státusa viszont alacsonyabb az idegen nyelvnél, és a nemzetiségi iskola megnevezését is kerülik. A sziktivkari egyetemen működik komi nyelv és irodalom szak, 1992 után külön finnugor kar is létesült. Tankönyvekben, nyelvkönyvekben továbbra sincs hiány.¹⁰⁷ Az Európa Tanács 2002-es jelentése szerint a köztársaságban a komi nyelv megőrzéséért folyó munka pozitív előjelű.¹⁰⁸ 2004 és 2008 között Finnugor Kulturális centrum nyílt Sziktivkarban. 2002-re megnőtt a komi nyelvű rádióadás mennyisége. (Napi fél óra rádióadás, napi negyedóra tv-adás.) 2005-ben öt központi komi nyelvű újság, illetve folyóirat jelent meg a köztársaságban:¹⁰⁹ a *Komi mu (Komi föld)* társadalmi-politikai és a *Jölöga (Visszhang)* ifjúsági napilap, valamint a *Vojvv Kodzuv (Északi Csillag)* irodalmi-művészeti, a *Cuskanzi (Darázs)* satirikus és a *Bi Kin (Szikra)* gyermek irodalmi folyóirat. Három járásban anyanyelvű helyi lapot is kiadnak.

Egy 2002-es felmérés szerint a nemzeti tudat, az anyanyelv, a nemzeti történelem és kultúra iránti érdeklődés emelkedik a köztársaság lakosai körében.¹¹⁰ Pusztay János borúlátó megállapítása szerint azonban az 1930–1970-es évek nyelvtanuláshiánya miatt a 30 év

¹⁰⁶ <http://www.rkomi.ru/en> (a Komi Köztársaság hivatalos honlapja)

¹⁰⁷ FEJES, 2003; SZÜJ, 1999; PUSZTAY, 2006.

¹⁰⁸ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 8.

¹⁰⁹ PUSZTAY, 2006, 171–173.

¹¹⁰ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2003, 8.

alattiak egész generációja, a populáció 56,9%-a az anyanyelv és a hozzá tartozó kultúra hiányával küszködik.¹¹¹

A finnugor népek közül a magyarok után a legrégebbi írásbeliséggel (14. század óta) bíró komiknak létezik egy északi, külön etnikai csoportja, ők az *izsmaiak*. Létszámuk kb. 24 000 fő. A Pecsora mentén az Urálon keresztül az Ob mellé, illetve az Oroszország északnyugati határán fekvő Kola-félszigetre vándoroltak. Szellemi, gazdálkodási kultúrájuk különbözik a Komi Köztársaságban lakóéktól, nyelvjárásuk folytán is elkülönülnek tőlük. Ökológiai helyzetük rossz, lakóhelyükön ugyanis olajkitermelés zajlik. A volt Jamal–nyenyec Autonóm Körzetben, ahol kb. 6000 izsmai komi él, havonta kétórás rádióadás hallható komi nyelven.

Problémák

A köztársaság egészének a városokban és a komik által leginkább lakott falvakban egyaránt csökken a lakossága. 2000-ben csak 2359 gyerek született, ami 3,7%-kal kevesebb a XX. század elejéhez képest. Egy 1989–1999-es felmérés alapján – a férfiak körében leginkább – növekedett a munkanélküliség, az öngyilkosság, az erőszakos halál, az alkoholizmus.¹¹² A komik élettartama 0,9–6,8 évvel kevesebb a Komi Köztársaság többi lakosáénál.¹¹³ A köztársaság donornak számít, vagyis 2 milliárd rubelt fizet be a szövetségi központnak, ami miatt a nemzetiségek támogatására kevesebb pénz jut.

A komikat érintő legnagyobb probléma a *Komi–permjék Autonóm Körzet* 2003–2005-ös felszámolása. A két legutóbbi népszámlálás tanúsága szerint az Oroszországi Föderációban létező szubjektumok közül ez volt az egyetlen, ahol egy tituláris finnugor nép a lakosság többségét adta. 1989-ben a 147 300 komi–permjékből 95 415-en laktak itt (az összlakosság 158 526 fő volt). Ugyanakkor a Tyumeni területen 3639-en, a Rosztovi területen pedig 2007 komi–permjék élt. 2002-re, amikor létszámuk 125 235-re csökkent, autonóm körzetükben 80 327-en voltak, és még mindig többséget alkottak a körzet 136 000-es összlétszámhoz képest (60%).

A Komi Köztársaságtól délre elterülő, 32 900 km²-es Komi–permjék Autonóm Körzet 1925. február 26-os alapítási dátumával a hasonló szubjektumok sorában a legrégebbinek számított. Fővárosa Kudimkar volt. Alkotmányát 1993 decemberében fogadták el, melyben kimondásra került, hogy államnyelvnek az orosz minősül, de a hivatalos érintkezésben a komi is engedélyezett. Parlamentjének 15 tagját négy évre választották, zászlaja 1997. június 27-e óta volt érvényben. A komi–permjékek társadalmi mozgalma, a *Jugör (Szikra)* 1990-ben jött létre a nyelv megújítását tűzve ki célul. Az 1996-os Finnugor Világkongresszuson a komi–permjékek elégedettek voltak. Egyrésztől azért, mert az orosz kormány abban az évben fogadott el egy szociális és gazdasági fejlődést elősegítő programot, másrésztől pedig, mert a komik, a marik és az udmurtok folyamatos segítséget nyújtottak a szakemberképzésben, ráadásul a Komi–permjék Autonóm Körzetben pezsgő finnugor kulturális élet működött. Még 2000-ben, Helsinkiben sem mutatkozott részükről különösebb veszélyérzet. A konferencián

¹¹¹ PUSZTAY, 2006.

¹¹² Az adatok 2008-ban sem mutatnak változást: per capita kilenc liter tiszta szesz fogyasztása valósul meg évente, az emberek szó szerint halálra isszák magukat. Forrás: Paul GOBLE, *Komis get a nationality ministry again but will it save them?* (<http://mariuver.info/eng/articles/polit/2008/01/01.html>)

¹¹³ PUSZTAY, 2006. A komikhoz felhasznált egyéb irodalom: HEINAPUU, 2004; *III. World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>; TAAGEPERA, 2000, 286–290.; DOBÓ, 2000

felsőzóló komi-permják küldött nem beszélt problémákról, csak kulturális, infrastrukturális fejlesztésekről számolt be: 30 komi-permják tanult posztgraduálisan Sziktivkarban, Izsevszkben és Permben; Sziktivkar, Izsevszk és Perm között autót, a Perm–Kudimkar–Sziktivkar–Arhangelszk vonalon pedig vasútvonal épült ki.

Az Autonóm Körzet létrehozásában és megszüntetésében is orosz érdekek játszottak közre. Megalapításával az volt a cél, hogy a komik és a komi-permjákok ne egy közigazgatási egység alatt éljenek, mert úgy nagy erőket képviselhetnének. Megszüntetésével pedig azt akarták elérni, hogy egyetlen finnugor nép se alkotson többséget egyik szubjektumban sem. Ez utóbbi gondolatot támasztja alá az a tény, hogy 2005 végére a Permi területtel olvasztották egybe, létrehozva a Permi nagytájat (Permszkij kraj), nem pedig a Komi Köztársasággal. A megszüntetést a 2003. december 7-én az autonóm körzetben és a szomszédos Permi területen lebonyolított népszavazással támasztották alá. A hivatalos adatok szerint a komi-permjákok 90%-a szavazott az egyesítés mellett. Az autonóm körzet működését éveken át elhúzódó intézkedéssorozattal lehetetlenítették el: 2003-ban már elvettek funkciókat, a nyugdíj-igazgatóságot egyesítették a Perm megyeivel, az adóhivatalt és az igazságszolgáltatást átköltöztették.¹¹⁴ Az intézkedések következtében tehát a komi-permjákok ma a Permi nagytájon (= Permszkij kraj) belül élnek, ahol a többség oroszul beszél, az autonóm körzet adta közigazgatási, érdekvédelmi lehetőségek többé nem állnak rendelkezésükre.¹¹⁵

Udmurtok (vojákok)

Létszám

Az 1989-es népszámlálás szerint 714 833-an¹¹⁶ vagy 746 793¹¹⁷-an voltak. Ebből 496 522-en éltek az 1 605 663 lakosú Udmurt Köztársaságban, ami az ottani lakosság 31%-a (58% az orosz, 7% a tatár.) Az udmurtok 2/3-a lakik a köztársaság területén, a többiek megoszlása: Permi területen 32 756-an, a Tatár Köztársaságban 24 796-an, a Baskír Köztársaságban 23 696-an, a Kirovi területen 22 955-en éltek). A 2002-es népszámlálás szerint már csak 640028-an vannak, közülük 3122 fő *beszermánnak* nevezte meg magát. 463 582-en élnek az Udmurt Köztársaság területén (a köztársaság összlakossága 1 570 316), a Kirovi területen 17 952-en, és további 160 000-en Baskíriában, Tatarsztanban, a Permi területen, a Szverdlovszki területen és egyéb szórványokban.

¹¹⁴ PUSZTAY, 2006, 17–20.

¹¹⁵ A Komi-permják Autonóm Körzethez felhasznált egyéb szakirodalom: HEINAPUU, 2004; *III. World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>; TAAGEPERA, 2000, 286–291; CSEPREGI, 2001, 81–86; DOBÓ, 2000, 93–95; a Komi Köztársaság hivatalos honlapja: <http://www.rkomi.ru/en>; <http://www.kommersant.com>.

¹¹⁶ *A Finnugor Népek Világkongresszusa*, Sziktivkar, 1992. XII. 1–3.

¹¹⁷ SÍPÖCZ, 2005.

Köztársaság

Az Udmurt Köztársaság 42 100 km² nagyságú, fővárosa Izsevszk. A köztársaság színes multikulturális közegű. Dél-Udmurtiában él az animista vallás, északon inkább a pravoszláv jellemző. A köztársaság 25 körzetre oszlik és 6 városa van. 1920-ban jött létre az Udmurt Autonóm terület, amely 1934-ben Udmurt Autonóm Szocialista Köztársasággá, 1990 szeptemberében Udmurt Köztársasággá alakult (a Legfelsőbb Tanács ekkor kiáltotta ki az Oroszország területén belül létező köztársaságokra jellemző önállóságot). Zászlaját és himnuszát 1993 decembere, címerét 1994 áprilisa óta használja.

Jelenleg harmadik alkotmánya van érvényben. Az első, 1937-es és a második, 1978-as a szövetségi alapokmány másolata volt. A jelenleg is hatályosot 1994. december 7-én fogadták el, kb. öt éven keresztül dolgoztak rajta. Több kérdésben az Udmurt Köztársaság önállóságát hirdeti, de harmonikus az Oroszországi Alkotmánnyal is. Deklarálja, hogy az udmurt államiság hordozója és a hatalom forrása az udmurt nép, hogy az udmurt és az orosz egyaránt államnyelvek (9. pont), azonban azt az udmurt követelést, hogy az első számú vezetőnek beszélnie kelljen udmurtul, nem tartalmazza. Egy korábban – június 4-én – elfogadott minisztertanácsi határozat szerint viszont az állam feladatának érzi az udmurt nyelvnek és a köztársaság többi nyelvének megőrzését és fejlesztését.

Az udmurtföldi alkotmány szerint – az Oroszországi Föderációban kivételes módon – a köztársaságnak nem elnöki struktúrája volt, hanem az *Államtanácsnak* (*Duma; Kun Kenes*; a törvényhozó hatalom, amely az új alkotmány elfogadása előtt szovjet hatásra a Legfelsőbb Tanács névre hallgatott) volt elnöke. Ez a szerv rendkívül széleskörű mandátummal és jogosítványokkal rendelkezett, tevékenységét egy elnökség ellenőrizte. Így egyensúlyozták ki az elnök, a parlament és a kormány közötti hatalmat. A berendezkedésen 2000-ben változtattak, amikor megtartották az első elnökválasztást. Azóta az elnök a törvényhozó és a végrehajtó hatalom vezetője, 5 évre választják. A pozíciót azóta is Alexander Volkov tölti be, 2004-ben és 2009-ben is újraválasztották. A törvényhozó hatalmat továbbra is az Államtanács képviseli, amelynek 13 tagja főállásban dolgozik (elnök, két helyettes, kilenc bizottsági elnök és egy bizottságielnök-helyettes).

Az Udmurt Néppárt, az Oroszországi Föderáció területén élő finnugorok első nemzeti pártja 1991 októberében alakult meg. 1992-ben csak egy udmurt vett részt a kormányban, aki a nyelvet is beszélte. 1994-ben a Legfelsőbb Tanácsban 26%-os volt a képviseletük (miközben a népesség a köztársaság lakosságának 31%-a), a Minisztertanács 7 tagú elnökségéből két fő volt udmurt. 1995 elején a Legfelső Tanácsban elkülönült frakciót alkottak. A viszonylag nagyarányú képviselet oroszok általi ellensúlyozásaként az elnökség és a tanács esetében is csak kulturális és oktatási ügyekkel foglalkozhattak, pénzügyi, államvezetési kérdésekkel még véletlenül sem. 1995-ben, az új alkotmány létrehozta államtanácsi választásokon a *Kenyes választási szövetség* nem kapott helyet, az udmurt képviselők aránya 26%-ról 16%-ra csökkent. Az ezredforduló környékére ez az arány már csak 12%, a 2003. áprilisi választások után mindössze 6%. 2005-ben viszont 11%-ra nőtt (a kormányban arányuk ekkor 8%, a köztársaságban pedig 31%).¹¹⁸ Az udmurt fiatalok politikailag inaktívak, a parlamenti és kormányzati helyeket az idősebb korosztály tölti be.

A köztársaságban 1994-ben oktatási törvény született, 1995-től a nemzetiségi kérdésekre pénzt különítettek el, 1998-ban állami nyelvi programot fogadtak el. 2001 novemberében létrejött a nyelvtörvény, amelynek elkészítésében a helyi kormányzati és állami szervek mellett a nemzeti szervezeteknek is nagy szerep jutott.

¹¹⁸ TÓTH, 2004.

A nyelvtörvény az alkotmány alapján kimondja, hogy az udmurt és az orosz egyaránt államnyelvek, ami azt jelenti, hogy az államigazgatásban, az önkormányzati szervek működésében, a választásokon, a népszavazásokon, az állami vállalatoknál, a médiában és a szolgáltatások esetében mindkét nyelv használható, az összes állami oktatási intézményben kötelező tantárgyként kezelendő. 2005 februárjáig a jogszabály végrehajtási utasítása nem készült el. A kétnyelvű hivatalos ügyintézés a gyakorlatban csak akadozva működik, a bírósági ügyintézés kizárólag oroszul folyik. Az utca- és településnevek kétnyelvűek, de kivétel nélkül az orosz kiírás áll az első helyen, ami némi visszarendeződést mutat, hiszen az 1960-as évek fővárosban látható kétnyelvű kiírásai az 1980-as évek végére szinte teljesen eltűntek.

2004-ben az *Udmurt Kenyes* felhívással fordult a városi és járási adminisztrációk vezetőihez, hogy a nyelvtörvény végrehajtási utasításának késése miatt helyi szinten kezdjék meg a gyakorlatba ültetést legalább a tanulás nyelvének megválasztására és a tömegkommunikációs eszközök nyelvére vonatkozó passzusokról. 2002-ben a köztársaság főügyészsége vizsgálta a helyi alkotmányt, hogy az burkoltan nem hangsúlyozza-e a szuverenitást.¹¹⁹

Göncz Árpád 1993. nyári látogatása után a magyar és az udmurt kultuszminisztériumok között bilaterális szerződések kötöttek. A köztársaság iparának nagy részét privatizálták, az udmurtok kis- és középvállalkozásokban vesznek részt, nagyvállalkozásokban nem.

Udmurt önszerveződés – lehetőségek

1988-ban Izsevszkben ún. *Udmurt Klub* jött létre, amely 1989-ben kulturális társasággá alakult, 1990-ben felvette a *Demén (Együtt)* nevet. Ifjúsági szervezetet hozott létre *Sundi (Nap)* néven 1990¹²⁰/1994-ben,¹²¹ amely ma is aktívan működik, többek között a politikai passzivitást is próbálja oldani. Az *Első Udmurt (Összudmurt) Kongresszus* 1991. november 22–23-a között ült össze 93 taggal, ahol megállapításra került, hogy üléseit háromévenként, novemberben fogja megismételni. Létrehozta végrehajtó szervét, az *Udmurt Kenyest (Udmurt Tanácsot)*, amely egyébként az idősebb értelmiségiek fóruma. Feladata az udmurt érdekek képviselője a kongresszusok közötti időszakokban. Még az első kongresszus alkalmával kijelentették, hogy az Udmurt Köztársaság az Oroszországi Föderáció része kíván maradni. A második kongresszusra 1994. november 2-án került sor. Az udmurtok az 1990-es évek eleje óta fontos szerepet töltenek be a finnugor események szervezésében.

Ahhoz képest, hogy az 1980-as években még alsóbb osztályokban sem lehetett udmurtul tanulni, nagy előrelépést jelentett, hogy 1990-ben az udmurtok 46%-a sajátíthatta el anyanyelvét iskolai körülmények között. 1993-ban 248 iskolában volt erre lehetőség a 872-ből, 2003–2006 körül már 400-ban. Ez kb. 30 000 embert érint. A létszámemelkedéshez hozzájárult, hogy az alkotmány, az oktatási törvény és a nyelvtörvény értelmében minden általános iskolásnak és középiskolásnak joga van anyanyelvén tanulni (a nyelv tanulását kívül anyanyelvi tantárgyként csak az udmurt nyelv- és irodalom sajátítható el). A gyakorlatban csak az általános iskola első néhány évében kötelező, később csak választható második nyelv. 1996-ban már létezett udmurt nemzeti iskolaprogram, csak a rendelkezésre álló pénz bizonyult kevésnek. Folyamatosan szükségesnek tartják az etnoszociológiai diszciplína fejlesztését is, vagyis a népi kultúra átadásának módszertani fejlesztését. A

¹¹⁹ PUSZTAY, 2006, 25.

¹²⁰ TAAGEPERA, 2000, 253.

¹²¹ CSEPREGI, 2001, 94.

köztársaságban 2000–2004 között 47 iskolai létesítményt újítottak fel, ebből 37-et vidéken. A nemzeti iskolák minden évben új tankönyveket és oktatási anyagokat kapnak, 15 év alatt több mint 100-at. Egy 2003-as szociológiai felmérés szerint növekszik a nemzeti öntudat, ugyanis amíg 2000-ben az udmurtoknak még csak 53%-a, 2003-ban már 65%-a tekintette anyanyelvének az udmurtot. Az más kérdés, hogy ez messze nem éri el az 1959-es 93%-ot, de már közelít az 1989-ben mért 75%-os arányhoz. 2004-es adat szerint főleg a vidéki, kevésbé képzett emberek használják az udmurt nyelvet, leginkább családi körben. 1991-ben ugyan működött már egy udmurt nyelvű óvoda Izsevszkben, ez a tendencia azonban 2002 óta lett markánsabb, városi anyanyelvi óvodák létesülnek. Az Oroszországi Föderáció területén erőfeszítések érzékelhetők ugyan udmurt felsőoktatási fakultások létrehozására, aki azonban tovább akar tanulni, ezt főleg orosz vezető egyetemeken és Észtországban tudja megtenni.

A köztársaság mindig is központi, udmurt nyelvű napilapjának számító, fennállásának 90. évfordulóját 2005-ben ünneplő *Udmurt Dunnye* (*Udmurt Világ*; eredeti nevén *Szovjetszkaja Udmurtyija*) 13–20 000-es példányszámban jelenik meg. A *Kenyés* (*Tanács*; irodalmi-művészeti folyóirat udmurt nyelven) 1992-ben 11 ezer körüli példányszámot ért el, 1995-ben azonban már csak 3650-ot. Az *Invozso* (*Szegfű*; köztársasági szintű társadalmi-politikai lap udmurt nyelven) is kisebb mennyiségben terjedt, az 1992-es 7000-ről 1995-re 1400-ra esett vissza. Az 1990-es években gazdagodott a sajtó. Az udmurt nyelv és irodalom tanárainak hozták létre 1991-ben a *Vordskent* (*Anyanyelv*, 2500-as példányszámú). Egyes városoknak (pl. Glazov) és járásoknak (1996-ban hétnek) is léteznek udmurt vagy udmurt–orosz nyelvű újságai. Az 1990-es évek elején a rádió és a televízió is sugárzott udmurt nyelvű adásokat. A rádió napi három, a tévé pedig napi két órában. A 2000-es évek elejére a rádióadás napi öt órára nőtt, 2004-ben ezt háromszor fél órára csökkentették, 2005-ben ismét nőtt, ekkor napi két és fél órára. 2005-ben az udmurt nyelvű tévéadás 10–15 perces híradásban merült ki. Az udmurtoknak nincsen Nemzeti Színházuk.¹²²

¹²² Az udmurtokhoz felhasznált szakirodalom: CSEPREGLI, 2001, 92–96; KLIMA, 2000, 100–101, SZÍJ, 2000a, 431–432; Az udmurt köztársaság honlapja: <http://www.udmurt.ru/en>; CSÚCS 2004; ASZTALOS, CSERNA, TÓKA, 2005. TAAGEPERA, 2000, 252–256; PUSZTAY, 2006, 25, 38, 111–114, 119, 173–177, 249; HEINAPUU, 2004., III. *World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>

Autonóm körzetet alkotó népek

Manysik (vogulok) és hantik (osztjások)

Létszám

Az 1989-es népszámlálás szerint a manysik 8279-en voltak (8474), a hantik pedig 22 283-an (22 521).¹²³ A Hanti–manysi Autonóm Körzeten belül a manysik száma 6562 (az összlakosság 1 282 396), de manysik 1989-ben éltek még a Szverdlovszki területen 315-en, a Jamal–nyenyec Autonóm Körzetben 216-an, Szentpétervárott pedig 83-an. A hantik esetében 11 892 az autonóm körzeten belüli létszám, de a hantik megtalálhatók voltak még a Jamal–nyenyec Autonóm Körzetben 7247-en, a Tomszki területen 804-en és a Szverdlovszki területen 119-en. 2002-ben a manysik száma 11 432 fő, a hantiké pedig 28 678 fő volt. A manysik közül 9894-en, a hantik közül 17 128-an éltek a Hanti–manysi Autonóm Körzet területén, amelynek összlakossága ekkor 1 432 817 fő volt. Az adatok azt mutatják, hogy a manysik 3000-rel, a hantik 5000-rel lettek többen 13 év alatt. A róluk elnevezett autonóm körzetben az arányuk azonban így is aggasztó, mivel a manysik 0,69%-os és a hantik 1,2%-os aránya együtt is alig éri el az 1,9%-ot. (A lakosság többsége, 66,6% orosz.) A Tyumenyi területen, amelyhez a Hanti–manysi Autonóm Körzet is tartozik, 2002-ben összesen 26 694 hanti és 10 561 manysi élt. A hantik esetében ebből 8760-an a Jamal–nyenyec Autonóm Körzet területén laktak. Hantik a Tomszki területen is éltek 873-an, manysik pedig a Szverdlovszki területen 259-en. A Komi Köztársaságban 88 hanti és 11 manysi lakosról volt ekkor tudomásunk.

Autonóm Körzet

A Hanti–manysi Autonóm Körzet–Jugra 1993 óta egyenlő rangú a többi szubjektummal. 558 000 km² nagyságú terület, fővárosa Hanti-Manszijszk. 1930 végén alakult meg az Osztják–vogul Nemzetiségi Körzet, amelynek a neve – öndefiníció alapján – 1940-ben Hanti–manysi Nemzetiségi Körzet lett. 1944-ben jött létre a Tyumenyi terület a hozzá tartozó autonóm körzetekkel. Az autonóm körzet 1977-ben függetlenedett a Tyumenyi területtől. 2003. július 23-án a Jugra szóval toldották meg a hivatalos elnevezését, azóta Hanti–manysi Autonóm Körzet–Jugra-nak hívják. A Tyumenyi terület és a Hanti–manysi Autonóm Körzet–Jugra közötti kapcsolat a szövetségi alkotmány alapján szabályozott. A Hanti–manysi Autonóm Körzet alapokmányát az Autonóm Körzet Dumája 1995. április 26-án fogadta el. Ebben szerepel többek között a Tyumenyi terület alá tartozás, a környezetvédelemre való odafigyelés szükségessége, a kisebbségi jogok védelme és a hagyományos foglalkozások megőrzésének kívánalma. A körzet zászlaját 1995. szeptember 14-e óta használja.

¹²³ Zárójeles adat SIPÓCZ, 2005; zárójel nélküli adat *Finnugor népek világtalálkozója*, A Komi Köztársaság kiadványa (Goszkomstat Reszpubliki Komi), Sziktivkar, 1992, XII. 1–3. alapján szerepelnek.

Az autonóm körzet legfőbb képviseleti szerve a Körzeti Duma (parlament). Az alapokmány szabályozza a képviselők státusát, az autonóm körzet zászlaját, szimbólumait. A Duma élén az 5 évre megválasztott, 30. életévét betöltött kormányzó áll. A posztot két cikluson keresztül *Alekszandr Filipenko* töltötte be. 2010. március 1-jén *Natalja Komarova* lépett a helyére. A kormányzó, aki az autonóm körzet legmagasabb rangú képviselője, az Oroszországi Föderáció állampolgára kell, hogy legyen. Megválasztása után az eskütétel kötelező. A Duma tagjait első ízben 1994. március 6-án, másodszor 1996. október 27-én, harmadszor 2001. január 4-én, negyedszer pedig 2006. március 12-én választották meg. Itt alkalmaztak először vegyes választási rendszert, amelynek alapján 28 képviselő került be a Dumába. A körzetnek 1931 óta létezik önálló bírósága is.

Az autonóm körzet kiemelkedően gazdag olajban. A környezeti ártalmak különösen érintik a hagyományosan természetközeli életmódot folytató hantikát és manysikat. Védelmükben számtalan törvény, rendelet született. A Népképviselői Tanács 1990. május 6-án határozatot hozott azon területek státusáról, ahol a természeti kincsek kiaknázása elsődlegesen az őshonos népeket illeti meg. Ugyanez a szerv 1992 februárjában rendelkezett a nemzetiségi földek státusáról, ami a vadászati és halászati jogokat védi. 1993-ban rendelet hozta létre az *Északi Alapítványt*. 1995. május 26-án az Oroszországi Föderáció Dumája határozatot hozott az északi kis népek jogainak biztosításáról. 2000. március 24-én Putyin elnök rendeletében a manysik és a hantik szerepeltek az ország 45 őshonos népének felsorolásában. 2001-ben a helyi Duma az északi, őshonos kisebbségek nyelveiről, 2003-ban a folklórjáról hozott törvényt, szintén 2003-ban a Hanti–manysi Autonóm Körzet kormánya fogadott el egy jogszabályt a nemzeti szervezeteknek nyújtandó támogatásokról. Azonban mindent negligál az a szibériai népekre vonatkozó 2002-es szövetségi földtörvény, amely által a földhasználati és tulajdonosi jogokat védő helyi rendeletek hatályukat veszítették. Így a kis népek – beleértve a hantikát és a manysikat is – nem tudnak védekezni a nagy olajvállalatokkal szemben.¹²⁴ Az autonóm körzet 1996-ra Finnországgal és Magyarországgal is kapcsolatokat épített ki.

Hanti és manysi önszerveződés – lehetőségek

1989-ben alakult meg a *Jugria Megmentése* mozgalom, amely harcol a hantik és a manysik kultúrájának megmaradásáért. 1991-ben az *Északi Kis Népek Bizottsága* létrehozta az *Obi-ugor Népek Újjászületése Tudományos Kutatóintézetét*, amely a kulturális és nyelvi helyzet mellett jogi és gazdasági problémákkal is foglalkozik. A manysiknak van egy kéthetente megjelenő újságja, a *Lujima Szeriposz (Északi Fény)*. 1989 óta a *Jugoria* állami tévécsatornán napi 20 perces manysi nyelvű műsor látható, és hetente többször jelentkezik néhány percben manysi nyelvű rádióadás. A hantiknál a legjelentősebb sajtóorgánium a *Hanti Jasang (Hanti Szó)*.

1992-ben az első négy osztályban a hanti nyelvet néhány órában tanították, a manysiknál is csak az alsó osztályokban volt anyanyelvi oktatás. A *Jugria megmentése mozgalomnak* egyik legfőbb célkitűzése, hogy ezek a nyelvek legalább a 10. osztályig tantervi előírásként szerepeljenek. 1996-ban az autonóm körzetben 383 iskolából kb. 30 volt a nemzeti, ezekben az uráli nyelvek közül a hantit, a manysit, a komit¹²⁵ és a nyenyecet oktatják. Ez csak az őshonos gyerekek felét érinti, és csupán heti 2–3 órás tanulást jelent. A hantiknál új iskolai tankönyvek készülnek és tervszerű nyelvújítás is folyik. Hanti és manysi tanítókat, illetve

¹²⁴ FALK, 2002.

¹²⁵ Az Urálon túlról származó ún. *izsmi* komik a 12–13. századtól élnek itt.

óvónőket képeznek a Hanti-manszijszki Pedagógiai Továbbképző Intézetben, de etnopedagógiai módszerek alkalmazása nélkül, így arra nincs nagyon lehetőségük, hogy a hagyományos hanti és manysi életformákat átadják a gyerekeknek. Az Európa Tanács megfigyelői szerint a 2002 szeptemberében az Oroszországi Föderáció területén élő kisebbségek közül a hantik és a manysik anyanyelv-tanulási lehetősége kielégítő, számarányuk szerinti részvételük biztosítottága a politikai életben megfelelő¹²⁶

2000–2004 között obi-ugor filológiai és tudományos nyelvi centrum nyílt a Jugor (Yugor) Állami Egyetemen. Az autonóm körzet összlakosságának egyébként 5%-a rendelkezik valamilyen felsőfokú, 30%-a középfokú, 31%-a nem teljesen középfokú, 13%-a alsósintű képesítéssel, 2–3%-nak pedig semmilyen végzettsége sincs.

A hantik a Hanti–mansyi Autonóm Körzeten kívül a Jamal–nyenyec Autonóm Körzetben (2008-tól Jamal–nyenyec járás a Krasnojarszki nagytájon belül) élnek számottevő létszámban (1989-ben 7200-an, 2002-ben 8800-an). A hantik közül leginkább ők őrizték meg hagyományos életformájukat, értelmiségük létszáma és tevékenysége is jelentős. Az 1920-as évektől tiltották az anyanyelvhasználatot, de az 1990-es évektől javult a helyzet, havi 30 perces tévéadás is a rendelkezésükre áll, valamint működik egy hanti nyelvű folyóirat is, *Luh avet (Bálvány hegyfok)* címen. (Az újságok mindkét autonóm körzetben ingyen jutnak el az őslakos népekhez.¹²⁷)

Az 1996-os budapesti finnugor világkongresszuson a manysik képviselőjében két csoport jelent meg, a *kondai* és az *északi manysik*. A kondaiak a végső veszély állapotába kerültek, asszimilálódtak. Azonban kísérletek vannak nyelvük, kultúrájuk megtartására. Az északiak 4000-en léteznek, két faluban laknak, az ő nyelvük él. Sokan réntartással, aranykitermeléssel foglalkoznak, megtartották hagyományos életmódjukat, ami sokszor éhezéshoz vezet, mivel természetes környezetük pusztul.

Problémák

1998-ban a hantik és a manysik felkerültek az Európa Tanács veszélyeztetett népeinek listájára. Annak ellenére veszélyeztetettek, hogy az Oroszországi Föderáción belül az északi kis népek csoportjába tartoznak, és így előjogok illetik meg őket, pozitív diszkriminációs intézkedések vonatkoznak rájuk. 1996-ban 80%-uk még hagyományos életmódot folytatott, de a kőolaj-kitermelés miatti környezetszennyezés ellehetetleníti ezt, gyakori a munkanélküliség. Rossz egészségügyi állapot jellemzi őket, a csecsemőhalandóság általános probléma. Olyan hangokat is hallani, amelyek szerint léteznek ún. feltételes hantik és manysik, akik az őshonos státust az előjogok miatt fogadják el, és ez az oka annak is, hogy a két legutóbbi népszámlálás között megnőtt a lakosság száma.¹²⁸ A Hanti–mansyi Autonóm Körzet a Komi Köztársasággal együtt az Oroszországi Föderáció donorjának számít, vagyis kétmilliárd rubelt fizet be a szövetségi központnak, ami a nemzetiségi fejlődést is akadályozza.

Az elmúlt években többször is szárnyra kaptak híresztelések, hogy a Jamal–nyenyec Autonóm Körzetet és a Hanti–Manysi Autonóm Körzetet be akarják olvasztani a Tyumenyi

¹²⁶ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005, 8.

¹²⁷ PUSZTAY, 2006, 177.

¹²⁸ TÓTH, 2004.

területbe.¹²⁹ A Jamal-nyenyec Autonóm Körzet végül is 2008-ban megszűnt, beolvadt a Krasznojarszki nagytájba (Krasznojarszkij kraj).

2.2. Az Oroszországi Föderáció területén élő, autonómiával nem rendelkező népek

Ebbe a kategóriába a Narva folyótól a Ladoga-tóig terjedő Ingermanland népeit, az *izsórokat*, a *vótokat* és az *inkeri finneket* (utóbbiak magukat önálló népnek tekintik) sorolhatjuk, valamint az Oroszországi Föderáció három közigazgatási egységében élő vepszék. Ingermanland a Leningrádi terület egyik tájegysége.

Vepszék

Létszám

1989-es adatok szerint létszámuk 12 142¹³⁰ (12 501) fő volt. Ebből a Karjalai Köztársaságban 5954-en, a Leningrádi területen 4273-an, a Vologdai területen 728-an, Szentpétervárott pedig 368-an éltek. 2002-ben már csak 8240-en voltak, 4870-en a Karjalai Köztársaság területén, 2019-en a Leningrádi területen, és kb. 1350-en másutt, úgymint a Vologdai területen, Pétervárott és szórványban. A vepszék nagy része tehát az Oroszországi Föderáció három közigazgatási egységében lakik. 1994–2005 között létezett a Vepsze Nemzetiségi Körzet a Karél Köztársaság részeként. Központja Seltozero falu volt.

A Vepsze Nemzetiségi Körzet a Karjalai Köztársaság volt Seltozerói járásából keletkezett, előzménye az 1920-as évekre tehető. 24 falu kapott ekkor nemzetiségi státust, és két nemzetiségi körzetet is létrehoztak, ahol vepsze tannyelvű iskolák nyíltak, vepsze nyelvű tankönyveket nyomtattak. 1957-ben azután megszüntették a nemzetiségi falvakat és körzeteket, a kultúra nyelve az orosz lett. 1993-ban állították helyre a faluközösséget, amikor a vepsze falutanácsok küldöttei egységes helyi önkormányzatban állapodtak meg. Ez lett a Vepsze Nemzetiségi Körzet (voloszty). A Karjalai Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa 1994. január 20-án jóváhagyta, így ismét megkezdte működését ez a sajátos státusú terület iskolákkal, költségvetéssel, választott hatalmi szervekkel, az autonómián belül megtalálható természeti erőforrások feletti rendelkezési joggal. A 14 községben 3373 ember élt, amiből csupán 1569 volt a vepsze (42%), vagyis kevesebb mint a lakosság fele. 2001-ben ebben a felállásban a faluközösség meg is szűnt, csak a soksai, seltozerói és a ribrekai falvak maradtak a tagjai. Ezt a kisebb terjedelmű Nemzetiségi Körzetet 2004-ben törvény erősítette meg.¹³¹ Ebben az évben a Karjalai Köztársaság a karél, a vepsze és az inkeri finn nyelv támogatását is törvényerőre emelte. A 2006. január 1-jén életbe lépett országos közigazgatási reform keretében számolták föl.

1993 óta jelenik meg a *Kodima* (Szülőföld) c. havi folyóiratuk orosz (cirill betűs) és vepsze (latin betűs) nyelven is. Tanárokat, újságírókat képeznek, tankönyveket (1991-ben megjelent egy latinábécés-könyv), szótárakat, szépirodalmi műveket adnak ki, amelyeket a

¹²⁹ CSEPREGI, 2003. A hantikhoz és manysikhoz felhasznált egyéb irodalom: NANOVSZKY, 1996, 149; TAAGEPERA, 2000, 326–331; MIKESY, 2000, 107; SZIJ, 2000a, 433; CSEPREGI, 2001, 53–59, 61–62, 68–70; HMAK – Jugra honlapja: <http://www.admhmao.ru/english/index.htm>

¹³⁰ Zárójeles adat: SIPŐCZ, 2005; zárójel nélküli adat *Finnugor népek világtalálkozója*, A Komi Köztársaság kiadványa (Goszkomstat Reszpubliki Komi), Sziktivkar, 1992, XII. 1–3. alapján szerepelnek.

¹³¹ SZŐKE, 2009.

többi vepsze területre is eljuttatnak. Az 1990-es évek eleje óta egyes óvodákban és iskolákban lehet vepsze nyelvet tanulni (1–4. osztályban választható tantárgy), a nyelvet 1991 óta a petrozavodszki egyetemen (a Karjalai Köztársaság fővárosában) is oktatják. A nemzetiségi körzet fellépett a helyi természeti kincsek védelmében.

Vepsze önszerveződés – lehetőségek

1987 júniusától *Életfa (Elupuu)* kulturális fesztiválokat rendeznek, 1988-ban vepsze konferencia ülésezett Petrozavodszkban. 1989. szeptember 4-én megalakult a *Vepsze Kulturális Társaság*, amely azóta is működik, annak ellenére, hogy soha nem kapott megfelelő támogatást az orosz államtól. A karjalai kormány támogatását azonban élvezzi. 1999-ben a leningrádi területen vepsze erdő és nemzeti park nyílt. A *Vepsze Kulturális Társaság* és a *Juminekeko* finnországi alapítvány kezdeményezésére 2002-t a vepsze nyelv évének nyilvánították.

Putyin elnök 2000. március 24-ei rendelete, amelyben felsorolja az Oroszországi Föderáció 45 őshonos népét, a vepszékét is említi. A vepszék azonban nehezményezik, hogy a rendelet a Vologdai területet mint életterük egyik színhelyét említés nélkül hagyta. Az északi kis létszámú őshonos népek státusát 2006-ban kapták meg.

1993. január 11-én megalakult az ún. *Barents Európai-Arktikus Régió (BEAR)*, amelyen belül Norvégia, Svédország, Finnország és az Oroszországi Föderáció regionális tanácsot és végrehajtó bizottságot hozott létre. 1997-től az őshonos népek helyzetére vonatkozóan külön munkabizottságot működtetnek, amelyben a norvégiai, svédországi, finnországi és oroszországi számik, a karjalai vepszék és a Nyenyec Régió nyenyecsei egy-egy képviselővel rendelkeznek. 1999–2000 között a vepszék nyelvtanulása kiemelt figyelmet kapott, 2001–2003 között is működtek őket segítő programok. A munkacsoportnak 2003-ban irodája nyílt Murmanszkban.¹³²

A Leningrádi és a Vologdai terület együttműködik a Karjalai Köztársasággal a vepszék érdekében. 2004 márciusában a Karjalai Köztársaság és a Leningrádi terület kormányai elfogadtak egy kereskedelmi, gazdasági, tudományos és kulturális szerződést kiegészítő jegyzőkönyvet, amelyben kiemelt szerep jutott a vepsze identitás megőrzésének. A petrozavodszki egyetemen kívül magyarországi és észtországi egyetemeken is tanulnak vepsze hallgatók.¹³³

Izsórok (inkerik)

Az 1926-os népszámláláson még 16 136-an vallották magukat izsórnak, 1989-ben már csak 820-an (449-en),¹³⁴ 2002-ben pedig 327-en. Legtöbben ma is a Leningrádi területen élnek. 1989-ben 15 faluban még ők adták a lakosság többségét. Az izsórok Ingermanland névadói (a tájegység neve az inkeri névből ered) a vótokkal együtt ők Ingermanland őslakosai. Az 1920-as években megteremtették számukra a latin betűs írásbeliséget. A II. világháború után

¹³² *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2003, 13–17; 2004-es felszólalás

(<http://www.fennougria.ee/index.php?>)

¹³³ A vepszékhez felhasznált egyéb irodalom: HEINAPUU, 2004; *III. World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; BERCZKI, 2000a, 55–57; CSEPREGI, 2001, 198–199.

¹³⁴ Zárójeles adat: *Finnugor népek világtalálkozója*, A Komi Köztársaság kiadványa (Goszkomstat Reszpubliki Komi), Sziktivkar, 1992, XII. 1–3; zárójel nélküli adat: SIPÖCZ, 2005.

sokukat kitelepítették, csak 1956 után térhettek haza. 1993. október 1-jén a Soikinski-félszigeten Vistano településen megnyílt egy izsór múzeum, amely feltámasztotta nemzeti érzésüket. Az izsórok kulturális szervezete a *Shoikula*. Az 1996-os Világkongresszuson a vótokat és az izsórokat az inkeri finnek képviselték, 2000-ben azonban már saját küldöttségük jelent meg. 2000. március 24-én a már többször emlegetett putyini rendelet az izsórokat is a 45 őshonos nemzet között sorolta föl.¹³⁵

Vótok

1926 és 2002 között hivatalos adat nem állt rendelkezésre a létszámukról. 1989-ben azt hitték, hogy már csak Nyugat-Ingmanland öt falujában beszéli a vót nyelvet néhány idős ember. 2002-ben azonban meglepő fordulatot hozott a népszámlálás: 774-en nyilatkoztak úgy, hogy beszélnek vótul. A legtöbben Szentpétervárott, 166-an, aztán a Hanti–manysi Autonóm Körzetben 16-an, a Krasnojarszki területen 35-en, az Irkutszki területen 34-en, a Távok-Keleten 73-an. Az 1996-os Világkongresszuson az inkeri finnek küldöttsége képviselte őket is. Az őslakos státus megszerzéséhez kérték a segítséget, azonban ezt 2008-ig nem nyerték el. 2008 elején segítséget kértek egy területükön tervezett kikötő építése ellen. A Tudományos Akadémia etnográfiai és nyelvészeti munkatársai siettek a védelmükre, az Akadémia nyelvészeti intézetének vezetője a Gazdasági és Kereskedelmi Minisztériumhoz és a Leningrádi terület kormányához fordult, hogy az építkezést akadályozza meg. A vótok társadalmi szervezete a *Vót Kulturális Klub*.¹³⁶

Inkeri finnek

Létszám

Az 1989-es népszámláláson 67 300¹³⁸-ra, illetve 47 102¹³⁹-re becsülték a számukat. Ebből a Karjalai Köztársaságban 18 420-an, a Leningrádi területen 20 250¹⁴⁰-en, illetve 11 833-an,¹⁴¹ Szentpétervárott 5469-en, a Krasnojarszki területen 905-en, a Murmanszki területen 509-en, Moszkvában 471-en, Észtországból 16 700-an éltek, 12 000-en másutt. Az ezredforduló körül létszámuk 75-80 000-re tehető. Ebből 20 000-en laknak Ingmanlandban. A Leningrádi terület lakosságának 0,3%-át alkotják. A Karjalai Köztársaság 15 000–18 000 finnje közül a legtöbb inkeri. Finnországban az utóbbi évtizedben 25 000-re nőtt a számuk, sokan Észtországból költöztek oda, ahol 8-9000-en maradhettek. Ugyanennyien találhatóak meg Svédországban, továbbá 2-3000-en más európai országokban, az Egyesült Államokban és Ausztráliában. 10-13 000-en maradtak a száműzöttek leszármazottai Szibériában, Komiföldön, és az Urálnál. Ők meg tudták őrizni az inkeri finn nyelvet, a kultúrát, az

¹³⁵ A veszélyeztetett népek vörös könyve: www.eki.ee/books/redbook/izhorians.shtml; BEREZKI, 2000b, 64; *III. World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001].

¹³⁶ Szil, 1999; *Head of Ust-Luga Company: Votes Are Not a Small Nation* (<http://mariuver.info/eng/news/soc/2008/01/01.html>)

¹³⁸ CSEPREGI, 2001, 188.

¹³⁹ *Finnugor népek világkongresszusa*, A Komi Köztársaság kiadványa (Goszkomsztat Reszpubliki Komi), Sziktivkar, 1992, XII. 1–3.

¹⁴⁰ CSEPREGI, 2001, 188.

¹⁴¹ *Finnugor népek világkongresszusa*, A Komi Köztársaság kiadványa (Goszkomsztat Reszpubliki Komi), Sziktivkar, 1992, XII. 1–3.

evangélikus vallást. A száműzetésből kb. 30 család ment vissza Ingermanlandba, több ezren pedig Finnországba költöztek.

Identitás és lehetőségek

Nem tekintik azonosnak magukat a finnországi finnekkel (suomiakkal), úgy vélik, hogy ugyanannak a nyelvnek másik nagy ágát beszélik. Sérelmezik az oroszországi finnek elnevezést, hiszen az Oroszországi Föderációban rajtuk kívül más finnek is élnek, ráadásul ez nem fejezi ki precízen lakóterületük földrajzi meghatározását sem.

Az 1920-ban, a tartui (finn–oros) békeszerződésben lefektetett nemzeti és kulturális státusuk 1937 óta nem létezik. A Szovjetunióknak az elnyomott népekről és politikailag üldözött népek rehabilitációjáról szóló 1991-es törvényei 1993-as hatályba lépésük után sem éreztették hatásukat. Az inkeri finnek szerint a törvény csak asszimilációról szól. A jobb élet reményét csak Mauno Koivisto finn köztársasági elnök 1990. áprilisi bejelentése jelenthette számukra, amely lehetőséget nyújtott arra, hogy Finnországba költözzenek (hazatérési mozgalom).¹⁴²

Az 1996-os Finnugor Világkongresszuson elkeseredettek voltak amiatt, amiért nem kapták meg sem az őshonos, sem a kisebbségi nép státusát. A Világkongresszustól kértek ehhez segítséget, az Európa Tanácshoz pedig etnikai üldözöttségi státusért folyamodtak. Tudják jól, hogy a Finn-öböl és a Néva környéke eredetileg a vótok és az izsórok lakóhelye volt, de a XVII. századtól való letelepedésüket elegendő érvnek tartják ahhoz, hogy védelemben részesüljenek. Felszólalásukból kiderült, az orosz elnökhöz javaslattal fordultak annak érdekében, hogy törvényt hozzon területi és kulturális rehabilitációjukról, valamint egy kulturális körzet létrehozásáról. Ez azonban nem valósult meg. Az UNPO-val (a *Képviselő Nélküli Népek Szervezetével*) is fel akarták venni a kapcsolatot. Panaszolták, hogy semmiféle adminisztratív önkormányzatuk, közigazgatási szervük nincs, hogy hagyományos foglalkozásaikat nem végezhetik. A világkongresszusokon nekik volt a leghatározottabb sérelmi politikájuk.

1997-ben szövetségi program indult az inkeri finnek megmentésére, amelyet 1999-ben egy másik, négyéves időtartamra vonatkozó követett, őshonos vagy kisebbségi státust azonban nem kaptak.

Ami önerőből lehetséges, azt megteszik. 1989-ben létrehozták a *Karéliai Inkeri Finnek Szövetségét* (*Karjalan suomalaisten Inkeri-Liittót*). 1994 óta működtetik az *Inkeri Szövetséget* (*Inkerin Liittót*) 8000 taggal, a Karjalai Köztársaságban is rendelkeznek 3000 főt számláló szervezettel. Evangélikus egyházszervezetek is segítségükre vannak identitásuk megtartásában, templomhálózatot tartanak fenn, 1989 óta Szentpétervár környékén finn nyelvű istentiszteleteket tartanak. Ingermanlandban három (az egyik *Karjalan Sanomat* = *Karjalai Újság* néven), Finnországban két, Észtországban egy inkeri finn nyelvű folyóirat jelenik meg, a Karjalai Köztársaságban kiadott *Carelia* és *Verso* is tartalmaz inkeri vonatkozású cikkeket.¹⁴³

1996-ban Szentpétervárott inkeri finnül nem, csak az inkeri finnt mint idegen nyelvet lehetett 4 iskolában tanulni, ami kb. 100 gyereket (7%) érintett. Fakultatív nyelvként 14 iskolában lehetett elsajátítani, ami 114 iskolásra és 170 felnőttre vonatkozott. Egy finn anyanyelvű óvoda is működött. Szentpétervárott 60 éve létezik finnugor tanszék, de 1990-ig finn vagy inkeri finn diákot oda nem vettek föl. 2000-ben az *Inkeri Liittónak* köszönhetően

¹⁴² CSEPREGI, 2001, 188–189; TAAGEPERA, 2000, 121.

¹⁴³ CSEPREGI, 2001, 188–189; PEREGI, 2000, 60–61.

több száz felnőtt és gyerek tanul finnül. Tanárokat azonban nem képeznek sem Szentpéterváron, sem a Leningrádi területen. Ha lassan is, de az inkeri finnek áttérnek az orosz nyelvről a finnre. Kulturális szerveződésekhez az anyagi támogatást Finnországból kapják.¹⁴⁴

3. Kisebbségben Lettországbán

Lívek

Az 1989-es népszámlálás szerint „igen kevesen” voltak. Az 1996-os Finnugor Világkongresszuson olyan adat látott napvilágot, hogy számuk kb. 300 fő. Ebből 50-en beszélnek a nyelvet. 2000-es adat szerint a lettországi népszámláláson 171-en vallották magukat lívnek. Ez a szám 2002-ben 177-re emelkedett. A nyelvet mindeközben csak tucatnyian beszélnek, de kultúrájukhoz egyre többen ragaszkodnak. Önbevallásuk alapján ők lív nemzetiségűek, beszélni azonban lettül beszélnek. A lettek 20. századi függetlenedése a lívek reneszánszát hozta el.

Lív autonómia, a Lív Partvidék

1923-ban alakult meg a *Lív Szövetség/Tanács (Lívõd Ìt)* észt és finn támogatással, *Karl Stalte* vezetésével. Még ebben az évben megalkották a lív szimbólumokat: megszületett a lív zászló és a lív himnusz. Lív nyelvű kiadványok jelentek meg, és a nyelvet oktatni kezdték a helyi iskolákban. 1923-ban népszavazáson kérték a nemzeti jogok felállítását, amit azonban a lett kormány visszautasított. 1939-ben megnyitották a *Lív Nép Házát*. 1980-ban megalakult a *Lív Kultúra Társasága*, 1989-ben megújult a *Lív Szövetség*, amely célul tűzi ki – rigai központtal – a lív kultúra megőrzését, és támogatja a lívek visszatelepítését.

A *Lív Partvidéket (Livod Randa; Randa jelami)* végül 1991-ben Lettország kormánya hozta létre védett lív kulturális-történelmi területként. Centruma Mazirbe. Jelentős pénzt kap a lett központi költségvetésből. Közigazgatási felügyeletét az illetékes (Talsi és Ventspils) városok szervei, szakmai ellenőrzését a lett belügyminisztérium végzi. A területet a *Lív Szövetség* javaslata alapján az adminisztratív szervek által kinevezett vezető, vezetőség irányítja. 5,5 km mélyen a partmenti tenger halászati joga is megilleti, a természeti kincsek védelmét maga szervezi. A *Lív Szövetség* egy képviselőt küld a lett parlamentbe.

A 2004-es Finnugor Világkongresszuson magát tiszteletbeli finnugor államnak tituláló Lettország az autonómia biztosításán túl is támogatta a líveket. 1991. március 19-én törvényt fogadott el a nemzeti és etnikai csoportok szabad fejlődéséről, amely alapján a lett őshonos népnek számít, az 1992-es nyelvtörvény 2000-ben életbe lépett módosító határozata szerint¹⁴⁵ pedig a lív – a lett mellett – őshonos nyelv (a többi – elsősorban az orosz – idegen).

A 19. században született meg a lív latin betűs írásbeliség, 1863-ban pedig az első lív nyelvű könyv. 1931-től *Livli* című havi újság jött létre, amely a szovjet idők után, 1992 óta újra megjelenik. Ezen kívül a *Lív Almanachis* is rendszeresen kapható. Jelenleg lív iskola nem működik, de lív falvak lett iskoláiban lehetőség van a lív nyelv tanulására Észak-Kurzeme mentén. A Lív Partvidék rendezvényeknek, találkozónak, gyerektáboroknak ad helyet. 1994-

¹⁴⁴ Az inkeri finnekhez felhasznált egyéb irodalom: HEINAPUU, 2004; *III World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joskar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>

¹⁴⁵ LACHÁZI, 2005.

ben a *Lív Szövetség* és a *Lív Partvidék* szervezésében tudományos konferenciát szerveztek Mazirbében. A hagyomány azóta is él, minden év első szombatján fesztivált rendez itt a *Lív Szövetség*.

1995 ősztől megindult a lív nyelv egyetemi szintű oktatása, 1997-től lív kultúrából, lív örökségből is diplomát lehet szerezni. A lett rádió *Sétaút lív földön* címmel sugároz lív nyelvű műsort. 1999-ben kulturális programsorozat indult *Lívek Lettországbán* elnevezéssel. 2000 elején Mazirbében felújították a Lív Házat. 1999-ben elindult egy hosszú program *A Lívek Lettországbán* címmel.¹⁴⁶

4. Kisebbségben négy országban

Számik (lappok)

Norvégiában, Svédországban, Finnországban és az Oroszországi Föderációban élnek összefüggő területen, önmagukat saját honlapjuk tanúsága szerint az Európai Unió egyetlen őshonos népének tekintik.¹⁴⁷ *Fennoskandia*-ban és a *Kola-félszigeten* együttvéve kilenc számi nyelvjárás él, amelyek közül az északi számi helyzete a legmegnyugtatóbb.¹⁴⁸ A számik alapvető tevékenysége a rénszarvastenyésztés és kisebb mértékben a halászat. A rénszarvastenyésztés identitás-megőrzésük alapját adja. A *Lapp Intézet (Sami Instituhtta)* a norvégiai *Kautokeinóban* fejt ki tevékenységet, nyelvi és kulturális, oktatási és információs, valamint életmód-, környezetvédelmi és jogi részlege van. A *Lapp* (vagy számi) *Kongresszus* 1953 óta háromévenként ül össze, a közbeeső időben pedig a *Számi Tanács (Sámiráddi; Sami Parliamentary Council; SPC)* koordinál (székhelye Norvégiában található), többek között összeállítja a kongresszus programját. Az egységes lapp zászlót és nemzeti jelképeiket a 13. lapp kongresszus fogadta el 1986-ban. A Tanács először 1956-ban ült össze, 1992 óta az Oroszországi Föderáció lappjai is részt vesznek munkájában. Kezdetben 15 fős tagsága mára nyolc főre apadt, három norvégiai, két svédországi, két oroszországi és egy finnországi küldött személyében.¹⁴⁹

Az 1993. január 11-én létrejött *Barents Európai-Arktikus Régió (BEAR)* a vepszéken kívül a számiknak is önszerveződési lehetőséget nyújt. Amellett ugyanis, hogy a Norvégia, Svédország, Finnország és az Oroszországi Föderáció által a szervezeten belül létrehozott regionális tanácsnak a tagjai, a régió őshonos népek helyzetével foglalkozó munkabizottságába is küldhetnek egy-egy képviselőt a négy állam területéről.¹⁵⁰

¹⁴⁶ A lívekhez felhasznált egyéb irodalom: CSEPREGI, 2001, 193–194; BERECZKI, 2000c, 66–67; HEINAPUU, 2004. *III World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>

¹⁴⁷ <http://boreale.konto.itv.se/sarnieng.htm>

¹⁴⁸ CSEPREGI, 2007.

¹⁴⁹ CSEPREGI, 2001, 218–219; VIZI Balázs, *A lapp parlamentek a skandináv országokban*, Fundamentum, 2001/3; <http://boreale.konto.itv.se/sarnieng.htm>; A norvégiai Lapp Parlament honlapja: <http://www.samediggi.no>

¹⁵⁰ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2003, 13–17.

Norvégiában

1989 óta működik a 31 tagú lapp parlament, a *Same Tinget*, melynek első ülését a király nyitotta meg. Választó és választható minden 18 év fölötti norvég állampolgár, akinek anyanyelve, illetve akinek egyik szülőjének vagy nagyszülőjének anyanyelve a lapp, illetve akinek egyik szülője a lapp választói nyilvántartásban szerepel. A lappok kizárólagos joggal rendelkeznek a rénszarvastenyésztésre, haszonélvezetük örök időkre szól, a tevékenységet magát azonban csak 2000-en üzik. Az 1980-as lapp nyelvtörvény értelmében a hatóságokkal szemben joguk van anyanyelvüket használni. Norvégia elfogadta az 1989-es 169. számú ILO-egyezményt az őshonos és törzsi népek jogairól, így elfogadta, hogy a lappok társadalmi, kulturális, politikai és gazdasági fejlődésükről maguk dönthessenek, és hagyományos lakóhelyükön rendelkezzenek a természeti és erőforrásokkal. Parlamentjük önálló intézmény, a kormány a munkájába nem avatkozhat be. Minden olyan ügyben eljárhat, amely megítélése szerint különösen érinti a lapp lakosságot. Az állami szervek kötelesek véleményét kérni olyan kérdésekben, amelyek a lapp parlament hatáskörébe tartoznak. A lapp közigazgatás négy Lapp Tanácsból áll, melyek a kulturális ügyekkel, a lapp nyelvvvel, a lapp javakkal és a lapp műemlékekkel foglalkoznak.¹⁵¹

Svédországban

A svéd parlament 1977-ben ismerte el a lapp kisebbséget a svédországi lapp parlament honlapja szerint. A Lapp Parlament, a *Sameting* 1993-ban alakult meg, a második választás 1997-ben történt meg. 31 tagból áll, csak az elnök dolgozik teljes munkaidőben. A *Sameting* felelősséggel tartozik a svéd parlamentnek, illetve a kormánynak, tehát nem független. Hatásköre kizárólag kulturális és műemlékvédelemmel kapcsolatos kérdésekre terjed ki, javaslattevési jogosultsággal. A svéd közigazgatási rendszer része, költségvetési szerv. Az állami szerveknek nincs konzultációs kötelezettsége vele szemben, még lapp kulturális ügyekben sem. A kultúra állami támogatásával, iskolákkal, a lapp nyelvhasználattal, földekkel, vizekkel, a lappok életkörülményeivel foglalkozik. Minden 18 év feletti svéd állampolgár választhat és választható, amennyiben lappnak tekinti magát és anyanyelve, vagy valamelyik szülőjének, illetve nagyszülőjének anyanyelve lapp, vagy lapp volt, illetve egyik szülője szerepel a lapp választói nyilvántartásban. Svédország 1999 februárjában az ILO 169-es konvenciójának elfogadásával a lappot elismerte őshonos népként. A rénszarvastenyésztés örök haszonélvezeti joga kizárólag az övéké, bár ez a 43 lapp faluban lakó 17 000 emberből csak mintegy 2500 főt érint.¹⁵²

Finnországban

A lappok Finnország 4 járásában, *Enontekiöben*, *Inariban* *Utsjokiban* és *Sodankylän* élnek. A négy járás összefoglaló neve magyarul *Lapp Szülőföld*. 1992-ben Lapp Nyelvtörvény lépett hatályba, a lappok területére vonatkozólag. Az 1995-ös alkotmány és az ezt megerősítő 2000-es alkotmánymódosítás megadja nekik a jogot arra, hogy hivatalos ügyekben használják anyanyelvüket. A törvény szerint az tekinthető lappnak, aki saját magát annak tartja, első nyelve, vagy valamelyik szülőjének, vagy nagyszülőjének első nyelve a lapp, (illetve egyik

¹⁵¹ <http://boreale.konto.itv.se/sarnieng.htm>; VIZI, 2001.

¹⁵² Svédországi lapp parlament honlapja: <http://www.teng.samer.se>; VIZI, 2001.

szülő vagy nagyszülő lapp). Az 1995-ös alkotmány alapján született meg a Lapp Országgyűlésről szóló törvény, amelynek értelmében minden olyan ügyben hatóságilag ki kell kérni a véleményüket, amelyek őket, mint őshonos népet, érintik.

A Lapp Parlament, a *Samitinggi*, 1996 eleje¹⁵³ óta működik, utoljára 2007-ben volt választás, legközelebb 2011-ben lesz. Elődje 1973 és 1995 között *Lapp Küldöttség* néven működött. Ez a lappok legfontosabb közigazgatási szerve Finnországban. Nem állami szerv, nem része a közigazgatásnak, független, önálló közjogi testület, az Igazságügyi Minisztérium alá rendelve működik, főként kulturális kérdésekkel foglalkozik. A közösségi döntéshozatalban és a közigazgatásban van szerepe, konzultációs joggal rendelkezik. Hatásköre csak a lapp lakóterületre terjed ki, de Finnország minden lapp nemzetiségű, 18. életévét betöltött polgára választhat és szabadon választható, amennyiben finn állampolgár és a megelőző két évben állandó lakóhellyel rendelkező Finnországban. Választhat az, akinek első nyelve, illetve valamelyik szülőjének vagy nagyszülőjének első nyelve a lapp, illetve valamelyik szülője szerepelt a lapp parlament választói nyilvántartásában. A *Sámitinggi* képviselőtestülete 21 fős, a plénum négyszer-ötször ülésezik évente. A házelnök hivatali ideje négy év, két alelnök segíti a munkáját. A parlament saját tagjaiból végrehajtó szervet hoz létre két éves intervallummal. Négy bizottsága is működik 5-5 képviselővel, amelyek az egészségüggyel, a lapp nyelvvél, a kultúrával és az oktatással foglalkoznak.

A finnországi lappok sérelmesnek érzik, hogy a rénszarvastenyésztés nem kizárólag az ő joguk, hanem azoké az uniós állampolgároké is, akik állandó lakóhellyel rendelkeznek Finnországban, és hogy Finnország nem csatlakozott az 1989. évi 169. sz. ILO egyezményhez. Mindezt hátrányként érzékelik.¹⁵⁴ 2002-ben a finnországi számik vezetője elmondta, hogy a finn államtól vissza akarják kapni az őket illető földeket. A visszaszolgáltatásra azonban az állam nem hajlandó.¹⁵⁵

Finnországban a kilencből három számi nyelvjárás él: az *északi*, a *kolтта számi* és az *inari számi*. Ez utóbbiak kizárólag Inari községben élnek 350-en, a hagyományos nagycsordás réntartást nem üzik, jójukat sem énekelnek. Identitásuk kifejezésére az 1980-as évek végén kulturális társaságot hoztak létre, ez az *Inari Számi Nyelv Társasága (Anaráškielâ Servi)*. 1997-től inari számi nyelvű óvoda nyílt, 2000-től az iskola alsó osztályaiban több tárgyat is inari számi nyelven oktatnak. A finn kormány támogatásával (fészekprogram) lehetőség nyílik tehát arra, hogy a nyelv megőrzéséért tudatosan lépjenek fel.¹⁵⁶

Az Oroszországi Föderáció területén

Az 1989-es népszámlálás adatai szerint az Oroszországi Föderáció területén 1835 számi élt, a legtöbb, 1615-en, a Murmanszki területen, a Kola-félszigeten (a Murmanszki terület lakossága 1 millió 155 ezer), Szentpétervárott 26-an, az Arhangelszki területen 10-en és a Karjalai Köztársaságban szintén 10-en. 1989-ben csak 42,2%-uk beszélt a nyelvet. 2002-re megnőtt a számuk 11%-kal, ez kb. 2000 főt jelent.

1989 őszén Murmanszokban létrejött a *Kolai Számik Szövetsége*. Az ő munkájuknak köszönhető, hogy a Murmanszki terület alapszabályába belekerült a számi, mint északi őshonos nép. A *Szövetség* később tagja lett az 1956-ban két évente ülésezni kezdő Lapp

¹⁵³ FrankHorn: A kisebbségi jogok biztosítása Finnországban: <http://www.hunsor.se/dosszie/>

kisebbségijogokbiztfinnorszagban.pdf; a finnországi lapp parlament honlapja: <http://www.samediggi.fi>

¹⁵⁴ <http://www.samediggi.fi> (a finnországi lapp parlament honlapja); VIZI, 2001.

¹⁵⁵ FALK, 2002.

¹⁵⁶ CSEPREGI, 2007.

Tanácsnak (*Sámiráddi*, Norvégiában alakult), 1992 júniusában pedig a *Szövetség a Skandináv Számik Uniójának* (az unió 15. kongresszusán). Így mostanra a kolai lappok érdekérvényesítésére nemzetközi szinten is van lehetőség.¹⁵⁷

A néhány rénszarvascsordával is rendelkező *Kolai Lappok Újjászületéséért Alapítvány* érte el azt, hogy 1989-ben megindult a lovozerói internátusban az alapfokú lapp anyanyelvű oktatás. (Lovozero a Murmanszki terület központi számilakta városa.) Ennek előzménye, hogy 1933-ban létrehoztak egy latin betűs irodalmi nyelvet. Ekkor 17 iskolában folyt a lapp nyelvű irodalmi oktatás, amelyet 1937-ben megszüntettek. Murmanszkban az Orosz Tudományos Akadémiának lapp részlege működik, *Petrozavodszkban* pedig lapp kutatócsoport, és Szentpéterváron, a Herzen Egyetemen is foglalkoznak lappológiával, főként néprajzi kutatásokkal.¹⁵⁸ 1993-ban *Samnurus* néven alakult kolai számi ifjúsági egyesület.¹⁵⁹ A 2003-ban, Lovozeróban megnyitott kulturális centrumukon – ahonnan rádióadást is sugároznak – büszkén lobog az identitásukat kifejező számi zászló. 1998 óta időről időre tüntetéseket szerveznek természeti környezetük védelmében.¹⁶⁰

¹⁵⁷ *Finno-Ugric Bulletin*, Yoskar-Ola, 1999, 11-12.

¹⁵⁸ CSEPREGI, 2001, 212, 214–215; BEREZKI, 2000d, 75–76.

¹⁵⁹ A kolai számikhoz felhasznált egyéb irodalom: HEINAPUU, 2004., *III World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001]; <http://www.fennougria.ee/index.php?>

¹⁶⁰ Jorn MADSLIEN, *Russia's Sami fight for their lives*, 2006. december. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6171701.stm>).

A FINNUGOR VILÁKGONGRESSZUSOK TÖRTÉNETE

A Finnugor Népek Világkongresszusa (rövidebb nevén Finnugor Világkongresszus) mára kikerülhetetlen politikai tényezővé vált. Az eddig öt alkalommal megrendezésre került, a szakértők között esemény és mozgalom mivoltának kettősségében emlegetett összejövettel legnagyobb jelentősége a finnugorság önazonosságának megteremtése.

A kezdeményezés a mai Oroszországi Föderáció területéről indult ki. A gorbacsovi peresztrojka és glasznosztj enyhülést hozó időszaka az 1980-as évek végére megteremtette a nemzeti önszerveződés lehetőségét. Az itt élő finnugor népek kivétel nélkül erre az útra léptek, s amellett, hogy saját szervezeteket hoztak létre, egymással is összefogtak. Az események lebonyolításában a *marik* és az *udmurtok* jártak élen. 1989 májusában, Joskar-Olában, a Mari Köztársaság fővárosában tartották meg a finnugor írók első kongresszusát a Mari Írószövetség szervezésében, s ugyancsak ezen a helyszínen került sor ifjúsági kérdések megvitatására 1990 júliusában, aminek eredményeképpen megalakult a *Finnugor Népek Ifjúsági Szövetsége*¹⁶¹ (MAFUN). Az ifjúsági találkozót összekötötték az első *Nemzetközi Finnugor Folklorfesztivál* lebonyolításával. A *Finnugor Népek Kulturális Fejlesztési Alapítványának* alakuló ülése szintén Joskar-Olában zajlott 1990. október 6-án, ahol az Oroszországi Föderációban megtalálható öt finnugor köztársaságból és két autonóm körzetből egyaránt megjelentek küldöttek, sőt, az akkor még függetlenségének elnyerése előtt álló Észtországból is.¹⁶²

Ezek a találkozások nagyon hamar egymásba kapcsolódó hálózatrendszer alakítottak ki, az érzékelhető politikai enyhülés hatására felbolydult a finnugor világ. A kulturális kapcsolattereből induló, tudományos kérdéseket magába foglaló mozgalmak között megjelentek a gyakorlati problémákat is érintő szerveződések. Ilyennek tekinthető a *Fejlesztési Alapítvány*, amely Taagepera megállapítása szerint¹⁶³ előzményként szolgált a politikai kérdéseket is felvonultató *Finnugor Népek Szövetségének* és a *Finnugor Népek Első Világkongresszusának* egyaránt. Mindkettő az Udmurt Köztársaság fővárosához, Izsevszkhez kötheti 1992. májusi létrejöttét, ugyanis a három független államot csak külső támogatóként számon tartó *Finnugor Népek Szövetsége* itt tartotta alakuló ülését, az Észtországot, Finnországot és Magyarországot a tagjai között számláló *Finnugor Népek Első Világkongresszusa* pedig itt kapta meg a létrejöttéhez szükséges kezdő impulzusokat.

Az eddigiekből annyi megállapítható, hogy a Finnugor Világkongresszus 1990-es évek eleji létrejötte nem a levegőben lógó, előzmények nélküli történés, a körülmények feltartóztatathatatlanságán generáltak egy, a finnugorok összefogását eredményező szervezetet. A szervezet jelentősége abban keresendő, hogy a hirtelen kapott szabadság okozta kezdeti lelkesedés lanygulása után is életben maradt, ráadásul nem csak vegetáló szinten, hanem ahogy az 2010-ben, a 2008-as és a 2012-es Világkongresszus közötti félidőben elmondható, egy felfelé mutató pályára sikertörténeteként.

¹⁶¹ A MAFUN az uráli (finnugor és szamojéd) népek ifjúsági szervezeteinek tömörülése. Célja az uráli kultúrák és nyelvek védelme, közismertté tétele és a nyelvrokonságon alapuló ifjúsági kapcsolatok kiépítése, javítása és ápolása. Tagjai az Oroszországban élő uráli népek, Magyarország, Finnország és Észtország ifjúsági szervezetei. 1990 nyarán Joskar-Olában hozták létre, és ott is tartotta meg első kongresszusát, amelyet az alapító okirat szerint két vagy háromévente kell összehívni. Magyar alapszerve a *FIFUN* (*Fiatalok a Finnugor Népekért*). SÁNDORFI, 2005.

¹⁶² TAAGEPERA, 2000, 37–38.

¹⁶³ TAAGEPERA, 2000, 37–38.

A kezdetek¹⁶⁴

Az 1992. december 1–3. között Sziktivkarban, a *Komi Nép Újjászületésének Bizottsága* szervezésében, a Komi Köztársaság fővárosában megrendezett *Első Finnugor Világkongresszus* tehát az Oroszországi Föderáció területén élő finnugor népek mozgalmából alakult ki. A *Komi Nép Újjászületése Bizottság*, a *Maszorava – A Mordvin Nép Újjászületése Társaság*, az *Összudmurt Egyesület Végrehajtó Bizottsága* és a *Komi-permják Nyelv, Irodalom és Kultúra Barátainak Társasága* 1992 februárjának elején hozta létre a *Finnugor Népek Egyesületét*, az AFUN-t, amely még azon év május 15–16-án megszervezte az oroszországi finnugor népek első kongresszusát Izsevszkben. Az itt született határozatok egyike szól egy minden finnugort magában foglaló találkozó megszervezéséről, ami a fentebb említett sziktivkari eseménnyel meg is valósult.¹⁶⁵

Az *Első Finnugor Világkongresszuson* 14 nép csaknem 300 delegáltja vett részt,¹⁶⁶ immár a nyugati rokonok is képviseltették magukat. Megjelentek állami vezetők, parlamenti küldöttek, prominens közéleti személyiségek, újságírók és ösztöndíjasok is. A szövetségi és a helyi, orosz többségű kormányzattól is érkezett anyagi támogatás. Ekkor fogadták el a Világkongresszus alapnyilatkozatát és alapszabályát, megteremtették az intézményi létezés feltételeit, melynek legfontosabb tényezője a *Konzultatív Bizottság* megalapítása volt. Hagyományt teremtve központi témát jelöltek meg vezérfonalként, ami ez esetben *A finnugor világ: valóság és lehetőség* mottóban nyilvánult meg. A zárónyilatkozat szerint a Világkongresszus alapvető célja, hogy az önálló államisággal nem rendelkező finnugor népek képviselthessék magukat nemzetközi fórumokon. És jóllehet kikötötték, hogy a következő ülést 1996-ban tartják Budapesten, a lelkes szervezőmunkának még senki sem láthatta a következményeit.

Két általános jellegű nyilatkozat született ekkor. Az egyik a *Felhívás az Oroszországi Föderáció és a hozzátartozó finnugor köztársaságok parlamentjeihez és kormányaihoz*,¹⁶⁷ melyben a delegáltak azt kéri a felhívás címzettjeitől, hogy adjanak lehetőséget a finnugor népek önrendelkezési jogának érvényesítéséhez, teremtsék meg ennek jogi és szervezeti feltételeit. A másik a *Nyilatkozat a világ finnugor népeinek együttműködéséről, ennek alapelveiről, céljairól és feladatairól*,¹⁶⁸ amely a Kongresszus elvi alapjait fekteti le. E szerint a Finnugor Világkongresszus független a kormányoktól és a politikai pártoktól, célul tűzi ki a nem-kormányzati (NGO) státus elérését az ENSZ-ben. A Kongresszus az egymással egyenjogú finnugor népek önkéntes, az egész világközösség számára nyitott egyesülése, melynek fő vezérfonalát az *Egyetemes emberjogi nyilatkozat*, az új *Európa Párizsi Chartája* és a *Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek (ILO-nak)* őshonos népeket és nemzeti kisebbségeket érintő, 169. konvenciója adja meg. Együttműködési szándékot fejez ki a jog, a gazdaság, az ökológia, a szociális kérdések, az információ, az oktatás, a tudomány és a kultúra terén, mindezt úgy, hogy figyelembe veszi az alkotmányos berendezkedések különbözőségeit, s ezáltal az együttműködéshez rendelkezésre álló eszközök változatosságát. A Finnugor Világkongresszus az egyetlen olyan nemzetközi fórum, ahol a finnugor népek jogilag egyenlőnek számítanak.¹⁶⁹ Ezt az intézményi mechanizmus teszi lehetővé, amely megfelel egy parlamentáris demokrácia alapvető konstrukciójának. E szerint a Finnugor

¹⁶⁴ CSÚCS–FALK, 2004

¹⁶⁵ SZIJ, 2000b, 368–370.

¹⁶⁶ A Komi Köztársaság hivatalos honlapja: <http://www.rkomi.ru/en>

¹⁶⁷ NANOVSZKY, 1996, 139–141.

¹⁶⁸ NANOVSZKY, 1996, 143.

¹⁶⁹ SZIJ, 2007.

Világkongresszus (továbbiakban Kongresszus) a finnugor népek politikai szerve, amelyet nem ritkábban mint négyévente össze kell hívni. (Érdeemes felfigyelni erre a passzusra, mivel ezek szerint a négyévenkénti megvalósulás a minimumkövetelménynek ad helyet, illetve a szokásjog betonozta be.) A Konzultatív Bizottság (a továbbiakban Bizottság) a Finnugor Világkongresszus koordináló szerve, amely a nemzetközi jogi normáknak és az ENSZ elveinek megfelelően működik. Tehát a Világkongresszus felel meg a parlamentnek, a Bizottság pedig, amely folyamatosan működik a Kongresszus ülései közötti szünetekben is, a végrehajtó hatalomnak, a kormánynak. A Konzultatív Bizottságnak titkársága van, ennek központja Helsinki. A titkárság koordinátora finn.¹⁷⁰

Mindkét szervben megvalósul a népek képviselőitének egyenrangúsága, csak más módon, illetve főszabályként a konszenzuson, egyetértésen alapuló döntést alkalmazzák mindkét fórumon. A Kongresszusban a népek nagyságától függ a küldöttek száma (100 ezer fő fölött 20, 100 ezer fő alatt 10 küldött, nagyon kis létszámú népek esetén 3 delegált¹⁷¹), de mindegyik népnek csak egy szavazata van. A küldöttek kiválasztása a nemzeti kongresszusok, ezek hiányában a nemzeti szervezetek feladata, a Kongresszus ebbe nem szól bele. Észtország esetében a *Finnugor Alapítvány*, Finnország esetében a *Finn-Orosz Társaság* és a *Castrén Társaság*, Magyarország esetében pedig a *Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezete* dönt.¹⁷² A Bizottságban minden népnek azonos létszámú képviselője van, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy egy népnek két küldöttje lehet, de csak egy szavazata. A Bizottság a szabályzat szerint szükség esetén ülésezik, de évente legalább egyszer. A gyakorlati megvalósulást tekintve évente kétszer ül össze, mindig a Bizottság elnökének kezdeményezésére. A szabályzatnak eleget téve tehát, de a szokás hatalmánál fogva, a Kongresszus négyévente egyszer, minden olimpiai évben, a Bizottság pedig évente kétszer ülésezik. Rendkívüli Kongresszust a Bizottság hívhat össze. Mindkét fórumon csak a szervezeti kérdésekben döntenek egyszerű többségi, nyílt szavazással, a határozatokról konszenzussal foglalnak állást. A Bizottság rendkívül élénk munkát folytat, éves tevékenységéről kétnyelvű – orosz és angol – kiadvány (*Finno-Ugrian Bulletin*) ad számot. Mindkét szervezet határozatai ajánlás jellegűek. A Kongresszus esetén ez azzal egészül ki, hogy a határozatok ajánlás jellege csak a finnugor népekre vonatkozik, alkalmi bizottságaira nézve ezek kötelező erővel bírnak.

A Kongresszus plenáris és szekcióüléseken dolgozik. Minden esetben plenáris üléssel kezdődik és zárul a munka, ami közrefogja a szekcióüléseket. A Kongresszus határozatokat, nyilatkozatokat és állásfoglalásokat hoz, melyek alapján különböző feladatokkal bízta meg a Bizottságot az elkövetkező négy évre. A Bizottság igyekszik azokat teljesíteni, amellett, hogy a finnugor népek közötti kapcsolatokat irányítja.

A nyitó plenáris ülésen a Bizottság elnöke beszámol az elmúlt négy év munkájáról, és a szabályzat szerint itt kapnak szót az egyes népek képviselői is, ami a hagyomány értelmében a protokolláris ünnepi köszöntőbeszédet is magában foglalja Észtország, Finnország, Magyarország és az Oroszországi Föderáció részéről. A szekciókban előkészítő munka zajlik, mely a Bizottság két Kongresszus közötti feladataira vonatkozó ajánlások kidolgozását

¹⁷⁰ A Kongresszus és a Konzultatív Bizottság szabályzatának forrása: SZÍJ, 1999, 195–196; 198; SZÍJ, 2000b, 383–385.

¹⁷¹ CSÚCS–FALK, 2004; SZÍJ, 1996.

¹⁷² Az már más kérdés, hogy milyen kritériumok alapján kerül megállapításra egy elkülönült nép vagy népcsoport mivolta. Mostanra állandósult az a tendencia, hogy a tveri karélok külön képviseltetik magukat a Karél Köztársaságbeli karéloktól, de közösen rendelkeznek egy szavazattal, míg az inkeri finneknek szavazata is külön áll rendelkezésükre. A szetuk az észt küldöttséghez tartozónak nyilvánították magukat. Az 1996-os budapesti Kongresszuson arról is határoztak, hogy a magyarok is egy szavazattal rendelkeznek, hiszen egy etnikumhoz tartoznak, s nem tesznek különbséget a magyarországi és a határon túl élő lakosság között.

jelenti. A szekciókban dolgozók számát és a vizsgálandó kérdések tárgyát a Bizottság javasolja, valamint az elnököt, a két alelnököt és a titkárt is a Bizottság ajánlására választják a szekciótagok. A szekciók nagyjából állandó tematikájúak: politika és jog; gazdaság és ökológia; kultúra, oktatás és tudomány; média és információ; demográfia és egészségügy szerint különülnek el. Meghívás alapján szakértők, megfigyelők és vendégek is jelen lehetnek az üléseiken. A lényeges dokumentumok (többek között kérések, nyilatkozatok, a Bizottság jövőbeli munkájára vonatkozó szekcióajánlások) elfogadására a záró plenáris ülésen kerül sor, melyek közül az ún. *záródokumentum* a legfontosabb. Ebben történik meg a Kongresszus leglényegesebb határozatainak, ajánlásainak összefoglalása. A dokumentumokat a Kongresszus munkáját segítő *szerkesztőbizottság* készíti elő, amely a delegációk egy-egy tagját tömörítő, a konszenzus elvét szem előtt tartó csoportosulás. A dokumentumokat módosítani vagy visszavonni csak a Kongresszusnak van jogköre.¹⁷³ A szerkesztőbizottság összetételére a Bizottság tesz javaslatot, azt a nyitó plenáris ülés hagyja jóvá. A küldöttek mindaddig előállhatnak a szerkesztőbizottságnak szóló javaslattal, amíg az be nem fejezi munkáját.

A Bizottság a határozatok megvitatása és a határozathozatal során a demokrácia és nyilvánosság alapelveit tartja szem előtt; képviseltetheti magát benne minden nép, amelyik elfogadja a Nyilatkozatban leszögeezett célokat és feladatokat. Arról azonban, hogy részt akarnak-e venni a Bizottság munkájában, a népek maguk döntenek. A Bizottság létrehozhat szakértői bizottságokat, amelyek összetételére a népek képviselői tehetnek javaslatot. A Bizottság székhelye Helsinkiben, amely a Bizottság üléseit előkészítő titkárság központját is jelenti. A Bizottság azonban az összfinnugorság lakóhelyét lefedve minden alkalommal máshol ülészik.¹⁷⁴ Létrehozhat alapítványt, jogi személynek minősül, amely rendelkezik bankszámlával, szögletes pecséttel és logóval. Lehet saját sajtóorgánuma, kereskedelmi, kiadói és más tevékenységekkel foglalkozhat, vállalatokat alapíthat. A végrehajtás és a rendelkezés munkáját az elnök és három koordinátor végzi, akik Észtország, Finnország, Magyarország és az Oroszországi Föderáció képviselőiben jelentenek egy-egy személyt. Ők négyen a Kongresszus szekcióinak levezetésében is közreműködnek. Az elnök 1992 óta, a megalapítástól kezdve, a komi nemzetiségű *Valerij Markov*. A bizottsági üléseken részt vehetnek állami intézmények és társadalmi szervezetek képviselői és szakértői, munkanyelve az angol és az orosz. Alapszabályát a Kongresszus fogadja el, és csak a Kongresszusnak van joga változtatni rajta, illetve abban az esetben magának a Bizottságnak is, ha azt a Kongresszus utólagosan jóváhagyja. A II. Világkongresszuson megállapított szabályzat szerint a Bizottság tagjai választják meg a Bizottság elnökét. Az üléseiről szóló tájékoztatás a titkárság feladata. A Bizottság három auditort választ ellenőrzésre, akik nem tagjai.

A II. Világkongresszuson elfogadott működési szabályzat (*regláment*)¹⁷⁵ az alábbi kiegészítéseket tartalmazza: a Kongresszus akkor határozatképes, ha a Bizottságban képviselt népek $\frac{3}{4}$ -ének küldöttsége jelen van. A plenáris ülést a szervező ország képviselője nyitja meg (a Bizottság által kijelölt elnökség vezeti), a népek küldöttségeinek öt perc áll rendelkezésükre, hogy a képviselt nép aktuális helyzetéről beszámoljanak. A plenáris ülésen továbbá megfigyelők is hozzászólhatnak a kérdésekhez, a következő Kongresszus helyszíne is itt dől el. A záró plenáris ülés fogadja el a dokumentumszövegező bizottság által javasolt

¹⁷³ A Világkongresszus működési elvének adatai a *Regulations of the World Congress of Finno-Ugric Peoples* alapján is készült, in: *Finno-Ugric Bulletin*, Yoskar-Ola 1999, 32–33.

¹⁷⁴ *Report on the Activities of the Consultative Committee of Finno-Ugric Peoples in 2000-2004*, in 4th World Congress of the Finno-Ugric Peoples, Tallinn, Estonia, August 15-19, 2004, Speeches and Documents, MTÜ Fenno-Ugria Asutus, 36–41.

¹⁷⁵ Szij, 2000b, 388–390.

határozattervezeteket, beleértve a záródokumentumot is. A küldöttek és a Kongresszus vendégei az elnöktől, a küldöttek és a vendégek a Kongresszus elnökségétől vagy a szekcióvezetőktől a titkárság közvetítésével, írásban kérhetnek szót.

A deklarációk általában önmagukban nem tekinthetők másnak, mint üres frázisoknak, azonban itt nem erről van szó. A Konzultatív Bizottság ugyanis ténylegesen megkezdte működését, és gondozása alatt rendkívüli gyorsasággal előremutató lépések történtek az Oroszországi Föderáció, Észtország, Finnország és Magyarország vonatkozásában egyaránt. Az orosz kormány még 1992-ben elfogadott egy *Iránymutatás egy szövetségi szintű program előkészítéséről az oroszországi finnugor népek fejlesztésére vonatkozó állami támogatások kapcsán* című programot, és létrehozott egy, a fejlődésért felelős munkacsoportot a szövetségi kormányban. Ezenkívül törvényerőre emelt egy, a kislélekszámú őshonos népekről szóló programot is, 1996-ban pedig törvényt léptetett életbe a nemzeti-kulturális autonómiákról. Közreműködésével kormányprogramok indultak 1996–2000 között Mordóviában, Mari Elben, a Komi Köztársaságban és a Komi-permják Autonóm Körzetben.¹⁷⁶

1993. május 17-én Hanasaari szigetén Finnország, Észtország és Magyarország kulturális és oktatásügyi miniszterei találkozót tartottak. Az elfogadott dokumentum 5. pontja az oroszországi uráli népeket érintő együttműködésről szólt, végrehajtására azonban nem került sor.¹⁷⁷

Észtország és Finnország is elfogadta és elkezdte megvalósítani a Rokon Népek Programját, Magyarország pedig anyagilag járult hozzá a *Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezetének* működéséhez. Az Oroszországi Föderáció területén megtalálható finnugor szubjektumok állami vezetői és a finnugor nemzeti szervezetek párbeszédet kezdtek egymással, kulturális találkozások sorozata zajlott, nyelvtörvények születtek. A Konzultatív Bizottság kapcsolatot épített ki az *Európai Unióval*, az *Európa Tanáccsal*, az *Interparlamentáris Unióval (IPU)* is, 1993-tól részt vett az ENSZ munkacsoportjának ülésein, mely az őshonos népek jogainak deklarációján dolgozott. A munkacsoport felállításáról a *Gazdasági és Szociális Tanács döntött*. Hivatalos tagja továbbá az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által létrehozott nyitott munkacsoportnak is, mely a deklaráció vázlatának módosítását végzi.¹⁷⁸

A megerősítést adó folytatás

A Második Finnugor Világkongresszus 1996. augusztus 16–21. között Budapesten került megrendezésre,¹⁷⁹ 500 résztvevővel (ebből kb. 300 a finnugor), akik 20 nép vagy etnikai csoport képviselőjében jelentek meg. A Finnugor Világkongresszus tagjai közé fogadta a szamojéd népeket is. A magyarok, finnekek, észtek, karélok, marik, erzák, moksák, komik, komi-permjákok és udmurtok 20–20 képviselővel, a vepszék, inkeri finnekek, tveri karjalaiak, lappok, manysik, hantik, nyenyecek 10–10 képviselővel, a lívek és a szölkupok 3–3 képviselővel vettek részt az eseményen. Rajtuk kívül huszadik népként a baskírok is küldtek delegációt, akik megjelenésüket azzal igazolták, hogy köztársaságukban nagy létszámú finnugorság él (főként marik), és egyébként ők vérrokonokuknak érzik a magyarokat. A Kongresszuson részt vettek még a szetuk, az észtek nyelvjárási csoportjaként, és több határon túli magyar szervezet is képviseltette magát. A Kongresszusok során általában mindig több

¹⁷⁶ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2003, 5–12.

¹⁷⁷ *Észt támogatás a rokon népeknek*, Finnugor Világ, 2000. július, 10–14.

¹⁷⁸ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2003, 5–12.

¹⁷⁹ Szij, 1999.

felszólaló is visszautal az 1992-es sziktivkari eseményre, mint a finnugorság életének a jövőbeni fennmaradás szempontjából döntő fejezetére. A második Világkongresszuson pedig többen azt hangsúlyozták, hogy ennek az eseménynek a sikeres lebonyolítása bizonyíthatja a mozgalom életképességét. Hat szekcióban folyt a munka: a politikaiban, a gazdaságiban, a kulturálisban, a média-informatikaiban, az egészségügyi-demográfiaiban és az ifjúságiban. A média-informatikai szekció állandó szakmai bizottságot hozott létre, a *Média és Informatika Bizottságot*, amely a Kongresszus másik egyfolytában működő fóruma lett a Konzultatív Bizottság mellett.¹⁸⁰

Az esemény szervezője az ebből az alkalomból létrehozott társadalmi szervezet, a máig fontos szerepet betöltő *Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete*. Magyarország szempontjából a rendezés elvállalása amiatt is szerencsésnek bizonyult, mert ekkor ünnepelte államisága megalakulásának 1100. évfordulóját. A Kongresszus védnöke *Göncz Árpád* köztársasági elnök volt.

A Kongresszusok történetében a nyitó ülésen a későbbiek során hagyománnyá alakuló esemény zajlott, a három, önálló finnugor állam, Észtország, Finnország és Magyarország, valamint a területén több önálló finnugor szubjektumot is számláló Oroszországi Föderáció köszöntő beszéde. Ekkor, 1996-ban, a finnek nevében *Kerttu Törnqvist*nek, az észtek nevében *Arvo Valton*nak észt írónak, az oroszok részéről pedig *Hadzsbikar Hakjasovics Bokov*, nemzetiségi miniszterhelyettesnek jutott ez a megtisztelő feladat. A legmagasabb szintű vezetők ekkor még nem jelentek meg személyesen. A rendezvény presztízsének emelkedését mutatja, hogy 2000-ben Helsinkiben és 2004-ben Tallinnban az észt, a finn és a magyar köztársasági elnök is látogatást tesz a rendezvényen, 2008-ban pedig Hanti-Manszijszkban maga az Oroszországi Föderáció elnöke, *Medvegyev* is követte a példájukat.

A Világkongresszus után a Bizottság folytatta szerteágazó tevékenységét, finnugor találkozók, fesztiválok, versenyeket szervezett, részt vett az őshonos népek jogait védő nemzetközi szervezetek munkájában, és megpróbálta elérni, hogy a kisebbségi népeket védő nemzetközi konvenciók és szerződések elfogadásra kerüljenek azon országokban, ahol finnugor népek élnek. Ez utóbbi kérdésben az *Európai Parlament* is segítségére volt, amely 1998-ban és 2002-ben is tartott ennek jegyében találkozók. Az észt, a finn, a magyar és az orosz állam is támogatta a Bizottság működését, amely a kulturális események szervezésén kívül folyamatos kapcsolatot tartott fenn az Oroszországi Föderáció nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó minisztériumával, és hathatós szerepet játszott abban, hogy az Oroszországi Föderációban létrejött a *Finnugor Népek Tanácsa*. A Bizottság ülésein a *MAFUN* megfigyelő státusban volt jelen.¹⁸¹

1998-ban az *Európa Tanács* parlamenti közgyűlése felvette az Oroszországi Föderáció területén található uráli népeket a veszélyeztetett népek közé, amelyek közül kiemelten fenyegetettnek tekintette a mordvinokat, az udmurtokat, a marikat és a komikat. 2000-ben az elmúlt 20 év fejleményeként, az *ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa* létrehozott egy, az őshonos népekkel foglalkozó, folyamatosan működő fórumot. Ez utóbbi szervezet riport formájában tesz javaslatokat a Tanácsnak. 16 tagja van, amiből 8-at az őshonos népek, 8-at

¹⁸⁰ A bizottság feladataként tüzte ki a finnugor írott sajtó munkatársainak továbbképzését, egy finnugor audiovizuális filmarchívum létrehozását, finnugor népekről folyóiratok, könyvek, kiadványok, információs gyűjtemények kiadását, interneten információs adatbank létrehozását, a TV, a rádió, az írott sajtó szakembereinek szemináriumok rendezését, finnugor újságíróknak díj alapítását. Kezdeményezte a *Nemzetközi Finnugor Médiaalapítvány* létrehozását is.

¹⁸¹ *Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2003, 5–12.

pedig a kormányok jelölnek. Az ENSZ-en belül a legmagasabb szinten működik, évente tart találkozókat.¹⁸²

2000. augusztus 9-én Tartuban Észtország, Magyarország és Finnország aláírt egy jegyzőkönyvet, amely együttműködésük irányát jelöli ki.

III. Finnugor Világkongresszus¹⁸³

A III. Finnugor Világkongresszus 2000. december 11–13-a között Helsinkiben, Finnország fővárosában ült össze a *Finn-Orosz Társaság* és az *M. A. Castrén Társaság* szervezésében. *Tarja Halonen* finn államfő mellett jelen volt *Lennart Mari* észt és *Mádl Ferenc* magyar köztársasági elnök is. Az Oroszországi Föderáció részéről a nemzetiségi- és migrációs politikáért felelős minisztérium küldöttje jelent meg, ő adta át Putyin elnök üdvözlését. A Kongresszus tematikája a *Finnugor Világ a harmadik évezredben – előremutató kilátások* kérdéskör mentén összpontosult. A Kongresszuson 21 nép delegációja képviseltette magát: az észtek, a szetuk (külön delegációval érkeztek, de az észtekkel egy szavazaton osztoztak), a finnek, a magyarok, az erzák és a moksák (tehát a mordvinok), a marik, az udmurtok, a komik, a komi-permjákok, a karjalaiak, a tveri karjalaiak, a hantik és a manysik, az inkeri finnek, a vepszék, az izsórok, a lívek, a lappok, a nyenyecék és az enyecék (a két utóbbi szamojéd nép). A Kongresszusok történetében először jöttek el a kvének (egy norvégiai finn csoport), megfigyelői státusban, hogy beszámoljanak helyzetükről. Ez alkalommal csak négy szekciót hoztak létre: a politikait, a kulturális és oktatásit, a környezetvédelmi és egészségügyit, valamint a tömegmédia és információ köré csoportosulót.

A záródokumentumban jóváhagyták, hogy a Rokon Népek Napja minden év október harmadik szombatján legyen megtartva, sürgették, hogy az *ILO 169. konvencióját az őshonos népekről*, a *Keretegyzményt az etnikai kisebbségek jogainak védelmében* (1992) és az *Európa Tanács regionális és kisebbségi nyelveiről szóló európai chartáját* (1992) fogadja el minden olyan állam, ahol finnugorok élnek. Megállapodtak abban, hogy 2004-ben a Világkongresszus helyszíne Tallinn lesz, a Titkárság székhelye pedig Helsinkiben maradt. A Bizottság *Valerij Markovot* választotta újra elnökének.

A Kongresszusok történetében újdonságszámba ment, hogy részt vettek rajta az *UNESCO*, az *Európa Tanács* és az *Európai Unió* küldöttjei is. Tallinnban a Világkongresszussal egyszerre került megrendezésre a MAFUN kongresszusa december 9–13-a között, amelynek résztvevői a Világkongresszus záró ülésén beszámoltak tevékenységükről. Többször említették a Kongresszus(ok) során, hogy 1995–2004-ig tart az ENSZ őshonos népek évtizede (ennek keretében készült az ENSZ őshonos népekről szóló deklarációja).

IV. Finnugor Világkongresszus¹⁸⁴

2004. augusztus 15–19. között Tallinn, Észtország fővárosa adott otthont a soron következő Finnugor Világkongresszusnak. A szervezési feladatokat a *Fenno-Ugria Alapítvány* látta el, a fővédnök *Arnold Rüütel* észt köztársasági elnök volt. 27 nép képviseltette magát: az észtek, a szetuk, a vótok (csak megfigyelői státusban), a lívek, a finnek, a kvének (már teljes jogú

¹⁸² <http://www.fennougria.ee/index.php?>

¹⁸³ CSÚCS–FALK, 2004; <http://www.fennougria.ee/index.php?>

¹⁸⁴ CSÚCS–FALK, 2004; FALK, 2002; a Komi Köztársaság hivatalos honlapja honlap (<http://www.rkomi.ru/en>); <http://www.fennougria.ee/index.php?>

tagként), a meák (svédországi finn csoport), az inkeri finnek, az izsórok, a karélok, a tveri karélok, a vepszék, a lappok, az erza-mordvinok, a moksa-mordvinok, a marik, az udmurtok, a beszermánok (az udmurtokon belül elkülönülő csoport), a komi-zürjének, a komi-permjákok, a hantik, a manysik, a magyarok, a nyenyecék, a nganaszanok, a szölkupok és az enyecék (az utóbbi négy nép szamojéd). A Kongresszus mottója a *Fiatalság – A mi jövőnk* volt.

Öt szekcióban tematizálták a megbeszélnivalót (szociálpolitikai; nyelvi és oktatási; kulturális; egészségügyi, demográfiai és ökológiai; média-informatikai). Gazdasági szekciót is terveztek, de helyette inkább gazdasági fórumban egyeztek meg, amelyet Tallinnban, a Kongresszus időtartama alatt valósítottak meg az érintett államok ipari és kereskedelmi szervezetei. Ismételten érkeztek nemzetközi képviselők is a következő szervezetek nevében: UNESCO, ECOSOC, ENSZ őshonos népek képviselője és emberi jogi bizottsága, Európa Tanács, Északi Államok Minisztertanácsa, Európai Nemzetek Föderális Uniója (FUEN; az őshonos népek és az európai kisebbségek legnagyobb szervezete), és már csak a Kongresszus vezértémája miatt sem maradhatott el a MAFUN sem. A Kongresszus történetében először a plenáris ülésen mindenki felszólalhatott saját nyelvén is.¹⁸⁵

2004. augusztus 18-án a *Riigikogub*ban (az észti parlamentben) az észti, a finn, a magyar, az orosz és az Európai Parlamentnek a Kongresszusra érkező képviselői nyilatkozatot adtak ki. Ezek szerint lényeges, hogy a finnugor érdekeket parlamentáris keretek között is védjék. Felmerült egy, a Világkongresszussal párhuzamosan működő társszervezet lehetősége is. Addig is az *Interparlamentáris Unió*, az *Európa Tanács Parlamenti Ülései*, a *Biztonsági és Együttműködési Tanács*, illetve az *Európai Parlament* keretén belül kívánnak együttműködni nemzetközi szinten. Örömmel vették tudomásul, hogy Finnország után immár Észtország és Magyarország is az *Európai Unió* tagjává vált. (Az ebben rejlő lehetőségek felemlítése többször is előfordult a Kongresszus felszólalásaiban. Az Európai Parlamentnek finn-észti-magyar munkacsoportja van.)¹⁸⁶

A Kongresszus záródokumentumában ismételten kérte, hogy az ILO 169-es konvencióját a területén finnugor lakosságot tudó államok írják alá, felszólította az Oroszországi Föderációt, hogy állítsa vissza a Nemzetiségügyi Minisztériumot, és írja alá a *Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját*, valamint bejelentette, hogy a *Végrehajtó Bizottság* részt kíván venni az *Európai Parlament* munkájában.

Az *Európa Tanács* 1998 után 2006-ban újabb ajánlást fogadott el az Oroszországi Föderáció finnugorjainak helyzetéről, melyben megállapította, hogy a törvényi biztosítékok ellenére romlott a jogi állapot. 2007. szeptember 13-án az ENSZ elfogadta az *Őshonos népek jogainak deklarációját*, ami a finnugor népek számára különösen jelentős esemény, hiszen a Végrehajtó Bizottság tevékenyen részt vett a létrehozás munkájában. (1993-tól tagja volt az ENSZ az őshonos népeknek a deklaráció megfogalmazásával megbízott genfi munkacsoportjának, valamint a tervezett nyilatkozat megújításának munkacsoportjában is tevékeny együttműködést vállalt 1996-tól 2006-ig.)

¹⁸⁵ Puszta János elhangzó beszédében összefoglalta a finnugor népek helyzetét, az Oroszországi Föderáció területén élők problémáit három kérdéskör köré csoportosította. Egyrészt ide sorolta az asszimilációs törekvéseket, másrészt a lakosság demográfiai és egészségügyi nehézségeit, végül pedig a finnugor nyelvek térnyerésének csökkenését. A jövő reményességét a fiatal nemzeti értelmiségi réteg kialakulásában látta. (Forrás: 4th World Congress of the Finno-Ugric Peoples. Tallinn, Estonia, August 15–19, 2004. *Speeches and Documents*, kiad. Andres HEINAPUU, MTÜ Fenno-Ugria Asutus, 2004, 45–61.

¹⁸⁶ SZENT-IVÁNYI, 2005.

V. Finnugor Világkongresszus¹⁸⁷

Az V. Finnugor Világkongresszus 2008-ban, június 28. és 30. között ülésezett *Hanti-Manszijszkban*, a Hanti–manysi Autonóm Körzet–Jugra fővárosában.¹⁸⁸ Fő témának ezúttal az *Identitás és a változó világ*-ot jelölték meg. A finn *Tarja Halonen*, az észti *Toomas Hendrik Ilves* és a magyar *Sólyom László* köztársasági elnök mellett először a kongresszusok történetében az Oroszországi Föderáció elnöke is képviseltette magát, *Medvegyev* személyében. A 24 uráli nép delegációja kb. 300 főtt tett ki, de vendégekkel együtt 700-ra becsülhető a résztvevők száma. Ezúttal öt szekció ülésezett, az etnopolitikai és jogi; a kulturális; a nyelvi és oktatási; a tömegtájékoztató; és az egészségügyi-demográfiai-ökonómiai. Gazdasági szekció ismételen nem alakult. A nemzetközi szervezetek közül képviseltette magát többek között az *ENSZ*, az *Európai Bizottság* és a *Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO)*.

Az eddigiektől eltérően a Kongresszus lefolyását néhány kellemetlen konfliktus árnyékolta be. Elsőként az erzák panaszolták el a Kongresszusnak sérelmeiket nyílt levélben, miszerint nem az ő általuk és nem a moksa érdekszervezetek által kiválasztott aktivistákat delegálták a négyévente ismétlődő eseményre, hanem olyanokat, akik a helyi orosz érdekeket szolgálják.¹⁸⁹ Másodszor konfliktus támadt az észti elnök és *Koszacsov* orosz föderációs Duma-képviselő között. *Koszacsov* ugyanis az észti elnök nemzeti megújulásra biztató beszédét szeparatista felhívásként értékelte, durva támadására pedig *Ilves* és küldöttsége elhagyta a plenáris ülést. Ugyanakkor *Medvegyev* azt javasolta, hogy a Konzultatív Bizottság székhelye ezentúl az Oroszországi Föderáció valamelyik finnugor köztársaságában legyen. Ez ellen az észtek és a magyarok a szervezetből való kilépéssel fenyegetőzve tiltakoztak. Az ügy végül szavazásra került, ahol 14:9 arányban döntöttek arról, hogy a székhely továbbra is Helsinkiben maradjon, a Bizottság elnöke pedig továbbra is Markov legyen.¹⁹⁰

A Kongresszus mindazonáltal rendben lefolyt, a záródokumentumban kikötötték, hogy a következő rendezvényre 2012-ben Magyarországon kerül sor. Több éves munka eredményeként könyvelték el a 2007-es ENSZ-deklarációt az őshonos népekről és az Európai Unió központi költségvetésének 2,5 millió eurós támogatását a finnugor kisebbségek számára.¹⁹¹

¹⁸⁷ <http://www.fennougria.ee/index.php?>

¹⁸⁸ NANOVSZKY, 2008.

¹⁸⁹ <http://mariuver.info/eng/news/soc/2008/06/02.html>

¹⁹⁰ CSÚCS, 2008.

¹⁹¹ *Sólyom László köztársasági elnök beszéde a Finnugor Népek V. Világkongresszusán*. 2008. június 28. (http://www.hungary.mid.ru/hu/otn_04_hu.html).

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány a jelenleg élő 16 finnugor nép politikai helyzetét követte nyomon, precizításra törekedve. Közülük az önálló államot alkotó három népről (magyar, finn, észt) csak alapadatokat közölt, valamint olyan jellegű információkat amelyek kapcsolatba hozhatók a nyelvükért, kultúrájuk megőrzéséért küzdő kisebb nyelvrokonaiknak adott segítségnyújtásukkal.

Az Oroszországi Föderáció területén, a róluk elnevezett köztársaságokban élő titulatív finnugor népek éltek azzal az Oroszországi Föderáció alkotmányában biztosított jogokkal, hogy saját nyelvüket a köztársaság hivatalos nyelvvé emeljék. Így a mordvin, a mari, a komi és az udmurt ma államnyelvnek minősülnek. Két köztársaságban, ahol két egyenrangú nyelvjárás is él, mind a kettőt, a mordvinoknál az erzát és a moksát, a mariknál a hegyi és a mezei mari nyelvjárást (vagy nyelvet) is ebben a kitüntetésben részesítették. Az ötödik finnugor köztársaságban, a karélokéban ez azért nem sikerülhetett, mert a 2004-es helyi nyelvtörvény ugyan a karélt államnyelvnek titulálta, de az Oroszországi Föderáció területén csak olyan nyelv funkcionálhat államnyelvként, amelynek írásmódja cirill betűs.

Ennek ellenére a többi köztársaságban sem olyan tökéletes a helyzet. A finnugor nyelvek ugyanis nyelvújításra szorulnak, a közélet színterein hiányos a terminológiájuk. Ezen felül – úgy tűnik – a Mordvin és a Mari Köztársaságban helyi orosz asszimilációs törekvések is akadályozzák a nyelv és a kultúra megőrzését, amit még az is tetézt, hogy az erzák és a moksák ahelyett, hogy összefognának, külön népek kezdik tekinteni magukat.

Mindezek a népek úgy védik kultúrájukat, hogy kongresszusokat hoznak létre, amelyek az illető nép egészét összefogják a köztársaság határain belül és kívül. Ezekre a kongresszusokra azért van szüksége a karéloknek, a mordvinoknak, a mariknak, a komiknak és az udmurtoknak, mert egyrészt kisebbségben vannak a róluk elnevezett szubjektumokban, másrészt mert népük egy része szubjektumaik határain kívül él.

Lényegében ugyanezt teszi a Számi Kongresszus is a négy országban élő lapp néppel, amelynek a Számi Kongresszus mellett államként léteznek különböző szintű érdekvédelmi társaságai is. A Norvég Lapp Parlamentnek van a legnagyobb hatásköre, a finnországi Parlament független, a svédországi a közigazgatási rendszer része, felelősséggel tartozik a svéd parlamentnek és kormánynak. Az Oroszországi Föderáció területén élő lappok érdekvédelmi képviselőit a *Kolai Lappok Újjászületéséért Alapítvány* látja el.

Roszsabb helyzetben élnek a *hantik* és a *manysik* a róluk elnevezett szubjektumban, a *Hanti–manysi Autonóm Körzet–Jugrában*. Nem emelték államnyelvvé nyelveiket, egyrészt azért, mert az ő közigazgatási egységük jogállása nem köztársaság, másrészt pedig azért, mert a két nép együtt is alig éri el az Autonóm Körzet lakosságának 1,9%-át. Kongresszust nem hívtak össze, nyelvük és kultúrájuk megmentéséért a *Jugria Megmentése Mozgalom*, az *Obi-ugor Népek Újjászületése* társaság és az *Északi Alapítvány* küzd. A nemzetiségi földek státusáról szóló rendelkezés számukra kedvezőnek bizonyult, védte érdekeiket, azonban egy 2002-es új jogszabály az őket védő földhasználati és tulajdonosi jogokat megszüntette, ezért földjeik ma veszélyben forognak. Saját nyelvi elnevezésük, a *Jugra* 2003-as hozzátoldása szubjektumuk elnevezéséhez nemzetiségi öntudatuk növekedését mutatja. (A másik finnugor autonóm körzet, a komi-permják, megszűnt, ahogyan a szamojéd lakosságú Jamal–nyenyec Autonóm Körzet is.)

Nemzeti körzettel rendelkeznek a lívek Lettországon, ez a *Lív Partvidék*. Az újonnan függetlenné vált lett állam megértő figyelemmel fordult a nemzeti identitását megmenteni akaró nép felé, amelyik, bár jelenleg anyanyelvét nem beszéli, kultúráját mindenképp meg akarja őrizni, sőt szétszórt népből újra egységessé kíván válni. A *Lív Szövetség*, amelyik a lív

kultúrát magukénak vallókat összefogja, tulajdonképpen nem a *Lív Partvidéken*, hanem Rigában, Lettország fővárosában működik. A lívek is élnek nemzetiségi jogaikkal, védik természeti kincseiket és gyakorolják halászati jogukat.

A finnugor népek között a Leningrádi területen élő *vótok* és *izsórok*, valamint a Karél Köztársaságban, a Leningrádi és Vologdai területen élő vepszék vannak a legrosszabb helyzetben. 1988-ban Vepsze Konferencia nyílt a Karél Köztársaság fővárosában, vagyis a vepszék is megindították a népi összefogást az Oroszországi Föderáció különböző területein élő tagjaik számára. Visszaesést jelent azonban, hogy a Karél Köztársaságban lévő nemzetiségi körzetük 2006. január 1-jével megszűnt. Nincs semmilyen politikai védelmük, a szó szoros értelmében veszélyeztetett népek, bár az izsórok talán még sincsenek olyan kevesen, ha számításba vesszük azt, hogy 1964-ben még 22 faluban, 1989-ben pedig legalább 15 faluban alkottak többséget. Védelmükre szolgál az a 2000-es rendelet, amely a 45 őshonos nemzet között említi őket. Létezik már kulturális szervezetük, és önálló küldöttséggel vettek részt a 2000-es Finnugor Világkongresszuson. A névtelenségből lassan a vótok is kiléptek a *Vót Kulturális Klub* és a Világkongresszus 2004-es küldöttsége révén.

Jobb a helyzete az *inkeri finneknek* és a *lappok* közül azoknak, akik a Murmanszki területen, a Kola-félszigeten élnek. Az inkeri finneknél társadalmi és egyházi szervezetek, a lappoknál alapítvány harcol népük identitásának megőrzéséért. Segítségükre van nyilván az is, hogy másutt is vannak összefüggő autonóm településeik. (Az inkeri finneket a finnek támogatják, a lapp nép összefüggő hazája pedig négy ország területén található.)

A finnugor népek tekintetében széles sáv húzódik az önálló állami léttől a teljes védtelenségig. Legjobb helyzetben vannak a magyarok, a finnek és az észtek. Az Oroszországi Föderációban köztársaságokat alkotó népek is megtalálták a lehetőséget arra, hogy kongresszusok szervezésével összefogják népük szétszóródott tagjait és köztársaságaikon belül (ahol névadó szerepük ellenére kisebbségben vannak) is megpróbálják megvédeni népük érdekeit harcolva kultúrájuk megőrzéséért.

Megmaradásukért küzdenek a manysik és a hantik, a vepszék, a lívek és az inkeri finnek. Ezek a népek kultúrájukat biztosan megőrzik, ha nyelvüket nem is. A vótokról és az izsórokról is láthatjuk, hogy harcot kezdtek túlélésük érdekében. A számi (lapp) nyelv és kultúra fennmaradásában talán bízhatunk.

A finnugor népek megmaradásáért folytatott harcához nagy segítséget adott a Finnugor Népek Világkongresszusa, amely védelmet és politikai fórumot is teremtett számukra. Hogy ez mennyire így van, azt bizonyítja az is, hogy testvérnépeik, az uráli nyelvcsalád másik ágát képező megmaradt kis szamojéd népek is csatlakoztak a Világkongresszushoz.

Összefüggésében tehát megállapítható, hogy a 15 még élő finnugor nép minden lehetőséget megragad identitása megőrzésére, még a sokáig névtelenségbe burkolózott izsórok és vótok is.

IRODALOM

- III World Congress of the Finno-Ugrian Peoples*. Helsinki, 2000 [Joshkar-Ola, 2001].
- ASZTALOS, CSERNA, TÓKA 2005 = ASZTALOS Erika, CSERNA Krisztina, TÓKA Anita, *Udmurtia – háromféleképpen*, Finnugor Világ, 2005. szeptember, 17–20.
- BARCZA 2003 = *Jelentés a rokon népek finnországi programjának 2002. évi megvalósulásáról, illetve tervezet a 2003. esztendőre*, szerk. BARCZA Virág, Finnugor Világ, 2003. július, 18–22.
- BERECZKI András 2000a = *A vepszék története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 55–57.
- BERECZKI András 2000b = *Az izzók története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 63–64.
- BERECZKI András 2000c = *A lívek története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 65–67.
- BERECZKI András 2000d = *A lappok története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 73–76.
- BODROGI, M. Enikő 2006 = *Finn nyelvek párbeszéde – avagy a nyelvi identitás arcai Fenoskandiában = Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*, szerk. BENŐ Attila és SZILÁGYI N. Sándor, Kolozsvár, A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai (3), 2006, 63–71.
- CSEPREGI 2001 = *Finnugor kalauz*, szerk. CSEPREGI Márta, Budapest, Panoráma, 2001.
- CSEPREGI 2003 = CSEPREGI Márta, *A kislétszámú őslakos északi népek hagyományos kultúrájának megőrzése és fenntartható fejlődés problémái*, Finnugor Világ, 2003. december, 35–40.
- CSEPREGI 2007 = *Finnugorokról felelősen – cikksorozat a legnagyobb finn napilapban*, összeállította CSEPREGI Márta, Finnugor Világ, 2007. szeptember, 8–12.
- CSÚCS 2004 = CSÚCS Sándor, *Udmurtiai beszámoló*, Finnugor Világ, 2004. június, 13–16.
- CSÚCS 2007 = CSÚCS Sándor, *Konferencia a kisebbségi nyelvekről*, Finnugor Világ, 2007. szeptember, 15–18.
- CSÚCS 2008 = CSÚCS Sándor, *A Finnugor Népek V. Világkongresszusa*, Finnugor Világ, 2008. szeptember, 3–9.
- CSÚCS–FALK 2004 = CSÚCS Sándor, FALK Nóra, *A Finnugor Népek IV. Világkongresszusa*, Finnugor Világ, 2004. szeptember, 3–15.
- DOBÓ Attila 2000 = *A komik története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 91–95.
- DURAY 2002 = DURAY Zsuzsa, *Nyelvpolitikai törekvések Finnországban és az eurofinn*, Finnugor Világ, 2002. december, 8–14.
- Észt támogatás a rokon népeknek*, Finnugor Világ, 2000. július, 10–14.
- FALK 2002 = *A finnugor népek Konzultatív Bizottságának ülése*, FALK Nóra ford., Finnugor Világ, 2002. december, 38–39.
- FEJES 2003 = *A komi mint államnyelv: álom vagy valóság?*, FEJES László Jevgenyij CIPANOV nyomán, Finnugor Világ, 2003. december, 15–22.
- Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 1999.
- Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2000.
- Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2003.
- Finno-Ugrian Bulletin*, Yoshkar-Ola, 2005.
- Finnugor népek világkongresszusa*, A Komi Köztársaság kiadványa (Goszkomsztat Reszpubliki Komi), Sziktivkar, 1992, XII. 1–3.

- HEINAPUU 2004 = Andres HEINAPUU kiad. 4th World Congress of the Finno-Ugric Peoples. Tallinn, Estonia, August 15–19, 2004. *Speeches and Documents*, MTÜ Fenno-Ugria Asutus, 2004.
- JÁVORSZKY 1991 = JÁVORSZKY Béla, *Észak-Európa kisebbségei*, Bp., Magvető, 1991.
- KLIMA 2000 = KLIMA László, *Az udmurtok története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 97–101.
- LEHTINEN 2005 = LEHTINEN Ildikó, *Mi újság Mariföldön?*, Finnugor Világ, 2005. június, 8–9.
- MIKESY 2000 = MIKESY Gábor, *Az obi-ugorok története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 103–107.
- NAGY József 2000 = *A mordvinok története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 77–81.
- NANOVSZKY 1996 = *A finnugorok világa. A II. Finnugor Világkongresszus tiszteletére Budapest, 1996. augusztus 16–21.*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest – Moszkva, 1996.
- NANOVSZKY 2000 = *Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000.
- NANOVSZKY 2008 = NANOVSZKY György, „*Nyelvével hal a nemzet*” *Gondolatok a Finnugor Népek V. Világkongresszusáról = Navigare humanum est, Pusztay János hatvanadik születésnapjára*, Budapest, Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete, 2008, 145–150.
- PEREGI Dóra 2000 = PEREGI Dóra, *Az inkeri finnek története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 59–61.
- POMOZI Péter 2000 = *A marik története = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 83–87.
- PUSZTAY 2006 = PUSZTAY János, *Nyelvével hal a nemzet*, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2006.
- SALÁNKI 2008 = SALÁNKI Zsuzsa, *Kétnyelvűség az oroszországi finnugorok körében*, Finnugor Világ, 2008. március, 14–18.
- SÁNDORFI 2005 = SÁNDORFI Veronika, *Néhány szó a MAFUN-ról*, Finnugor Világ, 2005. március, 19–22.
- SIPŐCZ 2005 = SIPŐCZ Katalin, www.perepis2002.ru. *A 2002-es oroszországi népszámlálás uráli népekre vonatkozó főbb adatai*, Finnugor Világ, 2005. június, 23–26.
- SZANUKOV, Kszenofont 2000 = *Oroszország finnugor népei: a múlt és a jövő = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 121–178.
- SZEBELÉDI 2006 = SZEBELÉDI Kata, *Az államalkotó finnugor népek felelősségéről, avagy az oroszországi finnugor népek helyzetének komplex kezelése az Európai Unió programjainak segítségével*, Külügyi Szemle, 2006. tavasz-nyár, 172–188.
- SZENT-IVÁNYI 2005 = SZENT-IVÁNYI István: *A finnugor kisebbségekről*, Finnugor Világ, 2005. december, 37.
- SZÍJ 1996 = SZÍJ Enikő, *III. Finnugor Világkongresszus*, Reguly Társaság Értesítője, 1996/12., 3–5.
- SZÍJ 1999 = SZÍJ Enikő szerk., *II. Finnugor Világkongresszus Budapest 1995*, Bp. Finnugor Világkongresszus Magyar nemzeti szervezete, 1999.
- SZÍJ 2000a = SZÍJ Enikő, *Néhány fontos oroszországi jogi dokumentum = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 427–435.

- SZÍJ 2000b = SZÍJ Enikő, *A Finnugor Világkongresszus vázlatos története és legfontosabb dokumentumai = Nyelvrokonaink*, szerk. NANOVSZKY György, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 367–401.
- SZÍJ 2007 = SZÍJ Enikő, *Kerekasztal Sziktivkarban a Finnugor Világkongresszus 15 éves jubileuma alkalmából*, Finnugor Világ, 2007. szeptember, 12–15.
- SZŐKE 2009 = SZŐKE Natália, *Dokumentumgyűjtemény a vepsze nemzetiségi mozgalmakról*, Finnugor Világ, 2009. június, 39–43.
- TAAGEPERA 2000 = Rein TAAGEPERA, *A finnugor népek az orosz államban*, Budapest, Osiris, 2000.
- TÓTH 2004 = *Villáminterjú a Finnugor Népek IV. Világkongresszújának hat résztvevőjével*, összeállította TÓTH Szilárd, Finnugor Világ, 2004. szeptember, 24–29.
- Urpo VENTO, Tarmo HAKKARAINEN, *Finn segítség az oroszországi finnugor népeknek*, Finnugor Világ, 2000. július, 6–10.
- VADAS 2003 = VADAS Róbert összeállítása, *Nyilatkozat a mordvin nyelv és kultúra védelmében*, Finnugor Világ, 2003. december, 38–39.
- VIZI 2001 = VIZI Balázs, *A lapp parlamentek a skandináv országokban*, Fundamentum, 2001/3. (<http://borcale.konto.itv.se/sarnieng.htm>)
- ZAICZ 2001 = ZAICZ Gábor, *A mordvin nyelv jövőjéről – Nyikolaj Butilov tudományos és tudománypolitikai tevékenységének tükrében*, Finnugor Világ, 2001. szeptember, 27–29.
- ZAICZ 2005 = ZAICZ Gábor, *Anduganov emlékezete és a cseremiszek jogai*, Finnugor Világ, 2005. december, 10–12.

Internetről letöltött cikkek

- Another Mari activist beaten* (<http://mariuver.info/eng/news/soc/2008/04/01.html>)
- Appeal on Behalf of the Mari People Collected Eleven Thousand Signatures*. 2006. április 26. (<http://www.suri.ee/>)
- Attack on Galina Kozlova and oppression of Mari minority in Russia condemned* (<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/03/03.html>)
- Erzyan activists bemoan "Finno-Ugric show"* (<http://mariuver.info/eng/news/soc/2008/06/02.html>)
- Ethnic rights activist severely beaten in Russia's Mari Republic* (<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/01/03.html>)
- GOBLE, Paul, *Window on Eurasia: Russians Tighten Information Blockade Against Mari Activists* (<http://mariuver.info/eng/articles/polit/2006/05/02.html>)
- GOBLE, Paul, *Komis get a nationality ministry again but will it save them?* (<http://mariuver.info/eng/articles/polit/2008/01/01.html>)
- GOBLE, Paul, *Mari Pagans Go Online to Defend Their Holy Places* (<http://mariuver.info/eng/news/soc/2008/03/02.html>)
- GOBLE, Paul, *Will Bill Gates Save a Small Finno-Ugric People* (<http://mariuver.info/eng/articles/polit/2008/03/02.html>)
- Head of Ust-Luga Company: Votes Are Not a Small Nation* (<http://mariuver.info/eng/news/soc/2008/01/01.html>)
- HORN, Frank, *A kisebbségi jogok biztosítása Finnországban* (<http://www.hunsor.se/dosszie/kisebbssegijogokbiztfinnorszagban.pdf>)
- How the Russian Bureaucracy Worked to Capture, then Close Down the Mari 'Theme'* (<http://mariuver.info/eng/articles/soc/2008/05/03.html>)

- KALABUGIN, Valeri, *Persecuted by Authorities, the Last Independent Newspaper in the Erzya Language Faces Closure*. 2007. augusztus 24. (<http://erzianj-jurnal.livejournal.com/62561.html>)
- Karelia is implementing the program of state support of Karelian, Veppisian and Finnish languages* (<http://mariuveren.wordpress.com/2010/01/14/karelia-is-implementing-the-program-of-state-support-of-karelian-veppisian-and-finnish-languages/>)
- Komi ex-governor offered post of senator*
(<http://mariuveren.wordpress.com/2010/01/18/komi-ex-governor-offered-post-of-senator/>)
- MADSLIEN, Jorn, *Russia's Sami fight for their lives*. 2006. december.
(<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6171701.stm>)
- Mari El: Authorities Playing Hide and Seek*
(<http://mariuver.info/eng/news/polit/2008/02/01.html>)
- Mari Ushem's chairwoman cleared of charges*. Ford. Kerkko PAANANEN
(<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/03/02.html>)
- Mordovian authorities attack opposition newspaper*
(<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/08/01.html>)
- New Komi Governor sworn in* (<http://mariuveren.wordpress.com/2010/01/15/new-komi-governor-sworn->)
- Russian Federation: The Mari minority of the Republic of Mari El is politically disempowered and culturally vulnerable*
(<http://mariuver.info/eng/news/soc/2006/02/01.htm>)
- Russia's Finno-Ugrics tell Medvedev They'd Be Happy to Have Half the Rights of Ethnic Russians in Estonia* (<http://mariuver.info/eng/articles/soc/2008/05/04.html>)
- Sólyom László köztársasági elnök beszéde a Finnugor Népek V. Világkongresszusán. 2008. június 28. (http://www.hungary.mid.ru/hu/otn_04_hu.html)
- State Power and the Authorities Do Not Speak in Karelian and Vepsian*
(<http://mariuver.info/eng/news/polit/2007/01/01.html>)
- YYVAN, Erik, *Can Mari Ushem Continue Its Existence in Mari El?*
(<http://mariuver.info/eng/news/polit/2006/11/02.html>)

Honlapok

- A finnországi Lapp Parlament honlapja: <http://www.samediggi.fi>
- A finnugor és szamojéd zászlók honlapja: <http://www.samediggi.fu.nytud.hu/zlo/index.html>
- A Hanti-mansyi Autonóm Körzet honlapja: <http://www.admhmao.ru/english/index.htm>
- A Karél Köztársaság kormányának honlapja: <http://www.gov.karelia.ru>
- A Komi Köztársaság hivatalos honlapja: <http://www.rkomi.ru/en>
- A Mari Köztársaság honlapja: <http://gov.mari.ru>
- A norvégiai Lapp Parlament honlapja: <http://www.samediggi.no>
- Az Orosz Föderáció napi online hírei: <http://www.kommersant.com>
- Összefoglaló honlap a lappokról: <http://boreale.konto.itv.se/sarnieng.htm>
- A svédországi lapp parlament honlapja: <http://www.teng.samer.se>
- Az Udmurt Köztársaság honlapja: <http://www.udmurt.ru/en>
- Tények Észtországról, Finnországról, Lettországról: <http://www.euvonal.hu>
- Tények Mordóviáról: <http://www.absoluteastronomy.com/topics/Mordovia>
- A veszélyeztetett népek vörös könyve az izsórokról:
<http://www.eki.ee/books/redbook/izhorians.shtml>

A veszélyeztetett népek vörös könyve a vótokról:

<http://www.eki.ee/books/redbook/votes.shtml>

Az észtországi Finnugor Alapítvány honlapja: <http://www.fennougria.ee/index.php?>

Jogforrás

Az Orosz Föderáció Alkotmánya: <http://www.constitution.ru/en>